

Львівський державний університет
внутрішніх справ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА
ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ:
УКРАЇНА ТА СВІТ

Збірник тез
Міжнародної науково-практичної
конференції

8 жовтня 2021 року

Львів

УДК 343.43

Д 36

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 24 листопада 2021 року № 4)

Упорядники:

Г. Я. Савчин, кандидат юридичних наук;

У. О. Цмоць

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ
Д 36 ЛЮДЬМИ: УКРАЇНА ТА СВІТ** : збірник тез Міжнародної
науково-практичної конференції (8 жовтня 2021 року) /
упор. Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський держав-
ний університет внутрішніх справ, 2021. 216 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Державна політика щодо протидії торгівлі людьми: Україна та світ», яка відбулася 8 жовтня 2021 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.

УДК 343.43

НОВІЙ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ – НОВЕ НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Вже не вперше Львівський державний університет внутрішніх справ стає осередком для всебічного обговорення проблем, що пов'язані з таким ганебним злочином, як торгівля людьми. Це негативне явище вже давно набуло ознак транснаціональної організованої злочинності, тому до дискусії ми запросили доволі широку аудиторію. Заручившись підтримкою Міністерства внутрішніх справ, а також наших надійних партнерів – українських представників Консультативної місії Європейського Союзу та Організації з безпеки і співробітництва у Європі, і звичайно ж, колег (науковців, практиків, громадських діячів) – ми сподіваємося на конструктивну та плідну дискусію.

Торгівля людьми має глибоке коріння в історії нашої цивілізації і вже давно стала надприбутковим «ремеслом», але тільки у XX столітті міжнародна спільнота визнала це злочином. Станом на сьогодні, за оцінками Міжнародного центру із запобігання злочинності ООН, щорічний грошовий обсяг у сфері цього транснаціонального злочину становить 30 мільярдів американських доларів на рік, що робить його другим за величиною після торгівлі наркотиками. Це означає, що торгівля людьми як вид злочинності, на жаль, не зникне ні в найближчій, ні у віддаленій перспективі.

До того ж, нові планетарні виклики стають потужними живильними факторами торгівлі людьми. Це, зокрема, спроби агресивних урядів змінити встановлений після другої світової війни порядок, що спричиняє появу терористичних організацій (як приклад – збройний конфлікт на сході України, діяльність невизнаної мусульманської терористичної держави халіфату, активність талібану в Афганістані, учасники яких

безпосередньо займалися і займаються викраденням та торгівлею людьми). Це також соціально-економічні чинники, через які люди опиняються в уразливому стані (приміром, пандемія Covid-19, яка позбавляє людей заробітку від легального працевлаштування через безпрецедентну виробничу паузу в усіх країнах і змушує шукати інших можливостей забезпечити собі прожиття, в тому числі ризиковими способами; глобальне потепління, яке в недалекій перспективі збільшить потоки кліматичних біженців – потенційних жертв торгівлі людьми, та інше).

Україна, як не прикро, є територією походження, транзиту та призначення у торгівлі чоловіками, жінками та дітьми. За даними дослідження, проведеного на замовлення Міжнародної організації з міграції, з 1991 року понад 260 000 українців стали жертвами сучасного рабства у світі. Купівля-продаж людей як для соціально-економічних цілей, так і з метою сексуальної експлуатації є прадавнім суспільним злом, якому необхідно постійно, безперервно протистояти. Нові виклики вимагають нових стратегій для їх подолання. А це означає, що перед національними правоохоронними органами ставляться підвищені завдання у протидії та запобіганні торгівлі людьми.

Міністерство внутрішніх справ України визначило протидію торгівлі людьми пріоритетним напрямом професійної підготовки та післядипломної освіти поліцейських у нашому університеті. ЛьвДУВС активно долучається до вироблення стратегії і тактики протидії торгівлі людьми і супутнім злочинам у постійно змінюваних суспільних явищах і подіях, які генерують цю злочинність або є її умовами. Зокрема, проведено чимало заходів за цією проблематикою, в тому числі спільно з Координатором проєктів ОБСЄ, а також із залученням зовнішніх експертів – представників міжнародної організації «A21», громадської організації Центр «Жіночі перспективи», інспекторів ювенальної превенції та інших колег. Це низка тренінгів, навчальних квестів, тематичних занять, дистанційних курсів, інформаційних кампаній, а також випуск наукових і навчальних видань, написання дисертацій, виконання наукових досліджень і розробок на замовлення практичних

підрозділів правоохоронних і правозахисних структур. Я щиро дякую всім, хто виконує таку роботу, закликаю продовжувати активно працювати в цьому напрямку та пропагувати серед громадськості можливість мінімізувати в українському суспільстві це жахливе явище.

Сьогоднішня конференція організована напередодні Європейського дня боротьби з торгівлею людьми, що був започаткований 18 жовтня 2007 року, і є логічною складовою нашої спільної роботи над вивченням цієї проблематики та пошуком шляхів її подолання.

Бажаю учасникам засідання жвавих дискусій, успіхів у пошуку ефективних відповідей на соціальні та криміногенні виклики, цікавих пропозицій щодо стратегії і тактики провадження державної політики у сфері протидії торгівлі людьми.

Роман Благута,
*ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України*

Андрушко А. В.,
професор кафедри кримінального права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Ужгородський національний університет)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Формулюючи диспозицію ч. 1 ст. 149 КК України, законодавець поєднав міжнародно-правове розуміння сутності торгівлі людьми (закріплене, зокрема, в Палермському протоколі і в Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми) з такою формою даного злочину як власне торгівля людиною.

Аналіз судової практики засвідчує, що як торгівлю людиною найчастіше кваліфікують купівлю-продаж дитини. У цьому зв'язку варто зазначити, що у науковій літературі неодноразово пропонувалось встановити самостійну кримінальну відповідальність за торгівлю неповнолітніми. Зауважимо, що таким шляхом пішло немало законодавців (зокрема, Албанії, Вірменії, Грузії, Казахстану, Литви, Молдови, Німеччини, Хорватії). На наш погляд, виокремлення торгівлі дітьми в самостійну статтю КК України позбавлене сенсу, адже відповідні діяння цілком можуть бути кваліфіковані за ст. 149 КК України. Аргументи деяких науковців про те, що торгівля дітьми, на відміну від торгівлі дорослими людьми, посягає передусім на психічне, фізичне, моральне здоров'я та нормальний розвиток дитини, а тому відповідна кримінально-правова заборона має знайти своє місце в розділі про злочини проти сім'ї та неповнолітніх, не видаються достатньо переконливими. По-перше, розділу, у якому було б сконцентровано діяння проти сім'ї та неповнолітніх, вітчизняний законодавець не виокремлює. По-друге, не заперечуючи того, що торгівля дітьми посягає на нормальний розвиток та інтереси дитини, вважаємо, що передовсім вказане діяння посягає на її особисту свободу та гідність. По-третє, виокремлення торгівлі дітьми в самостійний склад призведе до надмірної казуальності вітчизняного кримінального закону.

У ст. 149 КК України терміном «торгівля людьми» законодавець позначає не тільки власне торгівлю людиною – тобто вчинення щодо неї договору купівлі-продажу, а й усі інші передбачені в ній форми розглядуваного посягання, на що вказує назва зазначеної статті. Навряд чи коректно у диспозиції ч. 1 ст. 149 для

позначення купівлі-продажу людини використовувати термін, яким законодавець позначає й всі інші форми досліджуваного злочину. За такого підходу можна дійти висновку, що назва ст. 149 КК України лише частково відображає її зміст, оскільки передбачає відповідальність не тільки за торгівлю людиною, а й за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини. У зв'язку з цим вважаємо, що у диспозиції зазначеної норми одну з форм торгівлі людьми також називати торгівлею людиною не виправдано. Оскільки під власне торгівлею людиною прийнято розуміти її купівлю-продаж, вказану форму розглядуваного злочину варто було б назвати купівлею-продажем людини, а не торгівлею людиною. За такого підходу вдасться уникнути двозначності, пов'язаної з розумінням сутності торгівлі людьми.

Однією з форм торгівлі людьми донедавна визнавалась «інша незаконна угода, об'єктом якої є людина», однак Законом України від 6 вересня 2018 р. Верховна Рада України вилучила її зі ст. 149 КК України. Оскільки під власне торгівлею людиною слід розуміти лише здійснення щодо неї договору купівлі-продажу, а також зважаючи на той факт, що кримінальна відповідальність за інші форми розглядуваного діяння настає тільки тоді, якщо вони вчинені з метою експлуатації людини, можна стверджувати, що згадане рішення законодавця призвело до наявності прогалини, яка у ряді випадків унеможливорює кваліфікацію за ст. 149 КК України. На наше переконання, дану форму аналізованого злочину необхідно повернути до статті про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми.

З диспозиції ч. 1 ст. 149 КК України випливає, що обов'язковою ознакою вчинення вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини є спосіб злочинного діяння – використання примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію. Виняток становлять випадки, коли торгівля людьми у вказаних формах вчиняється щодо малолітнього чи неповнолітнього (ч. 3 примітки до ст. 149). При цьому необхідно зазначити, що до 6 вересня 2018 р. законодавець передбачав лише три альтернативні способи вчинення цього злочину: 1) з використанням обману; 2) з використанням шантажу; 3) з використанням уразливого стану особи. Використання матеріальної чи іншої залежності потерпілого до вказаного часу визнавалось кваліфікуючою ознакою даного злочину.

Аналіз судової практики засвідчив, що такий підхід не викликав особливих труднощів у правозастосуванні і загалом виправдав себе. Зауважимо, що найчастіше способом вчинення торгівлі людьми визнається використання уразливого стану потерпілої особи, дещо рідше має місце використання обману (при цьому зазвичай ці способи поєднуються). Що стосується використання шантажу, то цей спосіб впливу на особу фіксується вкрай рідко.

Варто зазначити, що суди іноді формально констатують, що особа перебувала в уразливому стані, однак не пояснюють, чим він був зумовлений. Так, наприклад, Довгинцівський районний суд м. Кривого Рогу вказав, що Особа-2 з метою сексуальної експлуатації завербувала Особу-11, використовуючи її уразливий стан, однак не уточнив, чим саме він був зумовлений [2]. Вважаємо таку практику неприйнятною. Частіше, утім, трапляються ситуації, коли органи досудового розслідування та суди зазначають, що уразливий стан потерпілої особи зумовлений збігом тяжких особистих, сімейних або інших обставин, не конкретизуючи, однак, їх зміст. Для прикладу, Октябрський районний суд м. Полтави вказав, що потерпіла «Особа-3 потребувала грошових коштів, тобто перебувала в уразливому стані, а тому погодилася на запрошення надавати послуги інтимного характеру за матеріальну винагороду» [3]. Як видається, самої лише констатації того, що особа потребувала грошових коштів (на що? якої суми?), недостатньо для визнання факту перебування її в уразливому стані.

Доповнення у 2018 р. диспозиції ч. 1 ст. 149 КК України трьома новими способами вчинення торгівлі людьми у формах вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини є невинуватим, оскільки неминуче призведе до нових проблем, пов'язаних з кваліфікацією розглядуваного діяння. Крім того, вказаний крок законодавця спричинив «захаращення» й без того громіздкої конструкції диспозиції ч. 1 ст. 149 КК України, що значно утруднює її сприйняття.

Перенесення вказівки на такий спосіб вчинення досліджуваного діяння як «з використанням матеріальної чи іншої залежності потерпілого» з кваліфікованого до основного складу аналізованого злочину видається виправданим. На наш погляд, за ступенем суспільної небезпеки використання уразливого стану і використання матеріальної чи іншої залежності потерпілого є подібними. При цьому зазначимо, що за найбільш поширений і небезпечний різновид використання матеріальної чи іншої залежності потерпілого – вчинення розглядуваного діяння батьками

щодо своїх дітей – законодавець обґрунтовано посилив відповідальність (у ч. 3 ст. 149 передбачено нову особливо кваліфікуючу ознаку торгівлі людьми – «дії, вчинені щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками»).

Для таких форм розглядуваного злочину як вербування, переміщення, переховування, передача і одержання людини обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета експлуатації людини. Відповідальність за власне торгівлю людиною настає незалежно від того, чи вчинені такі дії з метою її експлуатації. Разом з тим у кримінально-правовій літературі та судовій практиці [4; 5] трапляються помилки, коли мета експлуатації людини сприймається як обов'язкова для всіх зазначених у ч. 1 ст. 149 КК України форм даного злочину.

Конструкція диспозиції ч. 1 ст. 149 КК України дійсно може схилити до висновку, що мета експлуатації стосується не лише вербування, переміщення, переховування, передачі та одержання людини, а й власне торгівлі людиною. З одного боку, торгівля людиною відділена від інших форм розглядуваного злочину словосполученням «а так само». З іншого ж – уточнення про те, що з метою експлуатації вчиняється лише вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, міститься після перерахування всіх можливих форм даного злочину. У зв'язку з цим варто звернути увагу на те, що при визначенні торгівлі людьми в міжнародних актах вказівка на мету експлуатації міститься перед переліком конкретних форм цього злочину. Таким же у своїй більшості є й вивчений автором зарубіжний досвід формулювання диспозиції відповідної норми. Як видається, зазначений досвід може бути корисним і для вітчизняного законодавця.

Література

1. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи : монографія. Київ : Ваіте, 2020. 560 с.
2. Вирок Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу від 30 листопада 2010 р. (справа № 1-452/10) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53472371>
3. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 13 червня 2018 р. (справа № 554/3896/18) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74653292>
4. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 10 травня 2012 р. (справа № 1-352/11) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24187457>

5. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 6 лютого 2017 р. (справа № 463/493/16-к) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64527701>

Балобанова Д. О.,
професор кафедри кримінального права і кримінології,
доктор юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДИНАМІКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми залишається актуальною проблемою для України і протидія їй є одним з пріоритетів діяльності держави. Сучасні форми експлуатації людини та нові виклики, які постають перед усім світовим співтовариством, зумовлюють загрозу потрапляння в ситуацію торгівлі людьми практично всіх соціальних груп населення.

На теперішній час не тільки українці стають жертвами торгівлі людьми як власне в Україні, так і в інших країнах: Росії, Польщі, Іраку, Іспанії, Туреччині, Кіпрі, Португалії, Чеській Республіці, Ізраїлі, Італії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Чорногорії, Великобританії, Казахстані та Тунісі, а й іноземні громадяни (Молдови, Узбекистану, Пакистану, Камеруну, Азербайджану) піддавалися в Україні примусовій праці [1].

Україна докладє чимало зусиль у сфері протидії торгівлі людьми, зокрема у попередженні, боротьбі, комплексній допомозі постраждалим та взаємодії всіх суб'єктів, які здійснюють відповідні заходи. Боротьба з торгівлею людьми є частиною міжнародних зобов'язань України, закріплених на законодавчому рівні. Далеко не останню роль в цій протидії відіграє формування належної державної кримінально-правової політики в зазначеній сфері.

Кримінально-правовою політикою слід визнавати законодавчо визначену й здійснювану державою генеральну лінію в кримінально-правовій сфері, тобто адекватні існуючим потребам у суспільстві основні напрямки, пріоритети, найважливіші завдання, шляхи і засоби здійснення кримінально-правового регулювання.

Кримінально-правова політика знаходиться в динаміці, тобто зазнає змін, коливань, прогресу та регресу. В багатьох випадках детермінантами динаміки є міжнародні зобов'язання, вимоги, що ставляться з боку міжнародної спільноти до її членів. Не оминули такі детермінанти своєю «увагою» й динаміку кримінально-правової політики України у сфері протидії торгівлі людьми. Вимоги міжнародно-правових норм щодо криміналізації цього явища є багатограними та стосуються необхідності визнання злочинними діянь, що полягають у здійсненні незаконних угод, об'єктом яких є людина, а також урахування обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність за такого роду діяння.

Торгівля людьми у національному законодавстві була криміналізована ще у 1998 р., коли у Кримінальному кодексі 1960 р. з'явилася ст. 124¹, за якою визнавалися злочинними «відкрите чи таємне заволодіння людиною, пов'язане з законним чи незаконним переміщенням за згодою чи без згоди особи через державний кордон України або без такого для подальшого продажу або іншої оплатної передачі з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення в комерційних цілях, використання в збройних конфліктах, експлуатації її праці». Кваліфікуючими ознаками визнавалося вчинення цих дій щодо неповнолітнього, кількох осіб, повторно, за попереднім зговором групою осіб, з використанням посадового становища або особою, від якої потерпілий був у матеріальній або іншій залежності, а також вчинення злочину організованою групою, або пов'язаний з незаконним вивезенням дітей за кордон чи неповерненням їх в Україну, або з метою вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки [2]. Запропонована редакція викликала зауваження в частині не визнання кримінально караними безоплатних дій щодо потерпілого, а так само відсутності окремої характеристики завершених злочинних дій вербування, переміщення, приховування та передачі з метою подальшої експлуатації потерпілої особи.

З прийняттям в 2001 р. нового Кримінального кодексу України з'явилася ст. 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини». Зміни до КК України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми були прийняті у 2006 [3] та 2018 [4] рр. під впливом міжнародних актів.

15 листопада 2000 р. Комісія з прав людини ООН визнала торгівлю людьми сучасною формою рабства. Генеральна

Асамблея ООН прийняла Резолюцію 55/25, яка містить Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї (в подальшому – Протокол), що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності [5]. У цьому документі вперше було надано міжнародно-правове визначення поняття «торгівлі людьми – це здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів» (ст. 3а).

Фактично відразу після ратифікації у 2004 р. Протоколу вітчизняне кримінальне законодавство було приведене у відповідність до міжнародних стандартів у сфері протидії торгівлі людьми шляхом визначення поняття «експлуатація людини», «уразливий стан», виключення вказівки на «здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина», що, в свою чергу, викликало зауваження з боку науковців та Головного юридичного управління Верховної Ради України.

У 2005 р. була прийнята Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми [6], яка визначає міжнародні стандарти у сфері забезпечення прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, попередження різних форм торгівлі людьми, а також кримінального переслідування цього злочину. В Україні у 2011 р. був прийнятий комплексний Закон «Про протидію торгівлі людьми» [7] та низка підзаконних актів на його розвиток.

Кожна нова редакція ст. 149 КК (2006 і 2018 рр.) мала своєю метою приведення змісту цієї статті у відповідність до вищезгаданих міжнародних актів. Проте певна невідповідність між національним і міжнародним законодавством зберігається. В першу чергу, це стосується самого визначення поняття «торгівля людьми»: в Протоколі зміст торгівлі людьми розкривається через перерахування можливих форм дій (вербування, перевезення, передача, приховування або одержання людей), тоді як в ст. 149 КК України торгівля людьми є самостійною формою об'єктивної сторони, одночасно з переліченими діями. Існують

неузгодженості й між Законом України «Про протидію торгівлі людьми» та положеннями міжнародних актів та КК України.

В редакції ст. 4.5.7 проекту Кримінального кодексу, розробленого Робочою групою з реформування кримінального права [8], враховано наявні на теперішній час неузгодженості та викладено розуміння торгівлі людьми через перерахування відповідних форм діяння: «Особа, яка вчинила торгівлю людиною: а) завербувала, б) перемістила, в) збула, г) приховала або д) одержала людину, – якщо це діяння було здійснене з метою експлуатації та шляхом насильства, примушування, обману чи зловживання довірою, використання уразливого стану людини або підкупу третьої особи, яка контролює людину, а щодо неповнолітньої людини – незалежно від способу вчинення діяння...».

Отже, кримінально-правова політика в сфері протидії торгівлі людьми існує, вона має свою динаміку, основним детермінантом якої є вплив міжнародних вимог та зобов'язань України.

Література

1. Витяг із доповіді Державного департаменту США про торгівлю людьми. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/our-relationship-uk/official-reports-uk/>
2. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією : закон України № 3316-IV від 12.01.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3316-15#Text>
4. Про внесення зміни до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами : закон України № 2539-VIII від 06.09.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2539-19#Text>
5. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. Протокол ратифіковано Законом № 1433-IV від 04.02.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text
6. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. Конвенцію ратифіковано Законом № 2530-VI від 21.09.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text
7. Про протидію торгівлі людьми: закон України №3739-VI від 20.09.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>
8. Контрольний текст проекту Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/10/19/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-18-10-2021.pdf>

Басалик С. А.,
викладач кафедри спеціальних дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Національна академія Державної
прикордонної служби України)

Білецький В. О.,
доцент кафедри спеціальних дисциплін,
кандидат наук з державного управління
(Національна академія Державної
прикордонної служби України)

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА РОБОТА ЯК ОДНА ІЗ ОСНОВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Основою здійснення оперативно-розшукової діяльності із протидії торгівлі людьми органами охорони державного кордону виступає інформаційно-аналітична робота. Одним із ключових видів інформаційно-аналітичної діяльності органів охорони державного кордону виступає аналіз ризиків, що на сьогодні розглядається як невід’ємна складова інтегрованого управління кордонами. Він включає у себе оцінку загроз, дослідження взаємозв’язків між ними задля напрацювання пропозицій щодо реагування на них. Саме на ґрунті аналізу ризиків визначаються критерії, відповідно до яких здійснюється оперативно-розшукова діяльність у цілому і оперативний пошук зокрема.

Державна прикордонна служба України стала першим правоохоронним органом України, який впровадив систему інформаційного аналізу відповідно до стандартів Європейського Союзу. Основними напрямками впровадження такої системи є: вжиття заходів організаційного характеру, націлених на формування відповідних аналітичних підрозділів та забезпечення їх взаємодії із оперативними підрозділами; запровадження аналітичної роботи в рамках оперативного кримінального аналізу безпосередньо в оперативних підрозділах, що дозволяє забезпечити участь аналітиків в роботі за оперативно-розшуковими справами; технічне забезпечення роботи аналітика, що передбачає як налагодження єдиної комп’ютерної системи (єдина база даних, електронний документообіг тощо), так і впровадження використання спеціальних програмних продуктів, призначених для здійснення кримінального інформаційного аналізу; формування відповідної нормативної бази на відомчому рівні, при цьому доцільним

є ініціювання нормативно-правового регулювання системи кримінального аналізу на загальнодержавному рівні, у т. ч. з метою забезпечення міжвідомчого інформаційного обміну та уніфікації підходів до аналітичної роботи, сумісності інформаційних продуктів із стандартами Європейського Союзу; проведення навчань для співробітників аналітичних підрозділів, у т.ч. на базі навчальних закладів інших країн, зокрема, ЄС та Північної Америки, а також підготовку викладацького складу відомчих навчальних закладів з питань ведення кримінального інформаційного аналізу за різними сферами діяльності із урахуванням їх специфіки. Також доцільним є підготовка керівного складу відомства з питань, пов'язаних із використанням системи кримінального інформаційного аналізу, результатів цієї діяльності для прийняття управлінських рішень.

На сьогодні в Державній прикордонній службі України реалізовано систему аналізу ризиків, що, включає нормативне регулювання інформаційних відносин всередині відомства та у його взаємодії із іншими суб'єктами; врегулювання, у т. ч. нормативне, інформаційної взаємодії на міжнародному рівні, у першу чергу із відповідними структурами Європейського Союзу; впровадження автоматизованої системи накопичення та обробки інформації, забезпечення електронного документообігу; навчання та підвищення кваліфікації для аналітиків; забезпечення аналітичної роботи необхідними технічними засобами та програмними продуктами; адаптація відповідно до цієї моделі системи прийняття управлінських рішень.

Однією із складових аналізу ризиків є їх профілювання, що полягає у виявленні за їх типовими ознаками суб'єктів, з боку яких існує висока ймовірність вчинення протиправних дій у сфері безпеки державного кордону з метою проведення вибіркової (поглибленої) перевірки осіб та транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон чи поза ними у межах контрольованих прикордонних регіонів.

В контексті протидії окремим формам транскордонної організованої злочинності, зокрема, торгівлі людьми, доцільним є формування дієвих міжвідомчих віртуальних координаційних аналітичних центрів, відповідно до моделі, започаткованої у країнах Євросоюзу.

На півні підзаконних актів діяльність регламентована спільним наказом МВС, МЗС, Мінінфраструктури, Мінфіну, СБУ «Про затвердження Порядку обміну інформаційно-аналітичними

матеріалами між суб'єктами інтегрованого управління кордонами» [1]. Незважаючи на врегульованість даного питання в нормативно-правових актах, діяльність міжвідомчих віртуальних координаційних аналітичних центрів в Україні залишається здебільшого номінальною, що обґрунтовує необхідність інтенсифікації впровадження наявних нормативних принципів у практичне правозастосування. До роботи таких центрів доцільно долучати широке коло відомств, відповідно до їх компетенції. Напрацювання методів роботи такого роду центрів доцільно проводити у рамках спільних груп з аналізу ризиків, оцінки загрози певних форм організованої злочинності. Проведення спільного аналізу ризиків сприятиме підвищенню якості аналітичної роботи, здійсненню оперативно-розшукової діяльності, виходячи із завдань, напрацюванню єдиних підходів, виявлення та вирішення проблем взаємодії усіх причетних до протидії торгівлі людьми відомств.

Література

1. Про затвердження Порядку обміну інформаційно-аналітичними матеріалами між суб'єктами інтегрованого управління кордонами : спільний наказ МВС, МЗС, Мінінфраструктури, Мінфіну, СБУ від 01 вересня 2015 року № 1050/254/341/749/562 (зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 вересня 2015 року за № 1094/27539). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1094-15#Text>.

Бобик О. В.,

провідний фахівець з організаційно-методичного забезпечення
відділу забезпечення діяльності центру
*(Житомирський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)*

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми є одним з найганебніших явищ сучасного суспільства і небезпечним злочином, який пов'язаний з грубим порушенням прав людини. Цей вид злочину часто вчиняється у межах організованої злочинності і, як засвідчують експерти Організації Об'єднаних Націй, посідає третє місце за рівнем прибутковості після торгівлі наркотиками та зброєю [1, с. 16].

Дане явище було і залишається актуальною проблемою для України. Нова для України група ризику – вимушені переселенці або внутрішньо переміщені особи із зони збройного конфлікту на сході країни. Через невизначеність перспектив щодо подальшого влаштування, побутові труднощі та брак ресурсів (зокрема, фінансових), такі люди є особливо вразливими та схильними до прийняття сумнівних пропозицій вербувальників. Крім того, деякі переселенці намагаються отримати притулок за кордоном. Але брак знань щодо вимог міжнародного та внутрішнього законодавства інших країн щодо статусу біженця або шукача притулку робить їх легкою здобиччю для шахраїв і, що небезпечніше, – для торгівців людьми [2, с. 11].

Крім того, сьогодні ситуація у сфері торгівлі людьми ускладнилась пандемією коронавірусної інфекції (COVID-19). В даний час весь світ переходить на онлайнний формат через пандемію COVID-19, торговці людьми використовують онлайнні технології та інші засоби для вербування та експлуатації жертв.

При розслідуванні торгівлі людьми для доведення вини підозрюваних, виявлення особи та стану потерпілого, інших обставин злочину суттєве значення має призначення судових експертиз.

За наявності даних про заподіяння потерпілим під час сексуальної експлуатації або при примушуванні до цього ушкоджень, зараження венеричною хворобою або вірусом імунодефіциту тощо, про звернення останніх у зв'язку з цим до медичних установ необхідно проводити судово-медичні експертизи з метою встановлення характеру і тяжкості заподіяних тілесних ушкоджень, оскільки їх висновки можуть мати суттєве значення для кваліфікації дій злочинців, як за відповідними частинами статті 149 КК України, так і за іншими статтями.

У ряді випадків, за наявності достатніх підстав, для встановлення тяжкості вчиненого злочину і для визначення заподіяної потерпілій особі шкоди, може виникнути необхідність у проведенні судово-психіатричних та судово-психологічних експертиз щодо визначення психічного стану потерпілих [3, с. 183–189].

Згідно з частиною першою ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України експертизу проводить експерт за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Експертиза як один із засобів збирання доказів сприяє всебічному, повному та об'єктивному дослідженню обставин,

що мають значення для кримінального провадження, прийняттю законних і обґрунтованих судових рішень [4, с. 1370].

Крім зазначених, при розслідуванні торгівлі людьми найбільш поширеними є такі різновиди криміналістичних експертиз:

технічна експертиза документів, за допомогою якої можна встановити спосіб їхнього виготовлення або підроблення (наприклад, заміну фотографії дитини в документі), визначити спосіб унесення в них змін і доповнень (наприклад, дописування в історії хвороби дитини); установити зміст виведеного тексту (відновити початковий текст у підробленому паспорті), ототожнити кліше печаток і штампів органів піклування, інших державних установ, установити обладнання, на якому виготовлювався документ тощо;

почеркознавча експертиза, що встановлює виконавця рукописного тексту, цифрових записів або підписів у різних документах – контрактах, чорнових записах, заявах, документах про всиновлення тощо;

трасологічна експертиза з метою ідентифікації особи за відбитками пальців рук, цілого за частинами (у разі виявлення при огляді місця події, обшуку, виїмки уламків, обривків, осколків, частин упаковок, матеріалів, що є східними з тими, у яких знаходилися або були виявлені в інших місцях частини певних предметів, речовин);

портретна експертиза з ототожнення особи за фотографією, відеозаписом (у тому числі за зображенням в Інтернеті). У деяких випадках рекомендується ідентифікувати особу не тільки за ознаками обличчя, а в разі його відсутності на фотографії й за іншими ділянками тіла, що мають родимки, папіломи, рубці, інші дефекти на шкірі;

експертиза матеріалів, речовин та виробів: наркотичних речовин (установлення класифікаційної належності виявлених речовин); волокнистих матеріалів (наприклад, ідентифікація за волокнами на одязі малолітнього чохла автомобіля, яким його перевозили) та ін. [5, с. 212].

Можна з упевненістю констатувати той факт, що при розслідуванні торгівлі людьми майже не призначаються менш поширені види експертиз, які можуть забезпечити слідчого незамінною доказовою інформацією. При розслідуванні торгівлі новонародженими важливо встановити батьків, яким було повідомлено про нібито смерть їхніх дітей. У вирішенні цього питання не можна обійтися без проведення експертизи, основним методом

якої є ДНК-аналіз крові порівнюваних осіб. У криміналістичній і експертній літературі найменування цієї експертизи ще не встановилося й вона розглядається як вид судово-медичної експертизи, іменується судово-генетичною, геномною, молекулярно-генетичною, генотипоскопічною.

Кваліфікуюче значення при розслідуванні торгівлі людьми має встановлення форми співучасті злочинців у вчиненні злочину – групою осіб, за попередньою змовою групою осіб, організованою групою, злочинною організацією (ст. 28 КК України). Вирішенню цього завдання може сприяти комп'ютерно-технічна експертиза щодо дослідження апаратів мобільного зв'язку, електронних записних книжок та інших магнітних носіїв інформації.

Мобільні телефони в сучасних умовах є цінним джерелом доказової та орієнтуючої інформації, що, крім іншого, містять сліди злочину. Аналіз розслідування торгівлі людьми свідчить про те, що мобільні телефони фігурують майже в кожному кримінальному провадженні і є важливим джерелом інформації. Крім мобільних телефонів, у підозрюваних вилучають й інші носії інформації, що використовуються в мобільних телефонах (SIM-картки та картки пам'яті тощо), які за певних умов також стають об'єктами дослідження. У більшості випадків слідчі недостатньо обізнані в можливостях експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів. Так, у вилучених у ході розслідування мобільних телефонах можна виявити вміст пам'яті мобільного терміналу, SIM-картки, змінного носія інформації; інформацію стосовно з'єднань, звуко-, відеозаписів, повідомлень; зміст видаленої інформації на змінних носіях і SIM-картці та ін. Ще одним вагомим джерелом доказування при розслідуванні торгівлі людьми є висновки експертизи відеозвукозапису.

Для цього експерт має розв'язати завдання щодо встановлення відсутності змін у відеофонограмі, безперервності запису, запису на одному технічному пристрої та ін. Нині розроблено надійні експертні методики щодо встановлення факту монтажу або внесення часткових змін як в аналогових, так і в цифрових фонограмах.

Ще одним, не менш важливим завданням, є ототожнення певної особи за мовленням на фонограмі.

Разом з тим, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (наприклад, оперативної закупівлі) можуть використовуватися технічні засоби, за допомогою яких фіксуються мовлення та зовнішність злочинців. Для надання цим матеріалам

доказового значення необхідно, по-перше, установити технологію отримання відео-звукореєстрації та відсутність у ньому ознак монтажу [6, с. 87–88].

Отже, уміле використання слідчими й оперативними працівниками можливостей судових експертиз сприяє підвищенню ефективності розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлю людьми.

Література

1. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика транснаціональної організованої злочинності у сфері торгівлі людьми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010. Вип. 1. С. 16–23.

2. Мручковська Е., Пахом'юк Н., Кочерга О. Протидія торгівлі людьми в Україні : навчально-методичний посібник до спецкурсу / за заг. ред. Левківського К. та ін. К. : ВАІТЕ, 2017. С. 6–11.

3. Щербаковська К. О. Використання можливостей судових експертиз при розслідуванні торгівлі дітьми. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Випуск 11. 2011. С. 183–189.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Верховна Рада України*. К. : Паливода А. В., 2013. С. 328.

5. Ахтирська А.М. та ін. Виявлення та припинення торгівлі людьми : навчально-методичний посібник / кол. авт.: Ахтирська А. М. та ін. К. : Конус-Ю, 2009. С. 212.

6. Черечукіна Л. В., Яковенко М. О. Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми : метод. рек. для практ. працівників. Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 135 с.

Бойчук Ю. М.,

судовий експерт у сфері психологічних досліджень
(Львівський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС)

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ ДЛЯ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

В часи психосоціальної напруги в Україні та у світі, насильства пов'язане з торгівлею людьми чи сексуальною експлуатацією чинить суттєвий вплив на психіку як окремих індивідів так і суспільства в цілому, що може спричинити стійкі порушення

у діяльності їх психічного апарату. В подальшому, після пережитої події, можуть виникнути супутні психічні розлади такі як: ПТСР (посттравматичний стресовий розлад), розлади адаптації, соматоформні чи невротичні розлади, а також розлади поведінки і емоцій у дитячому чи підлітковому віці, якщо насилля трапилось саме із дітьми та інші.

У сучасному суспільстві дуже гостро стоїть проблема нелегальної міграції. Дана категорія «мігрантів» часто схильна до віктимізації, так як, опиняючись у нелегальному становищі в чужій країні, люди не здатні протистояти впливу злочинних угруповувань, в силу свого становища та особливостей особистості. У мігрантів забирають документи, змушують працювати задарма, за їжу, їх б'ють, гвалтують чи навіть погрожують убивством. Особливу уразливу категорію жертв торгівлі людьми є жінки та діти з неповних сімей (близько 80%), які стають жертвами сексуальної експлуатації, змушені займатись жебрацтвом чи залучені у порнобізнес [1]. Здійснюючи на них психологічний вплив, їх вводять в оману, пропонуючи високооплачувану роботу або престижне навчання за кордоном [2, с. 96–104]. Такі потерпілі, це люди, які психологічно схильні до ризикової (девіантної) поведінки або самі пережили насильство у минулому, в тому числі, фізичне чи сексуальне. Середньостатистичний психологічний портрет жертви торгівлі людьми може бути заснований на тому, що в ситуацію «рабства» частіше потрапляють люди з характерними психологічними особливостями. Найчастіше, це жінки зі «слабкою» конституціональною структурою, у них переважає підвищена чутливість до зовнішніх впливів (сенситивність), орієнтація на авторитет більш сильної особистості, конформність, боязкість, яка проявляється в значній залежності від інших, підвищена тривожність, імпульсивність. У значній кількості випадків такі риси загострюються, що провокує надмірний рівень тривожності, а подекуди навіть і панічні розлади, коли реальні загрози перебільшують силу особистісних адаптаційних можливостей та стресостійкості особистості.

Крім того, для психологічного портрета таких потерпілих властива акцентуованість особистості, інфантильність, невпевненість в собі, нестійка мотивація поведінки, емоційна лабільність, яка проявляється в ригідності психологічних установок, орієнтованість на власні критерії поведінки, які можуть неадекватно співвідноситися з реальними обставинами. Можна припустити, що в основі лежать психологічні комплекси, що виникли

у зв'язку із психологічними конфліктами (травмами) в дитинстві. Через набуті страхи та засвоєні в минулому стереотипи психологічного захисту від психотравмуючих впливів, пережитий досвід консолідується та інтерналізується, що в свою чергу, може ускладнювати процес раціонального мислення в ситуації «тут і тепер».

Існують фактори, які з найбільшою ймовірністю призводять до сильної реакції на пережиту травму: непередбачуваність подій та неконтрольованість ситуації. Ці дві особливості є визначальними рисами ситуації, яка пов'язана із торгівлею людьми, у якій перебуває жертва, яка не може передбачити перебіг подій та наслідки, що підсилює стан стресу та фрустрації. Травматичні ситуації, що викликають ПТСР – це такі екстремальні критичні події, які чинять потужний негативний вплив на психіку і вимагають від індивіда екстраординарних зусиль, щоб впоратись із наслідками цього впливу [3, с. 56–60]. Не лише жінки, але й діти та підлітки являють собою групу ризику у виникненні ПТСР та супутніх психічних порушень, так як у них ще недостатньо розвинені особистісні ресурси, які дозволяють ефективно справлятися із наслідками травматичних ситуацій. Особливий негативний вплив на них здійснює переживання множинних травм, при яких різні травматичні події потенціюють наслідки один одного. Однак, чим триваліший термін перебування в незвичних, змінених умовах, тим довше і складніше відбувається реадaptaція до звичайних умов життя [4, с. 13].

Основні психопатологічні феномени при ПТСР можуть бути представлені у вигляді нав'язливих спогадів (наприклад, короткочасне і яскраве повторне переживання перенесеного «flashback», нічні кошмари), обтяжливих сновидінь, емоційного пригнічення, недиференційованої тривоги, відчуття повторного переживання психотравмуючої ситуації, переживання гострого психологічного дискомфорту стресового рівня в ситуаціях, що асоціюються з первинною психотравмуючою подією. У тих потерпілих в котрих діагностували ПТСР, також спостерігається зниження рівня соціальної адаптації, нервово-психічної стійкості та зниження комунікативних можливостей [5, с. 31–34].

Крім психологічної травми безпосередньо після скоєного злочину, потерпілі, а особливо діти, піддаються вторинній віктимізації (ревіктимізації) в результаті участі в судово-слідчих заходах. Вторинна віктимізація – це страждання дитини, які виникають внаслідок розкриття інформації про злочин. Причини

цих страждань викликає неетична поведінка або висловлювання з боку співробітників правоохоронних органів, медичних працівників або інших фахівців; слідчі заходи (допити, експертизи, впізнання, очні ставки з обвинуваченими), тиск, погрози, шантаж, спроби підкупу з боку обвинуваченого і його родичів; звинувачення дитини у брехні і обмові; відсутність підтримки з боку членів сім'ї; порушення конфіденційності і розголос в школі, в населеному пункті або в ЗМІ, примус дитини знову і знову розповідати свою історію, а також відсутність психологічної підтримки при провадженні слідчих дій [6, с. 102–104].

Вторинна віктимізація часто стає для дитини більшою травмою, ніж саме насильство. Крім того, вона призводить до відмови від співпраці з правоохоронними органами, що різко знижує можливість затримання і покарання злочинця. Юридична інформація може бути сприйнята потерпілими тільки на тлі встановленої довіри і базового консультативного опрацювання переживань. Отож, в реабілітаційній програмі необхідно передбачити психологічний супровід слідчих, судових процедур і заходів профілактики вторинної віктимізації [7, с. 45–48].

Правове поняття «уразливого стану» потерпілої особи співвідносяться із соціально-психологічними параметрами, що характеризують психічну діяльність особи, обмежуючи її здатність повною мірою усвідомлювати характер своїх дій, повною мірою передбачати їх наслідки, керувати ними та приймати самостійне рішення. В психологічному сенсі «уразливий стан» особи передбачає її залежність від інших авторитарних осіб або життєвих обставин, що з юридичної точки зору, надає іншій людині можливість маніпулювати потерпілим, здійснюючи на нього психологічний вплив [8, с. 16].

Завданням під час проведення судової психологічної експертизи потерпілих від злочинів пов'язаних із торгівлею людьми є встановлення індивідуально-психологічних особливостей особистості, його мотиваційної сфери, інтелектуальної та емоційно-вольової сфери, особливостей поведінки в ситуації зазначеного правопорушення та інших психологічних факторів. У ході вирішення цих завдань аналізуються провідні індивідуально-психологічні та мотиваційно-вольові чинники потерпілої особи, визначається специфіка усвідомлення потерпілим зазначеної пропозиції як прийнятної, що є слабкою (уразливою) ланкою у структурі особистості потерпілого, які вплинули на її діяльність у юридично значимій ситуації. В результаті психологічного дослідження встановлюється ступінь усвідомленої діяльності потерпілого,

що має (або не має) усі необхідні ознаки складної вольової поведінки. Тобто, встановлюється здатність особи розуміти характер і значення вчинюваних щодо неї дій та чинити опір (уразливий чи безпорадний стан), а також правильно сприймати обставини, що мають значення по справі, і давати про них відповідні показання.

Також, в ході проведення судової психологічної експертизи можуть досліджуватися феномени психотравмувального впливу ситуації на ураження особистості підекспертного у справах, щодо заподіяння страждань (моральної шкоди) та відшкодування моральної шкоди. Для об'єктивного та повного дослідження потрібно діагностувати та проаналізувати зміни в емоційному стані, індивідуально-психологічних проявах, які перешкождали повноцінному соціальному функціонуванню та психологічному благополуччю і виникли внаслідок впливу певних обставин (шантаж, примус до вилучення органів, викрадення людини, примус до дій сексуального характеру, катування та інші).

Література

1. Узагальненні статистичні данні щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми / Міністерство соціальної політики України. Київ : 2016. URL: www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index
2. Бродченко О. И. Психологические особенности потерпевших по преступлениям, связанным с торговлей людьми. *Прикладная юридическая психология*. № 4, 2009. С. 96–104. URL: <http://www.alpmag.info/archive/91-number-4-for-the-year-2009.html>
3. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса. СПб. : Питер, 2001. 272 с.: ил. Серия «Практикум по психологии». С. 56–60.
4. Дозориева Е. Г. Психологическая травма у подростков с проблемами в поведении. Диагностика и коррекция. М. : Генезис, 2006. 128. С. 13.
5. Волошин П. В., Шестопалова Л. Ф., Подкорытов В. С. Медико-психологические аспекты экстремальных событий и проблема посттравматических стрессовых расстройств. *Международный медицинский журнал*. 2000. № 3. С. 31–34.
6. Сексуальное насилие и эксплуатация детей: выявление, оказание помощи и профилактика : науч.-метод. пособие / под ред. М. М. Русаковой, В. А. Одиноквой. СПб. : «Скифия Принт», 2020. 293 с. С. 102–104.
7. Метелица Ю. Л. Судебно-психиатрическая экспертиза потерпевших. М. : Юридич. литература, 1990. С. 208. С. 45–48.
8. Никифоряк Л. П., Орлеан А. М. Аналіз судової практики з питань застосування законодавства України щодо протидії торгівлі людьми. Київ. : Видавництво «Фенікс», 2018. 88 с. С. 16.

Брич Л. П.,
завідувач науково-дослідної лабораторії,
доктор юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМА МЕТИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЛЮДИНИ У РОЗМЕЖУВАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З ІНШИМИ СКЛАДАМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Стаття 149 чинного КК України діє вже у третій редакції. Проте, законодавцю не вдалося сформулювати оптимальну конструкцію складу цього кримінального правопорушення. У науці кримінального права наявне різне розуміння щодо місця у системі ознак складу цього кримінального правопорушення такої ознаки як мета експлуатації людини. Більшість науковців вважають, що мета експлуатації людини не стосується такого з альтернативних суспільно небезпечних діянь, як торгівля людиною, а поширюється на інші види: «вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини» [1, с. 452; 2, с. 277]. Вважаю, що обґрунтування саме такого тлумачення посиланням на те, що суспільно небезпечне діяння у виді торгівлі людьми відділене від інших його видів словами «а так само» суперечить правилам української мови [1, с. 452]. Слова «а так само» означають не розділення, а об'єднання. Таким чином, бачимо, що формулювання диспозиції ч. 1 ст. 149 КК України не відповідає вимозі чіткості (точності), яка є однією з обов'язкових ознак якості закону про кримінальну відповідальність. Вимоги ж до якості закону про кримінальну відповідальність є складовими принципу верховенства права. Відтак, виникають сумніви щодо відповідності закону про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми за чинним КК України принципу верховенства права.

Більш вдалою з точки зору чіткості (точності) є конструкція складу «Торгівля людиною» у проекті КК України. З формулювання: «Особа, яка вчинила торгівлю людиною: а) завербувала, б) перемістила, в) збула, г) приховала або д) одержала людину, – якщо це діяння було здійснене з метою експлуатації...» чітко впливає висновок, що мета експлуатації стосується торгівлі людьми, вчиненої всіма переліченими у диспозиції способами [3]. Проте, заперечення викликає саме використання мети

як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони для конструювання складу торгівлі людиною. Вважаю, що мета експлуатації має бути виключена з конструкції відповідного *corpus delicti* як у чинному КК України, так і у його проекті. По-перше, здійснення операцій з володіння, чи користування, чи розпорядження людиною без її на те волі настільки вражає людську гідність, що досягає достатнього для криміналізації ступеня суспільної небезпеки незалежно від мети вчинення цього діяння. По-друге, кримінально-процесуальне доказування мети експлуатації людини є надзвичайно проблематичним. Велика питома вага укладених у кримінальних провадженнях про обвинувачення у вчинення торгівлі людьми угод про визнання винуватості, затверджених обвинувальними вироками судів [4], є своєрідною ілюстрацією наявності проблем у кримінальному процесуальному доказуванні аналізованого кримінального правопорушення, зокрема такої ознаки його суб'єктивної сторони, як мета. Здійснимість законного кримінального процесуального доказування у теорії криміналізації розглядається як одна з обов'язкових умов встановлення кримінально-правової заборони [5, С. 232]. Тож, наявність мети експлуатації людини у складі торгівлі людьми суперечить і об'єктивним умовам криміналізації суспільно-небезпечних діянь.

Мета експлуатації людини стала каменем спотикання не лише у кримінальному процесуальному доказуванні, а й у кримінально-правовій кваліфікації торгівлі людьми. Вона полягає у підміні понять: «мета як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони» і її реалізація, яка перебуває поза межами складу торгівлі людьми і може виявлятися у суспільно небезпечному діянні чи суспільно небезпечних наслідках, як ознаках об'єктивної сторони складів інших кримінальних правопорушень [6, С. 23–27]. Така підміна понять спостерігається й у кримінально-правовій літературі, й у судовій практиці.

Аналіз судової практики виявляє її єдність і стабільність в частині помилок у кримінально-правовій кваліфікації вчиненого, обумовлених неврахуванням того, що мета, яка названа як ознака складу злочину не охоплює її реалізації. Лише за ч. 2 ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини» у 2005 р. кваліфікував місцевий суд Сихівського району м. Львова дії громадян Т., П. Н. та П. О. [7]. У вирокі, як встановлені судом обставини були зафіксовані факти, що свідчать про втягнення підсудними потерпілих у заняття проституцією шляхом застосування погроз вчинити фізичну розправу,

тобто вчинення дії, що була названа як один зі способів примушування чи втягнення у заняття проституцією – основного складу злочину передбаченого ч. 2 ст. 303 КК України «Проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією», яка на той час діяла у своїй первісній редакції. Тому вчинене мало бути кваліфіковане за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 149 та ч. 2 ст. 303 КК України.

Лише за ч.2 ст. 149 КК України у 2020 р. кваліфіковано дії Особа_2 вироком Личаківського районного суду від 10 лютого 2020 р., який здійснював вербування кількох молодих дівчат для зайняття проституцією у Чеській Республіці з використанням уразливого стану кожної з них [8]. Вчинене мало бути кваліфіковане як сукупність кримінальних правопорушень: ч. 2 ст. 149 «Торгівля людьми» і ч.2 ст. 15 – ч. 2 ст. 303 «Сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією»

Вважаю, що наведені аргументи достатньо підтверджують недоцільність включення до складу торгівлі людиною такої ознаки як, мета експлуатації людини, що бажано врахувати під час наступної кримінально-правової кодифікації.

Список літератури

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Бойко А. М., Брич Л. П., Дудоров О. О. та інші]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
2. Андрушко А. В. теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи : монографія. Київ : ВАІТЕ, 2020. 560 с.
3. Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст станом на 02.10.2021. *Новий кримінальний кодекс*. URL: newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/10/05/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-02-10-2021.pdf
4. Інформація про стан розгляду справ та кількість засуджених осіб за статтею 149 Кримінального кодексу України «торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини». 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudnova_statystyka/rik_2020
5. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и де-криминализация / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др. ; отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. М. : Наука, 1982. 302 с.
6. Брич Л. П. Кваліфікація злочинів, що вчиняються з певною метою, у разі досягнення цієї мети (на прикладі ст. 149 КК України «торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини»). Боротьба з торгівлею людьми : тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції. 21 червня 2013 р. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2013. 208 с.

7. Вирок Сихівського районного суду м. Львова від 2 грудня 2005 р. Справа № 1-304/2005. Архів місцевого суду Сихівського району м. Львова. 2005 р.

8. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 10 лютого 2020 р. Справа № 463/696/20. Провадження № 1-кп/463/295/20. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87476128>.

Бурбій А. В.,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності,
кандидат юридичних наук
(Державний науково-дослідний
інститут МВС України)

ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Сучасне суспільство, яке маркується як вільне, освічене, гуманне, давно перестало сприймати торгівлю людьми як буденне і допустиме явище. Соціальний осуд незаконного поневолення та несприйняття людини як об'єкта товарних відносин втілювалися, зокрема, в тому, що торгівля людьми, як соціально негативний прояв людської поведінки, була криміналізована як на світовому, так і, вітчизняним законодавцем, на локальному рівні. Відповідно протидія цьому негативному явищу отримала своє самостійне місце в кримінально-правовій політиці України.

На правотворчому рівні за родовим об'єктом законодавець відніс кримінальні правопорушення, передбачені статтею 149 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), до правопорушень проти волі, честі і гідності особи. Розміщення цієї групи кримінальних правопорушень в одному з перших розділів Особливої частини ККУ прямо корелюється з положеннями Основного Закону України, які декларують неприпустимість примушування людини до непередбачених законом дій та забороняють посягання на її можливості вільного вибору місця проживання та пересування, недоторканості життя тощо; що своєю чергою витікають із конституційного визнання людини найвищою соціальною цінністю, і вказують на підвищену важливість охорони цих соціально-правових категорій.

Кримінально-правова політика у сфері протидії торгівлі людьми, яка є частиною загальної політики держави, орієнтована на європейські традиції та стандарти. Це виявляється передусім у зміні обсягів криміналізації діянь, які відбулися в 2018 році. Останні зміни, внесені до статті 149 ККУ, безпосередньо відображають проєвропейський вектор правотворення. Конструювання вказаної норми носить банкетний характер, відповідно юридичне тлумачення термінології здійснюється через інші галузі права. Зважаючи на широту палітри альтернатив вчинення неправомірних діянь, передбачених цією статтею, та беручи до уваги, що норми кримінального законодавства, які безпосередньо стосуються посягань на людину як біологічну істоту з усіма її характеристиками (здоров'я, честь, гідність, воля тощо) не можуть вмістити весь теоретичний матеріал, банкетний характер таких норм є виправданим і дозволяє уникнути надмірної казуїстичності. В такому разі для розуміння суті кримінально-правової заборони необхідно звертатися до профільного законодавства. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» абстрактно визначає поняття торгівлі людьми. Тут же спостерігається і певна змістовна невідповідність поняття, закладеного в профільному законі, та диспозиції частини першої статті 149 ККУ. В той час, як в законі це поняття включає в себе незаконну угоду щодо людини, так і інші незаконні альтернативні діяння, як-то вербування, переміщення, переховування тощо, ККУ торгівлю людиною розглядає як самостійне поняття поруч із вербуванням, переміщенням, переховуванням. Зважаючи на те, що, за відсутності глосарію безпосередньо в ККУ, саме профільний закон має нам надати дефініцію неправомірного діяння, від якого безпосередньо бере початок кримінально-правова кваліфікація, спостерігається нагальна потреба в уточненні цього поняття.

В лютому 2021 року було зареєстровано законопроект, спрямований на посилення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми шляхом вдосконалення положень ККУ [1]. Він засвідчив, що наразі значною мірою кримінально-правова політика України в окресленій сфері орієнтована на посилення пеналізації, законодавець прагне збільшення міри покарання за діяння, передбачені статтею 149 ККУ. При цьому свою мотивацію законодавець обґрунтовує надмірною лояльністю суду до правопорушників у сфері торгівлі людьми, що проявляється в частому застосуванні до таких осіб м'яких покарань та заохочувальних заходів. Оцінювати таку законодавчу ініціативу необхідно

з точки зору доцільності запропонованих змін. Пояснювальна записка до законопроекту апелює до того, що така лояльність до правопорушників негативно впливає на криміногенну обстановку. Обґрунтування механізму такого впливу і в чому сам вплив виражається, законодавцем не надається. Відповідно не виробленою є і кінцева ціль підвищення нижньої межі відповідальності – ідеальний наслідок, якого прагнуть досягти автори законопроекту саме в контексті запобігання злочинності у сфері, що досліджується [2, с. 93]. Зрозумілою є юридична залежність запропонованих кроків щодо розширення кола виключних підстав, коли заохочувальні заходи до правопорушників не застосовуються – виключення можливості суду звільнити злочинця від відбування покарання чи призначати більш м'яке покарання, ніж це передбачено відповідною санкцією. Проте яким чином може вплинути паралельне підвищення нижньої межі покарання за це ж кримінальне правопорушення на криміногенну обстановку, залишається наразі без відповіді, що є непослідовним з точки зору законодавчої техніки.

Не можна забувати, що роль кримінально-правової норми у боротьбі з будь-яким видом злочинної поведінки полягає у регламентації кримінально-караних заборон і встановленні меж покарання винних осіб (ретроспективна дія) і лише потім у здійсненні загальної превенції подальших кримінальних правопорушень цього виду (перспективна дія). Тобто можна говорити про вплив на свідомість потенційного правопорушника, через залякування його ймовірним покаранням. Але самою лише кримінально-правовою нормою злочинність подолати неможливо як раз через її ретроспективний характер. Відповідно, можна припустити, що автори законопроекту притримуються точки зору, за якої рівень злочинності прямо залежить від суворості кримінально-правової репресії. Варто зауважити, що тривалий час розмір санкцій за розглядувані кримінальні правопорушення не зазнавав принципових змін на противагу межах криміналізації діянь.

Проблему доцільно шукати в процесуальній площині виявлення і розслідування випадків торгівлі людьми та в дослідженні соціально-економічних передумов цього виду злочинності, що виходить за межі нашого дослідження. Разом з тим, не можна не звернути увагу на статистичні дані правоохоронних та судових органів та їх співмірність.

Навіть якщо виключити тривалість розслідування та розгляду справи в суді, співставлення даних за кількістю облікованих

кримінальних правопорушень та кількістю розглянутих справ, у яких винесені вироки, за декілька років, дозволяє припустити існування проблеми на процесуальному рівні. Для наочності наведено офіційні статистичні дані, так, у 2019 році обліковано 2663 кримінальних правопорушень за статтею 149 ККУ, при цьому у понад половині випадків рішення не прийнято на кінець звітного періоду (66,54%), а до суду скеровано 802 справи (30,12%) [3]. В 2020 році із 1671 справ рішення не прийнято у понад половині справ (66,91%), до суду ж скеровано 461 справу (27,59%) [3]. За цей же період за вказаною статтею судами винесено близько 70 вироків, які набрали законної сили, 40 – у 2019 та 29 – у 2020 році [4, 5].

Повертаючись до питання ролі суду у формуванні кримінально-правової політики, зазначимо. Судова практика виступає не лише результатом правотворення, але вона здатна впливати на його формування. Ці процеси є взаємозалежними. В той час, коли кримінально-правова норма має статичний і знеособлений характер, судова практика, яка максимально наближена до практики виконання покарань, є живою і динамічною, здатна реагувати на загальну обстановку. В межах суддівського розсуду, з урахуванням широкої палітри покарань, які законодавець залишає для застосування суддями, ми можемо спостерігати формування загальних соціально-правових тенденцій, які відображають потреби суспільства. Суд, неодноразово обираючи злочинцю конкретну найменшу міру покарання, або застосовуючи до нього інші заохочувальні заходи (ключовою ознакою в цьому випадку є саме систематичність), тим самим вказує законодавцю на недоцільність надмірної каральної репресії. Держава посилює відповідальність за злочинні діяння в тому разі, коли не здатна подолати причини та передумови таких діянь. Між тим, дослідники відмічають, що тривале перебування особи в місцях позбавлення волі призводить до її десоціалізації [6, с. 26]. Крім того, зазначене впливає на переповненість пенітенціарних закладів та перенавантаженість пенітенціарної системи в цілому. Це прямо проковує призонізацію ув'язнених, вирощує в них вторинні криміногенні прояви, сприяє їх остаточному і безповоротному злиттю із злочинним світом. Відповідно, підвищення навіть нижньої межі покарання має бути максимально зваженим і оціненим з точки зору його доцільності.

Література

1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71204 (дата звернення: 22.09.2021).
2. Фріс П. Доцільність у кримінально-правовій політиці в Україні. *Право України*. 2017. № 2. С. 93–100.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (форма № 1) за 2019–2020 рр. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=104402 (дата звернення: 24.09.2021).
4. Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019 (дата звернення: 24.09.2021).
5. Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_20202020 (дата звернення: 24.09.2021).
6. Черкасов С. В. Кримінологічна концепція альтернативних мір покарання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2005. 257 с.

Бурда С. Я.,

доцент кафедри кримінального
права і кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Стаття 3 Конституції України визначає, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1].

Торгівля людьми є не тільки масштабною проблемою, але і являє собою грубе порушення фундаментальних прав вільної людини. Торгівля людьми часто несе транснаціональний організований характер і протидія їй є на сьогоднішній день важливим завданням всього світового співтовариства.

Не викликає сумнівів той факт, що вирішення завдання боротьби з торгівлею людьми вимагає прийняття комплексних мір, які охоплюють не тільки формування та вдосконалення національного законодавства, але і розширення міжнародного

співробітництва, створення ефективних систем попередження, а також допомоги особам, які стали жертвами торгівлі людьми.

Разом з тим одним із найважливіших напрямків боротьби з торгівлею людьми є притягнення до кримінальної відповідальності осіб, причетних до цієї злочинної діяльності на будь-якому її етапі. При цьому те, яким чином держава здійснює криміналізацію тих чи інших діянь у цій області, має значення для здійснення ефективної протидії цим кримінальним правопорушенням не тільки в національних масштабах, але і на міжнародному рівні.

Основними міжнародними договорами в цій області є Конвенція щодо рабства від 25 вересня 1926 р. (із змінами, внесені Протоколом від 7 грудня 1953 р.), Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р., Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини, торгівлі дітьми, дитячу проституцію і дитячу порнографію від 25 грудня 2000 р., Протокол про попередження і запобігання торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, від 15 листопада 2000 р., Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми від 16 травня 2005 р., Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та посягань сексуального характеру від 12 липня 2007 р.

В нашій державі кримінальна відповідальність за торгівлю людьми, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію передбачена ст. 149 КК України [2].

Склад даного кримінального правопорушення охоплює торгівлю людьми, вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію. Таким чином, будь-яка торгівля, предметом, який виступає людина, визнається злочином незалежно від мети, яку переслідують сторони, заключаючи ту чи іншу угоду.

На відміну від угоди у відношенні людини при її вербуванні, переміщенні, передачі, обов'язковою умовою настання кримінальної відповідальності є наявність мети експлуатації особи. Так, відмічається, що «вербування може здійснюватися тією ж особою, яка використовує жертву, або особою, яка є співучасником даного злочину і бере участь у безпосередній експлуатації жертви, або тією особою, яка є лише однією ланкою з багатьох у мережах торгівлі людьми, але не має відношення до стадії експлуатації» [3, с. 56].

Переміщення особи означає переміщення потерпілого будь-яким видом транспорту з одного місця в інше, як всередині країни, так і за її межі. У зв'язку з цим доцільно звернути увагу на те, як трактується термін «Перевезення» щодо даного складу кримінального правопорушення Верховним судом Казахстану. Верховний Суд Казахстану дав відповідні роз'яснення, зокрема Суд зазначив: «Переміщення може виражатися не тільки в доставленні особи в супроводі кого-небудь, але і у придбанні даній особі проїзних документів до місця слідування, куди потерпілий добирається самостійно» [4].

Дана кримінально-правова норма містить ряд кваліфікуючих ознак, зокрема, вчинення таких дій щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або поєднання їх з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, вчинення таких дій щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками, або вчинення щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона даного складу кримінального правопорушення виражається у формі прямого умислу і характеризується корисливим мотивом та у більшості випадків метою експлуатації людини. Відповідно до п. 1 Примітки до даної кримінально-правової норми під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення

дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

З протоколу Організації Об'єднаних Націй про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї [5, п. «б» ст. 3], що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності впливає те, що згода жертви при експлуатації не має значення для кваліфікації. З точки зору логіки, звичайно, неможливо довести «згоду» потерпілого, коли є місце погрози насильством, примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, оскільки, його можуть експлуатувати, використовуючи його уразливий стан, коли особа не має іншого вибору, окрім надання «добровільної згоди». Надання такої «згоди» може початися в результаті нелегального виїзду жертви торгівлі людьми в країну, де здійснюється її експлуатація, в силу фізичного або психічного захворювання, інвалідності, наркотичної залежності та ін. Це пояснюється тим, що для досягнення мети, яка спрямована на обернення особи в жертву торгівлі людьми застосовуються найрізноманітніші засоби і методи діяльності.

Література

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
2. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Ароновиц А., Тойерманн Г., Тюрюканова Е. Анализ торговли людьми как бизнес-модели: путь к более эффективному предотвращению преступления. Бюро Специального представителя и координатора ОБСЕ по борьбе с торговлей людьми. Вена, 2011. 134 с.
4. Нормативное постановление Верховного суда Республики Казахстан от 29 декабря 2012 г. № 7 «О практике применения законодательства, устанавливающего ответственность за торговлю людьми»: Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P120000007S>.
5. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791.

Веселовська Т. С.,
аспірант
кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ З ІНШИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

В Україні щороку реєструються сотні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, за якими стоять долі людей, психічному і фізичному здоров'ю яких наноситься значна та часто не виправна шкода. Законодавець поклав на оперативні підрозділи Національної поліції обов'язок щодо виявлення та припинення таких злочинів. Проте треба наголосити на тому, що їх повноваження у протидії подібним правопорушенням цим не обмежуються. Адже боротьба з ними передбачає не тільки виявлення та припинення конкретних кримінально караних діянь, а й запобігання торгівлі людьми. Для досягнення даної мети необхідно встановити всіх причетних до такої діяльності осіб з наступним притягненням їх до відповідальності, що має забезпечити унеможливлення вчинення ними в подальшому подібних та інших злочинів. Таку роботу можна розглядати як правоохоронну діяльність, направлену на вирішення завдань кримінального судочинства та запобігання торгівлі людьми.

Зазначену мету може бути досягнуто, якщо оперативно-розшукова інформація та оперативно-розшукова діяльність будуть реалізовані в кримінальному процесі, що сприятиме проведенню повноцінного розслідування злочинної діяльності з наступним направленням кримінального провадження до суду для винесення справедливих вироків. При цьому – такі зусилля повинні взаємодоповнюватися і здійснюватися у чіткій координації та співпраці між суб'єктами у сфері протидії торгівлі людьми [1, с. 28].

Попри відсутність у Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК України) визначення поняття «взаємодія», проведений аналіз законодавства та наукової літератури дозволив зробити висновок, що під взаємодією органів досудового розслідування з іншими підрозділами Національної поліції у ході розслідування

злочинів слід розуміти визначену законодавством узгоджену діяльність щодо здійснення оперативно-розшукових, слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [2, с. 40]. А саме: спільна комплексна діяльність взаємно не підпорядкованих служб і підрозділів; спільні погоджені дії на підставі нормативно-правових положень; спільна діяльність не підпорядкованих за службою оперативних підрозділів; спільні комплексні або узгоджені за часом та місцем дії оперативних підрозділів щодо вирішення спільними зусиллями завдань; спільна концентрація сил, засобів і методів для досягнення поставленої мети та здійснення відповідних спільних заходів [3, с. 243]. Доцільно виокремити дві групи, з якими оперативно-технічні підрозділи (далі – ОТП) найчастіше взаємодіють під час виявлення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, а саме: слідчі та оперативні підрозділи.

Участь оперативних підрозділів у розкритті злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, обґрунтовується необхідністю проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), які здійснюються оперативними підрозділами Національної поліції, за письмовим дорученням слідчого, прокурора (ст. 41 КПК України).

Доручення повинно бути мотивованим, містити інформацію, яка необхідна для його виконання, чітко поставлене завдання, що підлягає вирішенню, строки його виконання. У дорученні також може визначатись порядок взаємодії між слідчим і уповноваженим оперативним підрозділом, а також терміни складання протоколів про хід і результати проведеної НСРД або її проміжного етапу.

Керівник органу відповідно до відомих нормативно-правових актів визначає виконавця – оперативний підрозділ (оперативні підрозділи). Уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення НСРД залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи.

Під час проведення НСРД слідчий, уповноважений оперативний підрозділ, який виконує доручення слідчого, прокурора, має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення НСРД у випадках, передбачених ст. 275 КПК України [4, 5]. Проведення як оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ), так і НСРД має передбачати комплексну оперативну роботу. Напрацювання оперативних підрозділів у цьому напрямку безпосередньо є більш успішним, ніж у слідчого, який взагалі

до сьогодні не має досвіду оперативної роботи. Така робота передбачає необхідність володіння специфічними вміннями та навичками, затрати значних обсягів часу та цілеспрямованих зусиль тощо, а це дозволяє ставити виважене й обґрунтоване питання про готовність сучасних слідчих до такої, м'яко кажучи, специфічної діяльності.

Ефективне розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, потребує належної взаємодії підрозділів міграційної поліції (УМП) НП України та оперативно-технічних заходів, і неможлива без вивчення та врахування правових, організаційних і тактичних чинників функціонування оперативних підрозділів. Одним із основних завдань УМП є: запобігання вчиненню, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми.

Оперативно-розшукове попередження торгівлі людьми забезпечується шляхом: а) використання сил, засобів і методів у профілактичних заходах, які запроваджуються підрозділами поліції з метою виявлення та усунення обставин, що зумовлюють учинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми; б) їх застосування відносно осіб, зважаючи на антигромадську поведінку яких, можна очікувати вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми; в) організації та безпосереднього проведення оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на недопущення й припинення злочинів, що готуються.

Таких підхід передбачає можливість застосування працівниками УМП НП України всього арсеналу сил, засобів і методів ОРД. Реальний аналіз відомостей щодо обставин учинення кожного злочину, пов'язаного з торгівлею людьми, суб'єктами злочину, потерпілим, дає змогу зробити обґрунтовані висновки про умови, що спричиняють ці злочини, задля впровадження конкретних заходів щодо їх усунення та нейтралізації [6, с. 241–246].

Слід зазначити, що основними формами взаємодії ОТП з іншими підрозділами НП України є процесуальні та організаційні. Хоча вони умовні, оскільки процесуальні форми (доручення слідчого оперативному працівникові, завдання відповідному ОТП) завжди потребує певної організації. А організаційні форми (планування ОРЗ/НСРД, обмін інформацією) є також правовими, оскільки порядок їх реалізації закріплено в різних відомчих підзаконних актах [7, с. 180–181].

Сьогодення доводить, що ера протидії торгівлі людьми шляхом застосування давно відомих методів минає. Їх мають замінити

нові методики розкриття злочинів із використанням інформаційних технологій, спеціалізованого програмного забезпечення із залученням вузькопрофільних фахівців-аналітиків [6, с. 240].

Взаємодія ОТП з іншими підрозділів НП України у розкритті злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, дає можливість зробити наступні висновки: сьогодні саме оперативні підрозділи є найбільш готовими до проведення повного комплексу НСРД та ОТЗ з організаційно-технічної точки зору; робота оперативних підрозділів НП щодо розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлі людьми, не закінчується, оскільки сприяє досягненню завдань кримінального судочинства; для найбільш ефективної роботи, починається зі спільного планування реалізації оперативних матеріалів, з наступним узгодженням організаційно-тактичних аспектів проведення НСРД та ОТЗ.

Література

1. Небитов А. А. Актуальні проблеми протидії оперативними підрозділами Національної поліції торгівлі людьми, вчинені з метою сексуальної експлуатації. *Використання досягнень сучасної науки і техніки у розкритті злочинів* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу. (Київ, 25 лют. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 26–29.
2. Свінціцька О. П. Взаємодія слідчих та оперативних працівників із підрозділів боротьби з торгівлею людьми Національної поліції України під час розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 39–43.
3. Деревягін О. О., Плішань О. А. Шляхи взаємодії підрозділів карного розшуку з іншими суб'єктами протидії злочинності при підготовці та проведенні операцій щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. С. 240–248.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>
6. Дубина В. І. Запобігання торгівлі людьми оперативними працівниками Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (11). С. 240–249.
7. Мальярова В. О., Дмитрієва Л. В. Види і форми взаємодії під впливом нового кримінального процесуального законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2017. № 2 (43). С. 179–182.

Віхтюк А.,
директор Департаменту організації роботи,
планування та контролю, полковник
(Адміністрація Державної прикордонної служби України)

ПОЗИЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ЩОДО МЕХАНІЗМІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ КОРДОНАМИ

В умовах динамічної трансформації світового політичного та економічного простору розширюється спектр загроз та викликів національній безпеці України, у тому числі у прикордонній сфері.

Активізація міжнародного тероризму, проявів гібридних загроз, розвиток торгівлі людьми, незаконного переміщення через кордон осіб, наркотрафіку, незаконного обігу зброї, боєприпасів тощо, зумовлюють необхідність посилення співпраці правоохоронних органів, у тому числі у сфері прикордонної безпеки.

За результатами вивчення найкращих міжнародних стандартів та враховуючи національний досвід в сфері прикордонної безпеки у 2010 році Україна приєдналася до впровадження європейського інструментарію щодо інтегрованого управління кордонами.

Водночас слід відзначити, що із розвитком інтегрованого управління кордонами збільшувалося коло його суб'єктів. Зокрема, у 2010–2015 роках безпосередньо до реалізації державної політики у сфері інтегрованого управління кордонами залучалися чотири державні органи, у 2015–2020 роках їх кількість збільшилася ще шість, і на сьогодні становить дванадцять.

Доволі розгалужене коло суб'єктів дає змогу комплексно реалізувати завдання державної політики у сфері інтегрованого управління кордонами. Але, з іншого боку, створює досить розгалужену систему інформаційних взаємозв'язків між цими суб'єктами, що ускладнює створення ефективної системи інформаційного співробітництва в інтегрованому управлінні кордонами, потребує додаткових людських і фінансових ресурсів щодо роботи з інформацією, а також призводять до низки негативних наслідків: зниження рівня оперативності та повноти інформації, не використання актуальних даних, виникнення та поглиблення міжвідомчих суперечностей тощо.

Неузгодженість у діях суб'єктів інтегрованого управління кордонами щодо раціонального використання можливостей

і ресурсів призводить до негативних наслідків із зростання рівня ризиків з сфери прикордонної безпеки.

Необхідно зауважити, що Україна вже має досвід застосування в інтегрованому управлінні кордонами власних організаційно-правових механізмів інформаційного співробітництва на національному рівні.

Зокрема в Україні, спільно з суб'єктами інтегрованого управління кордонами створено та функціонують три віртуальних аналітичних центри, зокрема з питань:

- обміну інформаційно-аналітичними матеріалами між суб'єктами інтегрованого управління кордонами;

- протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, зброї, боєприпасів та вибухових речовин через державний кордон України;

- та протидії нелегальній міграції.

На міжнародному рівні, інформаційний обмін з прикордонними службами суміжних та партнерських країн, це і обмін статистичними даними і аналітичною інформацією, зокрема про виявлені підроблені документи та нові виявлені способи протиправної діяльності профілями ризиків щодо протиправної діяльності на державному кордоні.

Кульмінацією інформаційної взаємодії є проведення спільного аналізу ризиків у сфері безпеки державного кордону із прикордонними відомствами Республіки Білорусь, Республіки Польща, Словацької Республіки, Угорщини, Румунії, Республіки Молдова, Литовської Республіки, Федеральною поліцією Федеративної Республіки Німеччини.

Окрім двостороннього співробітництва на міжнародному рівні слід відмітити участь України у багатосторонній співпраці: тристороння оцінка загроз прикордонній безпеці у форматі України–Білорусь–Польща.

Окремим напрямом діяльності є співпраця з Європейським Агентством прикордонної та берегової охорони FRONTEX, місіями EUAM, EUBAM, MOM та ОБСЄ.

Найбільш важливим аспектом є співпраця з Європейським Агентством FRONTEX, зокрема слід відзначити обмін статистичною інформацією за уніфікованими формами та участь аналітиків Держприкордонслужби в опрацюванні Європейським Агентством FRONTEX «Щорічного аналізу ризиків на східних кордонах ЄС» (EB ARA).

Головним досягненням цієї співпраці є те, що міжнародними експертами визнаного що громадяни України не становлять

міграційної загрози для Європейського Союзу. Більшість правопорушень в міграційній сфері здійснених українцями пов'язані з порушенням трудового законодавства ЄС.

За підтримки Місії EUBAM здійснено спільну оцінку нелегальної міграції і торгівлі людьми на українсько-молдовському кордоні.

З представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні здійснюється системна співпраця з протидії торгівлі людьми, у тому числі підготовки персоналу з зазначеного питання.

Розвиток інформаційної взаємодії спрямований перш за все на спільну оцінку обстановки, отримання випереджувальної інформації та формування спільних пропозицій щодо мінімізації загроз прикордонній безпеці.

Методика аналізу ризиків з метою протидії нелегальній міграції значно розширює коло суб'єктів інформаційного співробітництва, зокрема передбачає комплексні інформаційні відносини у зазначеній сфері між контактними підрозділами МВС, МЗС, Мінсоцполітики, МОН, Адміністрації Держприкордонслужби, СЗР, СБУ, ДМС та міжнародних партнерів.

Одночасно, інформаційна взаємодія потребує визначення чіткого переліку статистичної та аналітичної інформації, механізмів обміни аналітичною інформацією та спільного аналізу ризиків які сприятимуть підвищенню ефективності протидії нелегальній міграції.

Водночас, на ефективність протидії торгівлі людьми суттєво впливає:

1. Складність документування таких злочинів. Потенційні жертви торгівлі людьми в більшості випадків самі не усвідомлюють або приховують справжню мету виїзду за кордон.

Необізнаність громадян з легальним порядком працевлаштування за кордоном та довіра до організаторів протиправної діяльності.

2. Відсутність чіткої взаємодії та скоординованих заходів між суб'єктами реалізації державної політики з протидії торгівлі людьми.

Мінсоцполітики, МВС, Нацполіція, МЗС, Мінінфраструктури, Мінекономрозвитку, Мінкультури, МОЗ, МОН, Мінмолодьспорт, Мін'юст, АДПСУ, СБУ, Генпрокуратура, ДМС, Держслужба зайнятості, НАБУ, Держкомтелерадіо, Держстат, ДСА, Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних та кримінальних справ, Верховний суд, Держпраці, Федерація профспілок, Федерація роботодавців, Національна школа суддів, Національна академія проку-

ратури, Академія адвокатури, Рада міністрів АРК, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації, а також за згодою – міжнародні організації та громадські об'єднання.

Шляхами підвищення ефективності протидії торгівлі людьми вбачаємо:

1. Забезпечення постійного обміну інформацією між суб'єктами протидії торгівлі людьми щодо організаторів і пособників.

2. Налагодження, у т. ч. через Інтерпол, Європол, FRONTEX та інші установи, механізму отримання даних про громадян України, які стали закордоном жертвами торгівлі людьми.

3. Запровадження практики виставлення «зеленої картки» в базах Інтерполу відносно переправників.

4. Створення в державі системи отримання списків потенційних жертв торгівлі людьми для контролю при перетинанні державного кордону.

5. Включення при здійсненні досудових розслідувань (за ст. 149 ККУ) до складу слідчо-оперативних груп офіцерів оперативно-розшукових підрозділів ДПСУ.

6. Проведення широкої інформаційної компанії, зокрема розміщення у пунктах пропуску, КППВ інформаційних матеріалів (стенди, плакати, флаєри, тощо).

Гаврильців М. Т.,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Інституту права,

кандидат юридичних наук, доцент

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ

Торгівля людьми – одна з найскладніших глобальних проблем сьогодення. Жертвами різноманітних сучасних форм рабства у цілому світі щорічно стають мільйони людей. Окрім економічних причин, що змушують шукати роботу за кордоном або в різних регіонах своєї країни, основними факторами сприяння торгівлі людьми є незнання своїх прав, насильство в сім'ї, відсутність достовірної інформації про можливості працевлаштування, попит на дешеву нелегальну робочу силу, політична нестабільність тощо.

Проблема протидії торгівлі людьми є багатоплановою і вимагає зусиль як кожної з країн, яких стосується ця проблема (країн-постачальниць, транзитних та приймаючих країн), так і міжнародної спільноти в цілому. Основним міжнародним нормативно-правовим документом, спрямованим на протидію торгівлі людьми, є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [1] та Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює її.

Заходи щодо протидії торгівлі людьми здійснюються у трьох взаємопов'язаних напрямках:

1) *попередження*. З метою ефективного попередження торгівлі людьми в Україні успішно діє низка міжнародних організацій та мережа громадських об'єднань, діяльність яких спрямована на роботу з населенням у цілому, окремими групами ризику, молоддю, невстановленими постраждалими, державними і неурядовими спеціалістами, які могли бути в контактi з (потенційними) постраждалими, через проведення цілеспрямованих інформаційних кампаній;

2) *боротьба з торгівлею людьми*. Важливим напрямом протидії торгівлі людьми є налагодження співпраці представників правоохоронних органів між собою та іншими урядовими структурами. Боротьба з торгівлею людьми вимагає активної міжнародної співпраці – поєднання зусиль усіх країн, з яких походять жертви торгівлі, країн транзиту та країн, до яких прибувають жертви торгівлі. Зокрема, уряди країн, до яких потрапляють ошукані люди, повинні вжити заходів до скорочення «попиту» на «живий товар»;

3) *надання допомоги та захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми*. Залежно від індивідуальних потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, допомога може здійснюватися у таких формах: юридичні консультації та представництво потерпілого (потерпілих) у суді; медична та психологічна допомога, надання притулку тощо. Допомога потерпілим від торгівлі людьми особам повинна включати не лише сприяння їх поверненню, реабілітації та реінтеграції, але й надання допомоги в реалізації їх права на справедливий судовий розгляд справи. Реалізація цього права, окрім безпосереднього кримінального переслідування торговців людьми, передбачає також і право на отримання адекватної компенсації за завдані жертвам торгівлі людьми матеріальні збитки та моральну шкоду. На законодавчому рівні повинен бути визначений обсяг такого відшкодування [2, с. 13].

Важливими складовими елементами правового механізму забезпечення прав осіб, постраждалих від торгівлі людьми є правові заходи із забезпечення основоположних прав людини, що встановлені як національним законодавством, так і міжнародними нормами. Права й свободи людини й громадянина визначають сутність, зміст і застосування законів, діяльність законодавчої й виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

Правові засоби охорони та захисту прав осіб, постраждалих від торгівлі людьми, можна умовно розділити на такі групи:

група А – це механізми, що забезпечують реальну можливість реалізації особою права на безпеку життя, повагу її гідності, особисту безпеку, достатній життєвий рівень, соціальний захист тощо;

група Б – це механізми, пов'язані саме із захистом громадян від впливу осіб, що займаються торгівлею людьми. Тут мають співпрацювати поліція, органи державної влади та місцевого самоврядування, неурядові і громадські організації (наприклад, превентивна робота з особами, які є у групі ризику, та з особами, схильними до кримінальних правопорушень тощо);

група В – механізми, що забезпечують відновлення порушених прав. Це суди, контроль органів державної влади, громадський контроль [3, с. 243–244].

Таким чином, правовий механізм протидії торгівлі людьми включає в себе комплекс заходів уповноважених суб'єктів, спрямованих на попередження, боротьбу з торгівлею людьми та надання допомоги та захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Своєю чергою, механізм забезпечення прав осіб, постраждалих від торгівлі людьми – це система державних заходів правового, інституційного, організаційного, соціального, економічного, психологічного характеру, що спрямовані на усунення чинників, що сприяють виникненню та поширенню цього злочину.

Література

1. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності: Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» / кол. авторів; за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко, О. М. Литвинова. К. : Агентство «Україна», 2013. 182 с.
3. Сергєєва Л. М., Сергєєв А. А. Складові механізми забезпечення прав осіб, постраждалих від торгівлі людьми. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 240–246.

Газдайка-Василишин І. Б.,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У діях осіб, що вчиняють торгівлю людьми, доволі часто містяться також ознаки інших складів злочинів як проти волі, честі та гідності особи, так і передбачених іншими розділами Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК). Зокрема, до таких, що тісно пов'язані із торгівлею людьми, можна віднести кримінальні правопорушення, передбачені статтями 142, 143, 146, 150, 150-1, 151-2, 169, 300, 301, 301-2, 302, 303, 304 КК.

Для повноти та правильності кваліфікації дій винних осіб важливе значення має теорія розмежування цих складів кримінальних правопорушень. Адже, як свідчить аналіз судової практики, нерідко дії винних осіб не отримують належної кримінально-правової оцінки з боку держави. А це, в свою чергу, спричиняє надмірну м'якість вироків та тих кримінально-правових наслідків, які настають для торговців людьми. На це давно звертається увага в науці кримінального права. Наприклад, провівши правовий аналіз судової практики за ст. 149 КК протягом 2011–2012 років, Андрій Стеценко відзначив, що «у 39% справ (у 24 з 61 справи) засудженим особам було призначено покарання нижче нижчої межі, встановленої санкцією відповідної частини (частин) зазначеної статті кримінального закону, а у 45 % справ (у 28 з 61 справи) особам, які були визнані винними з призначенням їм покарання, судом були звільнені від його відбування з випробуванням і встановленням іспитового строку та покладанням на них відповідних обов'язків» [1].

Співвідношення торгівлі людьми і багатьох суміжних складів кримінальних правопорушень базується на тому, що ознакою суб'єктивної сторони складу злочину «Торгівля людьми» є мета експлуатації. Своєю чергою, мета експлуатації може полягати у намірі здійснювати такі дії щодо потерпілого, які самі по собі також є кримінально протиправними. Зокрема, це може бути мета здійснювати такі конкретні форми експлуатації, як:

1. незаконні дослідження над тими людьми, щодо яких вчиняється торгівля (стаття 142 КК);

2. вилучення анатомічних матеріалів у тих людей, щодо яких вчиняється така торгівля, з порушенням встановленого порядку трансплантації або з використанням примушування чи обману (ч. 1, 2 ст. 143 КК); чи торгівля їхніми анатомічними матеріалами (ч. 4 ст. 143 КК);

3. використання праці дітей, що не досягли віку, з якого можливе працевлаштування (ст. 150 КК);

4. використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом (ст. 150-1 КК);

5. примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК);

6. незаконні дії щодо усиновлення чи удочеріння (ст. 169 КК);

7. примушування до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість, чи порнографічних предметів (ст. 300, 301 КК);

8. проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи (ст. 301-2 КК);

9. звідництва для розпусти (ст. 302 КК) чи використання особи для зайняття проституцією (ст. 303 КК);

10. втягнення неповнолітніх у зайняття жебрацтвом чи у протиправну діяльність (ст. 304 КК).

Загальне правило розмежування торгівлі людьми від усіх вказаних вище кримінальних правопорушень таке: склад злочину «Торгівля людьми» не охоплює собою конкретні форми подальшої експлуатації тих осіб, які є потерпілими від торгівлі.

Тому у всіх випадках, коли винний спочатку одержав людину з метою її експлуатації, а згодом реалізовує цю мету (шляхом вчинення будь-якого діяння, з тих, що перелічені вище у 10-ти пунктах), його дії слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених статтею 149 КК та тією нормою КК, яка встановлює відповідальність за конкретну форму експлуатації людини.

В той же час, дії винного, який вербував, переміщував, перевозив чи передавав людину з метою її подальшої експлуатації, усвідомлюючи при цьому, що ця експлуатація буде здійснюватися іншими особами у будь-якій із перелічених вище форм, не слід кваліфікувати як сукупність злочину, передбаченого ст. 149 КК, та пособництва у конкретних формах експлуатації людини (оскільки така кваліфікація порушуватиме принцип недопустимості подвійного інкримінування).

Проте, якщо така винна особа вчиняла ще й інші пособницькі дії, які сприяли вчиненню конкретних форм експлуатації

тих людей, яких вона раніше вербувала, переміщувала, переховувала чи передавала (наприклад, надавала приміщення для проведення дослідів чи для вилучення анатомічних матеріалів), то її дії утворюють сукупність злочину, передбаченого ст. 149 КК, та пособництва у тих кримінальних правопорушеннях, що являють собою конкретні форми такої експлуатації (наприклад, ст. 142 та 143 КК відповідно). Деталізовані правила розмежування торгівлі людьми від кожного суміжного складу згаданих вище кримінальних правопорушень описано у навчальному посібнику [2].

Однак, аналіз судової практики свідчить про те, що типовою помилкою є кваліфікація дій винних осіб лише за ст. 149 КК і залишення поза увагою тих конкретних форм експлуатації потерпілих, які здійснювались винними особами після вчинення торгівлі людьми. Таким чином ігнорується принцип повноти кримінальної відповідальності та її невідворотності.

Зокрема, доволі поширеним способом експлуатації осіб, потерпілих від торгівлі, є втягнення їх в заняття проституцією. Проте, на практиці часто дії винних кваліфікуються лише за ст. 149 КК, попри те, що з змісту обвинувальних вироків, що виносяться щодо таких підсудних, з очевидністю впливає наявність у їхніх діях усіх ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК. До прикладу, вирок м. Жовтневого районного суду м. Маріуполя, дії підсудного кваліфіковані лише за ст. 149 КК, хоча в судовому засіданні було встановлено, що він у період з вересня по листопад 2016 року пропонував раніше з ним незнайомим жінкам виїзд до Ізраїлю, з метою зайняття проституцією, а саме надання послуг сексуального характеру за грошову винагороду. При цьому він знав про їх важке матеріальне та соціальне становище, відсутність постійного джерела доходів та коштів, переконував їх в доцільності та вигідності заняття проституцією на території вказаної держави, гарантував гідні умови мешкання, харчування, дотримання прав і інтересів, охорону та високу зарплатню від 40 доларів США за одну годину наданих послуг сексуального характеру (за що сам мав намір отримувати 10 доларів США заробітку). Потерпілих жінок переправляв до Ізраїлю, де інша невстановлена слідством особа, з якою підсудний діяв за попередньою змовою, здійснювала сексуальну експлуатацію цих потерпілих [3].

У цьому випадку, враховуючи принципи повноти та невідворотності кримінальної відповідальності, дії підсудного слід було кваліфікувати також за ст. 303 КК, як втягнення цих осіб в зайняття проституцією.

Ще один злочин, від якого слід правильно відмежовувати торгівлю людьми, це незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК). Оскільки чинна редакція статті 149 КК передбачає викрадення людини, як один із способів вчинення торгівлі людьми, то кримінально-правові норми, передбачені статтями 149 та 146 КК, конкурують між собою, як «ціле» та «частина». При цьому, норми статті 149 КК встановлюють відповідальність за «цілий» злочин, а норми статті 146 КК – за його «частину». Правила кваліфікації за наявності такого роду конкуренції наступні: якщо винний вчинив торгівлю людиною і при цьому використав такий спосіб її вчинення, як викрадення цієї людини, його дії слід кваліфікувати лише за відповідною частиною статті 149 КК. Адже, порівняльний аналіз санкцій тих кримінально-правових норм, що передбачені статтями 146 та 149 КК, дає підстави для висновку, що злочин «вцілому» є більш суспільно небезпечним, аніж його «частина».

Нерідко на практиці торгівля людьми поєднується і з таким суспільно небезпечним діянням, як незаконне позбавлення волі тієї особи, що є потерпілою від торгівлі. І хоча прямої вказівки на «незаконне позбавлення волі», як на спосіб вчинення торгівлі людьми в статті 149 КК немає, проте цілком очевидно, що вчинити викрадення людини, при цьому не позбавивши її волі, неможливо. Правила кваліфікації дій винного в цьому випадку аналогічні – вчинене повністю охоплюється статтею 149 КК і додаткової кваліфікації за статтею 146 КК не потребує. Додаткова кваліфікація за статтею 146 КК у таких випадках становитиме порушення принципу недопустимості подвійного інкримінування.

Принагідно варто зазначити, що аналогічні правила слід застосовувати і при вирішенні питання про відмежування торгівлі людьми від насильницького зникнення, передбаченого ст. 146-1 КК. Адже санкції за цей злочин також є менш суворими, аніж санкції статті 149 КК. Тому у випадку поєднання у діях однієї винної особи ознак цих двох складів злочинів (насильницького зникнення та торгівлі людьми), вчинених щодо однієї і тієї ж потерпілої особи, кваліфікація лише за ст. 149 КК є достатньою і такою, що повністю охоплює вчинені діяння.

Дотримання наведених вище правил відмежування торгівлі людьми від суміжних складів кримінальних правопорушень у слідчо-судовій практиці сприятиме дотриманню принципів кримінального права; забезпечуватиме єдність застосування кримінально-правових норм та слугуватиме підґрунтям

для призначення справедливого, необхідного та достатнього покарання тим особам, що визнані винними у торгівлі людьми.

Література

1. Стеценко Андрій. Правовий аналіз судової практики за ст. 149 КК України протягом 2011–2012 років. URL: <https://khp.org/1372009569>
2. Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією / укладачі : Т. І. Созанський, І. Б. Газдайка-Василишин, О. В. Захарова, Е. М. Мручковська, Р. М. Шехавцов. Львів, 2019. 252 с.
3. Вирок Жовтневого районного суду м. Маріуполя у справі № 263/2269/17 від 11 жовтня 2018 року. URL: <https://opendatabot.ua/court/77050094-1ff6b169051dd1180fdf0d54fd4becf6>

Гловюк І. В.,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ПИТАННЯ МОТИВУВАННЯ ВИРОКІВ ЗА СТ. 149 КК УКРАЇНИ

Законом України «Про внесення зміни до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами» від 6 вересня 2018 року № 2539-VIII (набув чинності 06.10.2018) було викладено у новій редакції ст. 149 КК України. Нами вже розглядалися процесуальні аспекти забезпечення протидії торгівлі людьми та наявні проблеми у цій сфері [1], які, на жаль, і досі не вирішені. Задля процесуального забезпечення протидії торгівлі людьми важливо проаналізувати особливості мотивування вироків за ст. 149 КК України після набуття чинності цим законом.

Відмітимо, що досліджені вирoki характеризуються тим, що застосовуються два різновиди консенсуальних процедур: угода про визнання винуватості та визнання недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується.

Якщо розглянути визнання недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується, то проводиться

допит обвинуваченого та досліджуються матеріали, які характеризують особу обвинуваченого. Наприклад, обвинувачена дала показання, що «у січні 2019 року її знайомий ОСОБА_12 повідомив їй, що є дівчата, які бажають виїхати за кордон для роботи з надання сексуальних послуг. Оскільки раніше вона сама працювала за кордоном, він запропонував їй зустрітися з дівчатами та пояснити їм, яким чином все це відбувається, як проводиться оплата, який графік роботи. Зустрічати дівчат за кордоном повинен був її колишній чоловік громадянин Турецької Республіки, який проживав на Кіпрі. Протягом січня 2019 року у приміщенні кафе, яке розташоване у ТЦ «Космос», за адресою: м. Харків, вул. Академіка Павлова, 144-Б, вона зустрічалась з дівчатами та розповідала їм порядок роботи за кордоном. Всі дівчата скаржились на наявність скрутного матеріального становища, і тому необхідність їхати на заробітки за кордон, погоджувались на запропоновані нею умови працевлаштування. 16 січня 2019 року одна з дівчат, ОСОБА_14 повинна була летіти з аеропорту «Харків» до Кіпру, однак на території аеропорту вони були затримані працівниками поліції» [2].

У аспекті захисту потерпілих, є згадки про відсутність майнових та моральних претензій у потерпілих до обвинуваченого [3; 4; 5], проте, є і формулювання про врахування думки потерпілої [6] (невідомо, якої саме).

За ст. 149 КК України може бути укладено угоду про визнання винуватості, з урахуванням обмежень, передбачених п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК України (щодо особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами). Відмітимо формулювання у вирокі, що «угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами. Так, суду надано письмові докази,

які підтверджують те, що ОСОБА_1 не є організатором організованої групи, викрив злочинні дії інших учасників групи» [7].

Важливим є і те, що укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, внаслідок яких шкода завдана державним чи суспільним інтересам або правам та інтересам окремих осіб, у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, не допускається, крім випадків надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди, отже, мають бути отримані згоди потерпілих. Відповідно, суди перевіряють наявність згоди потерпілих. Проте, якщо проаналізувати вирoki, то незрозумілим є, на що саме погоджуються потерпілі, і чи передбачені якось у цих угодах або у інших документах відшкодування їм шкоди. Як правило, згадується лише наявність відповідних згод потерпілих на укладення угоди [7; 8; 9]; яскравим прикладом є, зокрема, формулювання «Потерпілі ... до суду не з'явились, надали суду заяви про розгляд справи у їх відсутності, щодо затвердження угоди не заперечують, з наслідками, передбаченими ст.473 КПК України ознайомлені» [10].

З тих умов угод, які цитує суд, не видно, що враховано інтереси потерпілих: «Суду надано угоду про визнання винуватості, укладену 13 березня 2020 року між ОСОБА_3 в присутності захисника Грищука Д.В. та прокурором Ємець Д.С., згідно умов якої, обвинувачена визнає себе винуватою в обсязі обвинувачення, активно сприяє викриттю осіб, які спільно з нею вчиняли наведені дії та надає викривальні покази слідчому та суду по кримінальному провадженню № 12020200000000049, а сторони погоджуються на призначення покарання обвинуваченій за ст.ст. 70, 75, 76, ч. 2 ст. 149, ч. 5 ст. 27 – ч. 1 ст. 358 КК України у виді 5 років позбавлення волі без конфіскації майна з застосуванням іспитового строку» [9]; «сторони погоджуються на призначення покарання обвинуваченому ОСОБА_1 за ч. 5 ст. 27 ч.2 ст. 149 КК України у виді позбавлення волі на строк 5 років без конфіскації майна. На підставі ст. 75 КК України звільнити ОСОБА_1 від відбування покарання з випробуванням тривалістю три роки. Відповідно до ст. 76 КК України покласти на ОСОБА_1 наступні обов'язки...» [7].

Разом з тим, є приклади того, що зазначається про відсутність претензій у потерпілих: «прокурор подав суду заяву потерпілої ОСОБА_2, в якій вона просить провести підготовче засідання без її участі, також зазначає, що претензій до обвинуваченого ОСОБА_1 немає, просить затвердити угоду про визнання винуватості та призначити узгоджене сторонами кримінальне

покарання» [11]. Є і формулювання, у яких чітко вказується на те, що шкоду вже відшкодовано: «Потерпілі ОСОБА_2 та ОСОБА_3 надали суду заяви про згоду на укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним, а також просили суд розглянути справу за їх відсутності, збитки їм відшкодовані в повному обсязі, ніяких претензій до підозрюваного вони не мають» [12].

Як видається, така ситуація виникає тому, що КПК України чітко не регламентує роль потерпілого у разі надання ним згоди на укладення угоди про визнання винуватості, не містить вимог до такої угоди, якщо є згода потерпілого, та не враховує потреби визначеності у відшкодуванні потерпілому шкоди. На це вже зверталася увага у літературі [13; 14], тому слушною є думка, що розглядаючи в судовому засіданні угоду про визнання винуватості у кримінальному провадженні, у якому беруть участь потерпілі, суд в обов'язковому порядку повинен: 1) перевірити, чи отримав прокурор письмову згоду від усіх потерпілих щодо укладення цієї угоди; 2) з'ясувати, чи подавали потерпілі або інші особи цивільний позов до обвинуваченого і чи має потерпілий до обвинуваченого певні претензії матеріального та/або морального характеру; 3) з'ясувати думку потерпілого щодо правильності кваліфікації дій обвинуваченого, доведеності його вини тощо. У разі встановлення судом, що потерпілий у певній частині не погоджується з умовами угоди про визнання винуватості, на укладення якої він надав прокурору письмову згоду, зокрема не погоджується з викладенням фактичних обставин кримінального правопорушення, кваліфікацією дій обвинуваченого, а також із узгодженим сторонами угоди покаранням, судне має права затверджувати таку угоду про визнання винуватості, оскільки в разі затвердження будуть істотно порушені права потерпілого [14, с. 303].

Як видно із процитованих та інших формулювань вироків за ст. 149 КК України, у яких застосовуються консенсуальні процедури, у них нечітко відображається елемент захисту прав потерпілих та відшкодування їм шкоди. Це, як видається, не корелюється із положеннями Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, згідно з яким Кожна Держава-учасниця забезпечує, щоб її внутрішня правова система передбачала заходи, які надають жертвам торгівлі людьми можливість одержання компенсації за заподіяну шкоду (ст. 6),

та Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, яка передбачає, що кожна Сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві право жертв на одержання компенсації від правопорушників (ст. 15).

Отже, з урахуванням міжнародних стандартів протидії торгівлі людьми мотивування вироків за ст. 149 КК України, у яких застосовуються консенсуальні процедури, потребує більшої визначеності у аспекті того, чи було відшкодовано шкоду потерпілому і де та як зафіксовано цей факт, а у разі давання потерпілим згоди на укладення угоди про визнання винуватості – указання, як вирішено питання із відшкодуванням шкоди потерпілому.

Література

1. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні аспекти протидії торгівлі людьми. Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми : матеріали II Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 16–17 березня 2018 року). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. С. 28–31.

2. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90275299>

3. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88565931>

4. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95892076>

5. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531792>

6. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96912985>

7. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94706991>

8. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87476128>

9. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88442410>

10. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92943614>

11. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88798660>

12. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98593870>

13. Гловюк І. Укладення угод про визнання винуватості: окремі питання у контексті оновлення законодавства. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2017 року) / упоряд. О. Авраменко, С. Гнатюк, І. Красницький. Львів : ЛьвДУВС. С. 40–42.

14. Таус М. М. Згода потерпілого на укладення угоди про визнання винуватості: окремі аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 300–305.

Гурковська К. А.,
викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Довга В. Я.,
здобувач вищої освіти
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми – це форма рабства у сучасному світі. Вона відбувається за допомогою вербування, перевезення, передачі, приховування чи отримання людей за допомогою шантажу, погроз застосування фізичної сили чи інших форм примусу.

Підходячи до теми, слід встановити, що дитина – це фізична особа, яка не досягла повноліття (вісімнадцятирічного віку).

Відповідно до статті 52 Конституції України діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей [1].

Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 визначила найгірші форми дитячої експлуатації, під якими розуміються:

а) усі форми рабства або практику, подібну до рабства, як наприклад, продаж дітей та торгівля ними, боргова кабала та кріпосна залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

б) використання, вербування або пропонування дитини для заняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи для порнографічних вистав;

в) використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності, зокрема, для виробництва та продажу наркотиків, як це визначено у відповідних міжнародних договорах;

г) роботу, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності дітей [2].

Слід зазначити, що діти – це одна з найуразливіших категорій осіб, які можуть потрапити в тяжку кабалу. Найпоширенішими причинами експлуатації дітей є бідність, безробіття, виїзд деяких батьків за кордон, алкоголізм в сім'ї, насильство, розлучення. Діти також можуть бути втягнені у проституцію, коли вони роблять це в обмін на задоволення своїх основних потреб, в їжі, житлі, безпеці, або в обмін на такі послуги, як хороші оцінки в школі чи додаткові гроші на кишенькові витрати, тощо.

Діяльність превентивних органів Національної поліції спрямована на захист прав дітей, зокрема і на протидію незаконній торгівлі. Зважаючи на досвід зарубіжних держав, законні і підзаконні нормативно-правові акти, ювенальна превенція вживає заходів для безпеки і миру дітей. Характерною особливістю реалізації підрозділами ювенальної превенції своїх функцій є віковий ценз суб'єктів: малолітні та неповнолітні, тобто особи віком до 18 років. Це вимагає від інспекторів ювенальної превенції застосування специфічних форм взаємодії з такими особами з урахуванням їх емоційної, фізіологічної та соціальної незрілості, використання різноманітних психологічних методик [3, с. 30].

Разом з усіма правоохоронними органами ювенальна превенція займається основними напрямками державної політики у сфері протидії торгівлі людьми є:

1) попередження торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності населення, превентивної роботи, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту;

2) боротьба із злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, шляхом виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, причетних до скоєння злочину, притягнення їх до відповідальності;

3) надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг, впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми [4].

Окрім цього, ювенальна поліція здійснює такі заходи:

1. Забезпечує захист прав і свобод дітей.

2. Здійснює нагляд за дітьми, яких усиновили. Саме такі категорії осіб перебувають у великій групі ризику, адже не завжди дітей усиновляють з добрими цілями. Кривдники можуть використовувати усиновлених дітей задля своєї вигоди і ретельно приховувати це.

3. Постійно моніторить стан злочинності у цій сфері. Створення статистики дітей, з якими найчастіше трапляються такі випадки, допомагає точно спрямувати свою діяльність.

4. Включає питання щодо запобігання торгівлі людьми в закладах дошкільної/шкільної освіти. Найбільшою проблемою в цьому питанні є те, що діти не усвідомлюють, що з ними чинять неправомірно. Коли працівники ювенальної превенції відвідують освітні заклади і повідомляють дітям і підліткам, що деякі дії можна кваліфікувати як злочини по торгівлі людьми, тоді вже діти можуть розповісти працівникам поліції про порушення їхніх прав.

5. Проведення профілактичних заходів. Проведення превентивних і попереджувальних заходів легше провести, ніж потім усувати наслідки насильства над дітьми. Наслідки, які можуть проявлятися не відразу, а через якийсь час, зокрема і досить тривалий, – це порушення фізичного і психічного розвитку, соматичні захворювання, особистісні та емоційні порушення, соціальна невлаштованість. При проведенні профілактичної роботи слід пам'ятати, що недостатня або викривлена поінформованість населення про причини торгівлі людьми та про те, яким чином убезпечити себе від потрапляння до тенет торгівців людьми, є одним з важливих чинників поширення цього явища.

6. Вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх. Для подолання основних причин бездоглядності дітей необхідно якнайшвидше виявити сім'ї, не здатні виконувати функції виховання, вжити заходів щодо запобігання соціальному сирітству, створити належні умови для всебічного розвитку та виховання дітей, поширювати різні форми виховання. Перед усиновленням дітей, необхідно організовувати навчання або перепідготовку майбутніх батьків. Крім того, експерти із органів соціального захисту повинні аналізувати фінансові можливості батьків щодо виховання дітей [5, с. 57].

Підрозділи ювенальної превенції функціонують і з іншими органами Національної поліції. Наприклад, з дільничним офіцером поліції, тому що потрібно проводити роботу не лише з дітьми, а й з категоріями дорослих осіб. Багато дорослих знають, що поблизу них здійснюють торгівлю дітьми. Це можуть бути сусіди, родичі, співмешканці, проте вони не повідомляють поліцію про випадки цих правопорушень. А робота поліції буде ефективною лише тоді, коли між співробітником поліції та громадськістю

встановляться серйозні та продуктивні стосунки для зміцнення довіри до поліції. Коли цей тип довіри завойовується, люди охочіше повідомляють про підозрілу діяльність певних суб'єктів чи окремих осіб. Спільнота є єдиним найбільшим джерелом потенційної інформації, і її значення не можна недооцінювати. Для того, щоб використовувати публічну інформацію для боротьби з торгівлею людьми (або будь-яким іншим злочином), поліція повинна спочатку інвестувати час та сили для встановлення довірчих відносин.

Проблематичним моментом у протидії торгівлі людьми є насамперед те, що ювенальна поліція починає реагувати вже надто пізно на випадки торгівлі людьми. Для того, щоб таких було набагато менше, потрібно діяти ще задовго до самого вчинення такого правопорушення. Окрім цього, діти не усвідомлюють, що дії, які проводять з ними, є протиправними. Навіть вже досягнувши зрілого віку особи не звертаються за допомогою, бо насамперед бояться осуду серед суспільства і не вірять в те, що їхні права можуть бути захищеними.

І, найважливіше, що необхідно зазначити, це те, що для недопущення торгівлі дітьми необхідно докладати найбільше зусиль, адже діти – це майбутнє країни. У небагатьох випадках особа, яка постраждала від дитячої травми, зможе в дорослому віці нормально функціонувати. Тому саме ювенальна поліція має докладати найбільше зусиль для недопущення експлуатації майбутнього нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 від 17.06.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Швець Д. В. Підвищення якості підготовки працівників підрозділів ювенальної превенції як необхідна передумова захисту прав і свобод дітей. Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України. Харків, 2019. С. 29–31.
4. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник / Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В., Калашник О. А. та ін. К. : ФОП Нічога С. О. 2020. 196 с.

Данильчук Л. О.,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки,
доктор педагогічних наук, доцент
(Хмельницький національний університет)

ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Загальні світові трансформації кінця ХХ століття стали передумовою того, що саме у ХХІ столітті торгівля людьми досягла глобальних масштабів. І хоча сьогодні людське співтовариство усвідомило неможливість такої форми використання людини, проте, у багатьох країнах світу, на сьогодні, акт купівлі-продажу людини розглядається як засіб законного збагачення, а у деяких релігіях (мусульманство, буддизм та ін.) це явище є нормою.

Бідність та безробіття; відставання соціальних гарантій від рівня прожиткового мінімуму; низький рівень трудових доходів, зокрема, заробітної плати, їх невинуватна диференціація, не зумовлена ефективністю праці та економічними результатами, а також значний попит на дешеву робочу силу в країнах ЄС та Азії; відсутність повної та достовірної інформації про можливості працевлаштування за кордоном; активна діяльність транснаціональних злочинних угруповань; відсутність розуміння відповідальності за злочини, пов'язані з торгівлею людьми – це неповний перелік основних факторів поширення торгівлі людьми серед українців.

Дослідження проблеми протидії торгівлі людьми є важливим кроком у покращенні реалізації прав і свобод громадян на отримання належного соціального захисту. Низку публікацій із окресленої проблеми представляють вітчизняні науковці: О. Бандурка, Ю. Галустян, І. Зверєва, Л. Данильчук, О. Джежик, Л. Ковальчук, К. Левченко, І. Трубавіна, О. Удалова, І. Шваб, О. Швед. Однак, чинники, що обумовлюють виникнення проблеми торгівлі людьми в Україні, на наш погляд, потребують уточнення.

Розумінню сутності явища сприяє виявлення його причин. Беручи за основу структурно-логічні та структурно-системні зв'язки та групуючи за спільністю ознак, визначимо основні чинники (табл. 1), що обумовлюють виникнення проблеми торгівлі людьми в Україні.

Тобто, аналізуючи зміст таблиці, ми можемо констатувати, що на часі затяжні політичні та економічні реформи, корупція,

Таблиця 1

Чинники, що обумовлюють виникнення проблеми торгівлі людьми в Україні

Чинники	Змістове наповнення
політичні	трансформаційні зміни в суспільстві; відсутність стабільної політики держави; реформи
правові	правовий захист громадян (криміналізація владних та судових структур, корупція); недосконалість законодавства України; низька правова обізнаність громадян
економічні	кризи; нестабільність економіки; штучне утримання національної валюти; банківські позики; безробіття
воєнні	наявність воєнного конфлікту на території України; торгівля військовополоненими та цивільними громадянами на окупованих територіях
соціальні	неадекватність соціального захисту населення; низький рівень медичного обслуговування (наявність правового та доонтологічного аспектів); неконкурентноспроможність освітніх послуг (професіоналізація та стандартизація освіти); невідповідність державного замовлення та реальної кількості підготовлених кадрів
духовні	втрата аксіологічних та ноологічних орієнтирів; низький рівень духовного розвитку громадян (у світському значенні); знівельовані моральні цінності
інформаційні	низька інформованість суспільства щодо проблеми торгівлі людьми та її наслідків; недостовірне подання інформації про життя за кордоном у ЗМІ; нав'язування ідеалів «красивого життя» у ЗМІ; низький рівень безпеки інформаційно-комунікаційних мереж (соціальні мережі, Інтернет)
міжнародні	відрив в економічному розвитку країн «великої сімки»; значна перенаселеність (наявність дешевої робочої сили) країн Азії та Далекого Сходу; недосконалість міграційного законодавства (контроль за міграційними процесами); наявність країни-споживача (міжнародне законодавство)

воєнні дії та інформаційна незахищеність та некомпетентність громадян в Україні створюють підґрунтя для появи все нових, трансформацію наявних чинників, що не тільки обумовлюють виникнення, а й поглиблюють проблему торгівлі людьми.

Одними із ключових чинників потрапляння українців у ситуацію торгівлі людьми вважаємо бідність та безробіття. Згідно з офіційними статистичними даними, Україна має статус країни з високим рівнем бідності. Бідність працюючого населення є специфічним проблемним питанням в Україні. На рівень життя та бідності в Україні впливають: значний рівень безробіття; відставання соціальних гарантій від рівня прожиткового мінімуму; низький рівень трудових доходів, зокрема, заробітної плати, їх невиправдана диференціація, не зумовлена ефективністю праці та економічними результатами; велика тіньова частка в доходах населення; суттєві регіональні диспропорції в доходах населення. Отже, проблема бідності українського населення взаємопов'язана з проблемою його безробіття і як наслідок, проблемою торгівлі людьми.

Загалом, безробітними визнаються громадяни працездатного віку, які з незалежних від них причин не мають заробітку (або інших передбачених чинним законодавством доходів) через відсутність роботи, зареєстровані у державній службі зайнятості, дійсно шукають роботу та здатні приступити до праці. Однак, не завжди особа, яка шукає роботу може бути зареєстрована у державній службі зайнятості (наприклад, відсутність реєстрації, бюрократичні аспекти, факти здирництва та зловживання владою працівників зазначеної структури тощо). Останнє дає велика поле для здійснення неправової діяльності тіньовим посередникам, оскільки така діяльність напряду пов'язана із проблемою торгівлі людьми. Такі обставини обумовлюють ситуацію коли людина потрапляє в групу ризику стосовно проблеми торгівлі людьми.

Поляризація доходів населення, тобто збільшення розриву між бідними та багатими, свідчить про наявність певних диспропорцій в економічному розвитку країни. Фахівці відзначають реальну ситуацію – зростання доходів населення (за рахунок підвищення мінімальної заробітної плати та різноманітних соціальних виплат) збільшує середні місячні витрати населення, але, на жаль, не призводить до суттєвого зменшення розриву між доходами бідних та багатих прошарків суспільства. На часі, за міркуваннями експертів, ситуація залишається незмінною. Бідність сімей з дітьми збільшується зі зростанням кількості дітей в сім'ї.

Окремим питанням у проблемах бідності та безробіття є молодіжна зайнятість. У вирішенні проблеми безробіття багато молодих людей намагаються заробити на життя у неформальній

економіці, оскільки центри зайнятості не завжди можуть запропонувати працевлаштування. Дуже часто молодь звертається до посередників (фірм по працевлаштуванню) чи користуються послугами Інтернет-агенств, які не мають відповідного/належного оформленого офіційного дозволу на здійснення такої діяльності. Останні, у свою чергу, нерідко є залученими до злочинної діяльності, особливо у контексті торгівлі людьми.

Зменшити суттєво частку бідного населення (за національною межею бідності) шляхом здійснення державного регулювання мінімальних державних соціальних гарантій (тобто підвищення рівня мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії) в Україні, на сьогодні, не вдається. Бідність, безробіття, відсутність соціальної та економічної захищеності наших громадян, які не мають належного рівня та умов життя, призводить до автоматичного включення їх у ситуації ризику потрапляння в тенета торгівців людьми, нелегальної міграції, наркотрафіку, примусового донорства та ін.

Аналіз наукових та спеціальних досліджень, дає підстави стверджувати, що в українців є багато хибних і неправдивих уявлень щодо проблеми торгівлі людьми. Найпоширеніші: жертвами торгівлі людьми стають лише молоді жінки та дівчата; торгівля людьми стосується тільки сексуальної експлуатації; жертвами стають тільки малоосвічені люди; жертви самі погодилися на запропоновані умови; ніхто не переймається захистом потерпілих і т.д. Відсутні також чіткі уявлення не тільки про причини, а й про наслідки торгівлі людьми.

Останнє спонукає окреслити наслідки торгівлі людьми в Україні, які вважаємо за необхідне визначити:

на особистісному рівні: втрата здоров'я (фізичного і психічного); алкогольна чи наркотична залежність; смерть; втрата роботи; втрата житла;

на сімейному рівні: розпад сімейних зв'язків; дитяча бездоглядність та безпритульність; поглиблення фінансових проблем; неприйняття та осуд оточення/родини; збільшення дистантних сімей;

на рівні громади: втрата суспільних зв'язків; поширення негативних та гендерних стереотипів; відтік трудових ресурсів/працюючого населення; нівелювання освіти та роботи за фахом; популяризація протизаконних й аморальних способів заробітку;

на рівні держави: необхідність розробки та фінансування державних програм; створення нових структур для боротьби

зі злочинцями; створення системи захисту постраждалих осіб; втрата громадського здоров'я, розповсюдження тяжких захворювань та хвороб, які передаються статевим шляхом; збільшення випадків суїциду; поширення дитячої бездоглядності та безпритульності; падіння моральних засад розвитку країни та ін.

Загалом, необхідною у протидії окресленій проблемі є констатація наступного: торгівля людьми – це злочин, що є порушенням громадянських прав і свобод людини. Проблема торгівлі людьми обумовлена низкою чинників та факторів, котрі сприяють її поширенню в Україні й у світі загалом. Вирішення проблеми торгівлі людьми є нагальним завданням національної безпеки України.

Данченко К. М.,

доцент кафедри публічного та приватного права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ)*

Лук'янович Я. О.,

курсант 4-го курсу
*(Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ)*

ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Злочини проти основ національної безпеки України є найбільш небезпечними посяганнями на суспільні відносини, які забезпечують незалежність країни, державну безпеку, обороноздатність та її конституційний лад. Відповідно до Закону «Про національну безпеку України», національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу й інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз [1]. Згаданий стан захищеності основних сфер життєдіяльності підтримується цілою системою заходів його забезпечення. Це політичні, організаційні, економічні, екологічні, інформаційні, дипломатичні, військові та багато інших заходів, які можна класифікувати за різними критеріями.

Найважливішою нормативно-правовою базою, щодо питань про основи національної безпеки України є Конституція України, кримінальний кодекс України та ЗУ «Про основи національної безпеки України». У науковій літературі даній темі приділяється багато уваги, зокрема питання щодо кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України розглядалися у працях таких науковців, як: А. В. Кучер, І. О. Томчук, Л. В. Мошняг, О. Ш. Бантишев, О. В. Шамар, А. М. Шульга, Н. І. Лесяк та інших відомих науковців.

Так, відповідно до ст. 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [2]. На основі цього положення держава передбачила створення державних органів, які забезпечують здійснення заходів щодо врегулювання тих чи інших ситуацій, які становлять загрозу для національної безпеки України. Основною причиною виникнення таких ситуацій є кримінальні правопорушення, вчинені проти національної безпеки Українського народу.

Найважливішим із пріоритетних напрямів кримінально-правової політики України є протидія кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України. З 2014 року, коли в Україні постала як ніколи велика загроза національній безпеці, даний вид злочинів вийшов на перший план законодавчого регулювання. На фоні подій на Сході України, що мають на меті зниження науково-технічного, економічного, військового потенціалу України, повалення суверенності і недоторканності держави України, зміни її кордонів, гостро постає питання про суворе покарання осіб, що вчиняють ці злочини. Тому визначення всіх типових факторів (причин і умов), що впливають на національну безпеку держави, їх вивчення, аналіз і групування по певним ознакам (загрозам) дозволить сконцентрувати зусилля всіх суб'єктів національної безпеки по розробці заходів попередження злочинних проявів.

На підставі аналізу праць науковців Ю. В. Нікітін виділяє дві окремі групи факторів, що впливають на безпеку держави: зовнішні і внутрішні. До зовнішніх він відносить:

1. Обороздатність. В Україні на зламі століть безпека людини, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість визначаються найвищою соціальною цінністю. А безпека держави визначається в якості ключового компонента, який забезпечує безпеку

особистості і суспільству. Лібералізм стає домінуючою ідеологією, що відокремлює відношення між особистістю і державою [3, с. 26].

2. Територіальний фактор. Діяльність держави у політичній сфері гарантується принципом суверенності, незалежності, який дістає своє відображення у таких основних атрибутах: територія, громадянство, органи державної влади, Збройні сили, державні символи, столиця, а також внутрішніх і зовнішніх функціях держави, які закріплені Конституцією.

3. Ще одним із сучасних факторів, який впливає на безпеку, є масова міграція. Потік мігрантів охоплює майже всі регіони держави і поки що досить тяжко спрогнозувати їх вплив на національну безпеку.

4. Тероризм. Останнє десятиліття пов'язано із зростанням нового виду агресії – транснаціональної організованої злочинності та міжнародного тероризму. Останній намагається перенести цю загрозу всередину держави.

А от до внутрішніх факторів науковець відносить:

1. Комунікаційний фактор. На серпень 1991 року – час проголошення незалежності України, держава опинилась із слабкими позиціями у всіх сферах безпеки: кордони залишились відкритими, територія чітко не визначена, втрачені традиційні економічні партнери, ринки збуту продукції, маємо нестабільність в геополітичному та торгово-економічному становищі, велику енергетичну залежність тощо. Значно скоротились для України і можливості залізничного транспорту, який займав одне з ведучих місць в економіці держави.

2. Енергетичний фактор. Одним із значних факторів, що впливає на безпеку держави, є енергетичний. Основу ресурсної бази енергетики держави складають традиційні види палива – вугілля, природний газ та нафта. Це зумовлює в значній мірі розроблювати певні заходи по збереженню та заощадженню енергоресурсів, спрямовувати зусилля правоохоронних органів по унеможливленню їх розкрадання.

3. Економічний фактор. Економічна безпека тісно пов'язана з важливими чинниками економічної системи, яка взаємообумовлена із світовою економікою, в зв'язку з чим держава при забезпеченні своєї економічної безпеки залежить від внутрішніх і зовнішніх загроз. Загрози можуть бути стихійними, пов'язаними з циклічністю вільного ринку; спланованими; тимчасовими; постійними; локальними (які зачіпають окремі галузі);

регіональними (в рамках окремого регіону) чи міжнародними [4, с. 189–194].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України є визначені Кримінальним кодексом України суспільно небезпечні діяння, які посягають на конституційний лад та державну владу України, територіальну цілісність і недоторканність Української держави, на зміну меж території або державного кордону України, на життя державних і громадських діячів, суспільно небезпечні діяння, які перешкоджають законній діяльності Збройних Сил України, а також суспільно небезпечні діяння, вчинені з метою державної зради, диверсії та шпигунства. Вивчення, аналіз і групування всіх типових факторів (причин і умов), що впливають на національну безпеку, по певним ознакам (загрозам) дозволяє сконцентрувати зусилля всіх суб'єктів національної безпеки по розробці заходів попередження злочинних проявів. А також дасть можливість законодавчому органу держави, з суб'єктами законодавчої ініціативи, розробляти, проводити кримінологічну експертизу і приймати відповідні закони, які б унеможливили факторне загострення безпеки.

Література

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 21. 241 с.
2. Конституція України, поточна редакція. від 01.01.2020, підстава – 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Нікітін Ю. В. Детермінуючі фактори впливу на стан злочинності проти основ національної безпеки України. *Право і безпека*. 2005. № 4'6. С. 24–28.
4. Томчук І. О. Порівняльно-правова характеристика відповідальності за злочини проти національної безпеки за вітчизняним та зарубіжним законодавством. *Право і суспільство. Питання кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*. 2015. № 4. С. 189–194.

Джежик О. В.,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
кандидат психологічних наук
(Державний університет
«Одеська політехніка»)

ДО ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ: НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ»

Одним із пріоритетних напрямків соціальної політики України є боротьба зі злочинністю, в тому числі – злочинами проти життя, здоров'я, волі, честі та гідності особи. Особливе місце серед цих злочинів посідає торгівля жінками – проблема, що набула міжнародного характеру.

Незважаючи на те, що торгівля людьми поступово починає включатися в орбіту наукових досліджень, серйозний науково-дослідний потенціал по проблемі досі не накопичено. У результаті, відсутнє розуміння цієї проблеми, а також того, яким чином в загальному формуванні цього явища задіяні його окремі складові компоненти. До нинішнього часу залишаються не розкритими такі питання: в чому полягають відмінності торгівлі людьми, як у різних країнах, так і в Україні; чи залежить ступінь участі країн у процесі торгівлі від рівня їх соціально-економічного розвитку, що є кореневими причинами торгівлі людьми; які соціально-економічні та психологічні індикатори можна використовувати в цілях діагностики даного явища.

Торгівля «живим товаром», особливо жінками, для використання їх переважно в секс-бізнесі стала гостро актуальною проблемою для багатьох країн, у тому числі і для сучасної України. Як мінімум у 60 країнах світу практикується торгівля людьми. Цей вид злочинного промислу став одним із провідних і найбільш прибуткових у протиправній діяльності транснаціональних злочинних організацій. За даними експертів ООН, у світовому рейтингу надбрибуткового кримінального бізнесу торгівля людьми, а особливо – жінками, з метою використання в підпільній секс-індустрії зайняла третє місце після торгівлі зброєю та наркотиками і оцінюється в межах 7–12 млрд. доларів на рік [2].

За своєю природою торгівля людьми є маловивченою темою через закритість і протизаконність, проте в науковому

співтоваристві не викликає сумнівів, що вкрай важко оцінити її справжній розмах та описати його за допомогою адекватної статистики. У багатьох державах відсутнє спеціалізоване законодавство, спрямоване проти контрабанди людського матеріалу, в інших воно визначає її тільки в термінах сексуальної експлуатації для вилучення комерційного прибутку, по-третє воно не враховує внутрішній ринок незаконної торгівлі своїми власними громадянами.

Однак, навіть там, де існують ефективні закони, спрямовані на боротьбу з цим видом кримінального бізнесу, він може благополучно існувати завдяки нестачі політичної рішучості, корупції або відсутності досвіду боротьби з цією проблемою. Окрім цього, проблема ускладнюється небажанням жертв торгівлі людьми співпрацювати з правоохоронними органами через страх відплати з боку злочинців, недовіри до влади або через те, що вони не усвідомлюють себе потерпілими.

За даними соціологічного дослідження Міжнародної організації міграції в рамках програми «Запобігання контрабанди жінок з України: українська інформаційна кампанія», 80% опитаних жінок висловили бажання працювати за кордоном, 10% жертв торгівлі людьми були віком від 12 до 18 років [3]. Досліджуючи масштаби поширення цього феномена на Україні та в інших країнах колишнього СНД, можна покладатися тільки на неофіційні джерела, експертні оцінки, дані закордонних неурядових організацій, які працюють в окресленій сфері. Отже, проблема поширення сексуальної експлуатації жінок як на Україні, так і за її межами потребує вивчення, перш за все, з метою формування ефективних механізмів попередження торгівлі жінками на національному та інтернаціональному рівнях.

На жаль, українське законодавство і, перш за все, Кримінальний кодекс України, не відображає реалій, що змінилися у сучасному світі. Перш за все, це стосується тих його розділів, які присвячені сексуальній експлуатації жінок та покарання за неї. Примус жінки до заняття проституцією передбачає кримінальну відповідальність. Однак, це складно доказовий вид злочину навіть в межах однієї країни.

Причинами поширення торгівлі жінками в Україні є як внутрішні, так і зовнішні чинники. До внутрішніх факторів треба віднести в першу чергу важке економічне становище жінок. Навіть за державними статистичними даними, близько 80% офіційно зареєстрованих безробітних – це жінки. Низький рівень життя

та високий рівень безробіття серед жінок штовхають їх на пошук роботи за межами держави [4]. А в ситуації з робітниками-мігрантами в європейських та інших розвинених країнах найбільш доступна для українських громадян – це сфера сексуальної індустрії в її легальному і нелегальному варіантах. До внутрішніх факторів належать також правові: перш за все, відсутність регламентації сексуального бізнесу на Україні та незахищеність потерпілих.

До зовнішніх факторів, що сприяють поширенню торгівлі людьми, можна віднести такі: відкриття кордонів і падіння залізної завіси; спрощення можливості для українських громадян подорожувати по світу в пошуках як розваг, так і праці; інтернаціоналізація тіньової економіки, утворення міжнародних кримінальних груп, корумпованість працівників державних органів; лояльність законодавства до занять проституцією в багатьох країнах світу.

Зазначені фактори надають широке поле діяльності звідникам і сутенерам для вербування молодих жінок. Це обумовлює необхідність як привернення уваги широкої громадськості до проблеми, так і розробку багатосторонніх міжурядових угод щодо попередження торгівлі жінками, покаранню торговців і, головне, надання реальної допомоги жінкам – жертвам торгівлі людьми.

Поширення вивезення жінок з України з метою сексуальної експлуатації потребує необхідності шукати ефективні заходи протидії. Дані заходи можуть виявитися корисними і для інших постсоціалістичних держав, тому в них необхідно передбачати комплекс заходів превентивного, інформаційного, соціально-психологічного плану, а також постійної взаємодії правоохоронних органів з соціальними службами та громадськими організаціями. В іншому випадку торгівля людьми не тільки буде тривати, але і перетвориться в загрозу національній безпеці такої країни, як Україна [1].

Необхідно розуміти, що жертви торгівлі людьми отримують величезні психологічні та фізичні травми, захворювання, втрату зв'язків з близькими і рідними, емоційні травми, наркозалежність, СНІД. Проживання в рабських умовах ламає їх життя, викликаючи особистісні та соціальні відхилення. Таким людям потрібна якісна своєчасна допомога з метою зменшення стресових проявів і негативних наслідків перебування в неволі, повернення їх до нормального життя, а також зниження можливості ревіктимізації. Все це вказує на необхідність надання жертвам торгівлі людьми якісної правової та психологічної допомоги.

Для всебічного і якісного надання психологічної допомоги жертвам торгівлі людьми необхідна, перш за все, цілеспрямована робота по навчанню та вихованню, розвитку та психологічної підготовки фахівців, які цю допомогу надаватимуть. Тільки в процесі різнобічної, активної, суспільно спрямованої професійної підготовки фахівців-психологів зустрічається з реальними труднощами, бачить свої недоліки, оцінює свої можливості по їх усуненні та спрямовує зусилля на досягнення поставлених цілей. Усе вищезазначене вказує на нагальну потребу в якісній освітньо-кваліфікаційній підготовці психологів для роботи з жертвами торгівлі людьми під час їх навчання у ЗВО.

Таким чином, виходячи з аналізу літературних першоджерел стосовно поширення проблеми торгівлі людьми в Україні і світі, нагальної потреби підготовки висококваліфікованих психологів для роботи з постраждалими від торгівлі людьми, зумовили необхідність розробки запропонованої нами навчальної дисципліни «Психологічна реабілітація осіб, постраждалих від торгівлі людьми».

Можна стверджувати, що знання, отримані під час вивчення навчальної дисципліни «Психологічна реабілітація осіб, постраждалих від торгівлі людьми», дадуть можливість практичному психологу заздалегідь, до виникнення актуальної ситуації, з'ясувати тенденції й орієнтацію особистості постраждалих від торгівлі людьми, прогнозувати характер поведінки, що може здійснитися в тій або іншій ситуації, а також ефективно організувати реабілітаційні заходи.

Головною метою розробленої нами навчальної дисципліни «Психологічна реабілітація осіб, постраждалих від торгівлі людьми» є ознайомлення студентів з проблемою торгівлі людьми, сучасними науковими концепціями, поняттями, методами та технологіями соціально-психологічної реабілітації, опанування методиками діагностики кризових станів, оволодіння основними техніками та технологіями соціально-психологічної реабілітації та ресоціалізації осіб, постраждалих від торгівлі людьми.

Зазначений курс має теоретичну і практичну спрямованість. Він сприяє формуванню у студентів-психологів спеціальності 053 – «Психологія» за другим (магістерським) рівнем вищої освіти готовності до їх майбутньої професійної діяльності. Вивчення курсу «Психологічна реабілітація осіб, постраждалих від торгівлі людьми» відповідно до даної програми дозволить студентам одержати уявлення про юридичні, економічні, психологічні

та соціальні складові проблеми торгівлі людьми, форми та методи боротьби з цим суспільно небезпечним явищем, основні напрямки реабілітаційної діяльності, освоїти основні прийоми і методи роботи зі стресовими розладами.

Література

1. Бродченко О. И. Психологические особенности потерпевших по преступлениям, связанным с торговлей людьми. *Прикладная юридическая психология*. 2009. № 4. С. 96–104.
2. Звіт дослідження рівня обізнаності з явищем торгівлі людьми. К. : Представництво МОМ в Україні, 2011. 82 с.
3. Річний звіт Центру «Ла Страда-Україна». URL: <http://la-strada.org.ua>. (дата звернення: 11.09.2021).
4. Соціальна профілактика торгівлі людьми : навч.-методичний посібник / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. К. : Агентство «Україна», 2007. 352 с.

Дідик Н. І.,

доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Пасічник Д. Р.,

здобувач вищої освіти
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СУБ'ЄКТИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

В Україні гострою проблемою залишається торгівля людьми. Складна економічна ситуація, бойові дії на Сході України, низький рівень життя, високий рівень безробіття, диспропорції розвитку ринку праці, поширення зовнішньої трудової міграції, активізація діяльності міжнародних злочинних угруповань, поширеність шахрайських схем вербування громадян, недосконалість законодавства, правова необізнаність населення та інші фактори ризику призводять до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

Про масштаби торгівлі людьми в Україні свідчить статистика за 2012–2019 роки, яка ведеться: Мінсоцполітики – щодо кількості

осіб, яким встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми (874 особи); Офісом Генерального прокурора – щодо кількості зареєстрованих злочинів, пов’язаних з торгівлею людьми (1542 особи), та кількості осіб, які потерпіли від злочинів, зазначених у статті 149 Кримінального кодексу України (1343 особи); ДСА – щодо кількості вироків за відповідною кваліфікацією (319 осіб).

Про необхідність вжиття ефективних заходів щодо протидії торгівлі людьми в Україні свідчать також дані про кількість осіб, які постраждали від торгівлі людьми, яким надано допомогу Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні – Агентством ООН з питань міграції (8456 осіб).

Боротьба з торгівлею людьми є одним з найбільш пріоритетних напрямків діяльності основних суб’єктів здійснення державно-правової політики в Україні [1].

Підтвердженням важливого місця заходам протидії торгівлі людьми в Україні є прийняття 20 вересня 2011 року Верховною Радою України Закону України «Про протидію торгівлі людьми», у якому визначено ключові суб’єкти, на яких покладено ці завдання.

Так, статтею 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» визначено, що суб’єктами, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми є:

- 1) Президент України;
- 2) Кабінет Міністрів України;
- 3) центральні органи виконавчої влади;
- 4) місцеві органи виконавчої влади;
- 5) закордонні дипломатичні установи України;
- 6) заклади допомоги.

Також, у здійсненні заходів, спрямованих на попередження протидії торгівлі людьми, беруть участь органи місцевого самоврядування, а також, за згодою, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські організації та окремі громадяни [2].

Необхідність запровадження Національного механізму взаємодії суб’єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми в Україні, зумовлювалася, насамперед, потребою у створенні ефективної системи надання комплексної допомоги постраждалим і захисту їх прав та інтересів із дотриманням вимог міжнародних та національних стандартів.

Організація взаємодії ґрунтується на таких засадах:

- мультидисциплінарний підхід до вирішення питань надання допомоги постраждалим;
- тісна співпраця державних органів, громадських та міжнародних неурядових організацій;
- взаємне інформування сторін із дотриманням принципу конфіденційності;
- чіткий розподіл відповідальності та повноважень;
- упорядкованість і узгодженість дій, координація роботи усіх суб'єктів з єдиного центру;
- обмін кращим досвідом.

При цьому в основу діяльності, спрямованої на надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми, покладено такі принципи:

- забезпечення основоположних прав і свобод людини;
- пріоритетність інтересів постраждалих осіб;
- неприпустимість їх дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;
- повага і неупереджене ставлення до постраждалих;
- гарантія конфіденційності персональної інформації постраждалих осіб; – добровільність участі постраждалих у програмах допомоги;
- безоплатність допомоги.

Структурний підрозділ місцевої державної адміністрації, відповідальний за проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є координатором впровадження Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, на місцевому рівні. Зазначений структурний підрозділ забезпечує здійснення заходів щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та надання допомоги такій особі; відповідає за організацію та координацію роботи, пов'язаної з проведенням заходів, спрямованих на попередження торгівлі людьми; забезпечує співпрацю з державними органами влади, а також неурядовими громадськими організаціями, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми.

Важливою формою міжвідомчої співпраці та взаємодії є утворення комісій, консультативно-дорадчих органів, робочих груп, укладання договорів та угод з питань протидії торгівлі людьми,

зокрема забезпечення діяльності координаційної ради з питань протидії торгівлі людьми. Значну допомогу державним структурам надають громадські організації, що мають багаторічний досвід протидії торгівлі людьми в Україні. Вони сприяють місцевим органам виконавчої влади і місцевого самоврядування у наданні комплексної допомоги постраждалим від торгівлі людьми, безпосередньо надають психологічну, матеріальну, медичну, правову допомогу, сприяють у забезпеченні тимчасового притулку, а також ведуть інформаційно-роз'яснювальну роботу із населенням щодо ризиків торгівлі людьми та забезпечення власної безпеки тощо [3, с. 37–38].

Алгоритм взаємодії суб'єктів Національного механізму взаємодії з протидії торгівлі людьми визначений в Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783.

Література

1. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року від 14 липня 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України. *Урядовий кур'єр*. № 140. Ст. 214.
2. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20.
3. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / автори-упорядники: Е. Мручківська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. К. : ВАІТЕ, 2017. 88 с.

Дільна З. Ф.,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСІБ, ЯКІ ПОТЕРПІЛИ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Проведення слідчих (розшукових) дій в ході розслідування торгівлі людьми завжди не є просто, як з процесуального боку, так і психологічно. Адже велику частину такого розслідування

займає саме робота із потерпілими. Власне проводячи будь які слідчі (розшукові) дії, перш за все, необхідно пам'ятати про психологічну підтримку постраждалої особи. Зокрема можна навести орієнтовний перелік першочергових дій при роботі із потерпілими від торгівлі людьми в ході проведення слідчих (розшукових) дій:

1) пам'ятати, перш за все, про психологічну допомогу та підтримку;

2) по можливості максимально ізолювати таку особу від місця події, від уваги оточуючих тощо;

3) максимально намагатись підтримувати з особою візуальний контакт (особливо це стосується проведення допиту);

4) в ході спілкування, спокійно себе поводити, правильно оцінювати стан постраждалого, виявляти ознаки психічних чи психологічних розладів в особи, як наприклад, розгубленість, втрата орієнтації у часі та просторі, агресія до оточуючих, фізичне безсилля, неспокійна поведінка, яка може проявлятися у хаотичних рухах, словах тощо, емоційна байдужість;

5) для ефективного проведення слідчих (розшукових) дій за участю потерпілого, насамперед варто переконати його у співпраці зі слідством, виходячи з того, що його допомога є необхідною, а інформація, яку він може надати важливою;

6) гарантувати потерпілому максимальну безпеку у ході проведення розслідування та, за потреби, і після його завершення;

7) проводячи комунікативні слідчі (розшукові) дії з потерпілим, насамперед пам'ятати про важливість психологічного контакту, а також найбільш ефективні методи психологічного впливу тощо.

Власне, якраз наявність психологічного контакту означає: на перцептивному рівні – емоційне прийняття контактерами один одного; на комунікативному рівні – згоду контактерів один з одним; на інтерактивному рівні – пошуку спільних, збіжних інтересів контактерів. Досліджуючи психологічний контакт між слідчим і допитуваним, О. А. Воробйова пропонує розглядати професійно-психологічний контакт як «...тло допиту, що надає слідчому можливість користуватися широким спектром тактичних прийомів; підґрунтям для створення такого тла є сприятлива атмосфера та сприятливі відносини між контактерами... Використовуючи створене тло, слідчий має змогу ефективно здійснювати професійнопсихологічний вплив (тактичні прийоми) на допитуваного» [1].

Загалом психологічний контакт спрямований насамперед щоб досягти результату тієї чи іншої процесуальної чи слідчої (розшукової) дії, щоб полегшити співрозмовнику висловити ту чи іншу інформацію, щоб подолати бар'єри у спілкуванні тощо. Звичайно, що психологічний контакт є процесом двостороннім, він залежить від волі обох сторін, однак, видається, що саме на особу, яка проводить розслідування покладається більша відповідальність в цьому плані і обов'язок налагодити такий контакт.

Часто на практиці, у ході роботи із постраждалими від торгівлі людьми і справді важко встановити і тримати такий психологічний контакт, адже це зумовлено емоційним та психологічним станом самої особи, через що може виникати велика кількість бар'єрів. Психологічним бар'єром вважають неадекватну модель сприйняття проблемної ситуації та неадекватно сформовану установку (мотив) відносно себе та своїх можливостей [2, с. 77–78]. Встановлення психологічного контакту це постійний процес, який розвивається і контроль за яким здійснюється на протязі всього допиту. В результаті помилок, допущених слідчим (суддею) у ході допиту, контакт може порушитися. Це виникає через втрату допитуваним інтересу до спілкування, через появу психічних станів, які ускладнюють його розумову діяльність та інших чинників [3, с. 318].

Виправдано, вважається що на встановлення психологічного контакту впливають перш за все особисті якості особи, яка проводить розслідування, його індивідуально-психологічні особливості. Особа, яка проводить розслідування злочину, пов'язаного із торгівлею людьми повинна насамперед бути наділена такими професійно важливими якостями, як емоційна та психічна витривалість, врівноваженість, терпеливість тощо. Так Г. Г. Доспулов зазначає, зокрема, що «... прояв слідчого такту в ході допиту повинен відповідати таким вимогам: 1) повага до гідності допитуваного; 2) чуйне та уважне ставлення до поведінки допитуваного та проявів його психічного стану; 3) правильне визначення власної процесуальної позиції на допиті; 4) тактично продумана допомога в подоланні психологічного бар'єру, вміле спрямування допитуваного до вольової і розумової активності під час допиту; 5) спокійна впевненість і врівноваженість у розмові з допитуваним; 6) правомірне і тактично виправдане поєднання ділового та емоційного спілкування з допитуваним» [4, с. 101].

Проте, працюючи із постраждалими від торгівлі людьми слід враховувати і ситуації психологічних бар'єрів, під якими розуміють

неадекватну модель сприйняття проблемної ситуації та неадекватно сформовану установку (мотив) відносно себе та своїх можливостей [2, с. 77–78]. Щоб краще розуміти причини бар'єрів спілкування, які можуть виникнути з боку постраждалого від торгівлі людьми і шляхи їх подолання, слід розуміти причини такого злочину. Це насамперед, психологічні проблеми, а саме неблагополуччя в сім'ї, конфлікти з рідними, несприйняття себе, а також і насильство в родині, розлучення, відсутність підтримки близьких тощо.

Деякі вчені, зокрема Т. Матюшкова, наводить такі правила та прийоми подолання бар'єрів спілкування, як: 1) щодо естетичного бар'єра – ретельне контролювання слідчим виразу очей та обличчя, статури, чистоти та охайності власного одягу, робочого місця й кабінету в цілому; 2) щодо інтелектуального бар'єра – підвищення слідчим рівня розвитку соціального інтелекту з метою розуміння потреб та індивідуальних особливостей допитуваного, обрання найбільш дієвих форм спілкування з ним у міжособистісних ситуаціях; врахування швидкості інтелектуальних процесів допитуваного під час обрання темпу допиту; використання рівномірного середнього темпу розмови у більшості випадків, а також прискорювати чи (та) уповільнювати його з метою психологічного впливу на допитуваного; 3) щодо мотиваційного бар'єра – вивчення демографічних, соматичних, психологічних, соціальних та інших даних про особистість допитуваного; врахування особливостей його психічного стану в передкримінальній, кримінальній та післякримінальній ситуаціях; контролювання рівня мотивації допитуваного; 4) щодо морального бар'єра – допущення повного викладення допитуваним своєї версії з подальшим її спростуванням шляхом пред'явлення доказів, поступового відокремлення змісту від форми; переконання допитуваного дати повні, достовірні показання з висловленням причини необхідності її зміни; 5) щодо емоційного бар'єра – критичний аналіз показань допитуваного, даних під дією негативних емоцій, відокремлення справжніх цінностей від ситуативних коливань настрою; контролювання слідчим власних емоцій тощо[5, с. 189].

Важливо зазначити, що особа, яка проводить розслідування може застосовувати правомірні метод психологічного впливу на психіку постраждалого, із метою мотивувати та допомогти такій особі дати покази, взяти участь у певній слідчій (розшуковій) дії, надати допомогу відновити забуту інформацію в її пам'яті. З огляду на категорію злочину, і відповідно вразливість особи

потерпілого, методи психологічного впливу слід обирати дуже ретельно і застосовувати індивідуально щодо кожної особи (навіть якщо у справі декілька потерпілих). Найбільш дієвим, проте одночасно і складним є метод переконання, який полягає у словесному впливі на особу на основі доводів. Щоб метод переконання мав ефект, необхідно щоб потерпілий усвідомлено сприймав, аналізував та оцінював те, що говорить до прикладу слідчий. В ході застосування такого методу, можна з'ясувати важливі дані при допиті, до прикладу, зокрема питання щодо особистих відомостей про потерпілого, в тому числі щодо його родини, професії, відомостей про те, як потерпілий взагалі потрапив у таку ситуацію, хто його переконував чи схилив до такої роботи, яким чином потрапив закордон, умови праці, характер поводження з потерпілим, умови та порядок втечі тощо [6, с. 67–69].

Література

1. Воробьева Е. А. Профессионально-психологические особенности контактности следователей в условиях допроса : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.03. М., 2003. С. 195–201
2. Лукашевич В. Г. Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования : монография. Киев : Изд-во Укр. акад. внутр. дел, 1993. 194 с.
3. Дулов А. В. Судебная психология : учеб. пособие. 2-е изд. испр. и доп. Минск : Вышэйшая шк., 1975. 464 с.
4. Доспулов Г. Г. Психология допроса на предварительном следствии. М. : Юрид. лит., 1976. 112 с.
5. Матюшкова Т. П. Бар'єри спілкування в тактиці допиту: деякі особливості виникнення та прийоми подолання. *Право і безпека*. 2010. № 4 (36). С. 187–190.
6. Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми [Текст] : метод. рек. для практ. працівників / Л. В. Черечукіна, М. О. Яковенко; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 135 с.

Дуфенюк О. М.,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЧИ ЖИТТЯ ПОТЕРПІЛИХ ТА СВІДКІВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В (НЕ) БЕЗПЕЦІ?

Успіх розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із викриттям схем торгівлі людьми, організованими злочинними групами, великою мірою залежить від ефективності забезпечення захисту осіб, які стали потерпілими чи свідками. Відсутність такого захисту є одним із чинників, який стримує осіб від співпраці з правоохоронними органами через страх помсти зі сторони представників кримінальної субкультури. Натомість наявність ефективних програм захисту дозволяє отримати інформацію від осіб та інші докази, які не можна було б отримати жодним іншим способом. Саме це дозволило засновнику програм захисту свідків у США, відомому правнику Дж. Шуру успішно перемогти «королів мафії» на основі показань інформаторів, які не боялися розправи [1].

Міжнародна спільнота сформулювала концептуальні підходи до мінімальних стандартів гарантування безпеки свідкам і потерпілим, у тому числі у справах, пов'язаних з торгівлею людьми. Так, *Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності* від 15.11.2000 р. у ст. 24 передбачає обов'язок для кожної Держави-учасниці в межах своїх можливостей вживати належні заходи, спрямовані на забезпечення ефективного захисту від імовірної помсти або залякування щодо свідків та потерпілих, які беруть участь у кримінальному провадженні та дають свідчення у зв'язку зі злочинами, що охоплюються цією Конвенцією, і, у відповідних випадках, щодо їхніх родичів та інших близьких їм осіб. До таких заходів, передусім, належать фізичний захист, у тому числі фізичне переселення та гарантії нерозголошення або обмеження розголошення відомостей про місцезнаходження такої особи (осіб), а також прийняття правил доведення, що дозволяють свідчити таким чином, який забезпечує безпеку свідка, наприклад, дозвіл свідчити за допомогою засобів зв'язку, таких як відеозв'язок або інші належні засоби [2]. Того ж дня, 15.11.2000 р.,

було прийнято *Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності*. У ст. 6 вказаного Протоколу додатково наголошено на необхідності захисту особистого життя й особи жертв торгівлі людьми, у тому числі, серед іншого, шляхом забезпечення конфіденційного характеру провадження, що стосується такої торгівлі [3]. Вагомим джерелом міжнародних стандартів є *Рекомендація № 9 Комітету міністрів Ради Європи державам членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям* від 20.05.2005 р., в якій розлогіше викладено процедурні питання програм захисту [4]. Розроблено Типовий закон ООН про захист свідків, що є методологічною основою для підготовки законодавства на національному рівні [5, с. 95]. Звісно, поданий перелік міжнародних документів невичерпний.

Кожна держава на своєму локальному рівні повинна розробити модель захисту свідків та потерпілих. В Україні правова основа закладена у КПК (п. 5 ч. 1 ст. 56, п. 8 ч. 1 ст. 66 і т.д.), в спеціальному Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р. [6] та інших нормативно-правових актах. І попри існування достатнього, на перший погляд, нормативного регулювання захисту свідків та потерпілих, залишається відкритим питання його практичної реалізації.

Закордонна практика передбачає захист свідків та потерпілих за трьома напрямками: 1) захист до судового провадження; 2) захист під час судового провадження; 3) захист після судового провадження. Розподіл заходів не є герметичним і не означає, що заходи, які вживаються в постпроцесуальний період не можуть бути вжиті раніше, під час кримінального провадження. Разом з тим можна визначити умовну послідовність для планування таких заходів.

На *стадії досудового розслідування* необхідним є убезпечення потерпілих та свідків торгівлі людьми від особистих контактів з підозрюваними або третіх осіб, які діють в інтересах підозрюваних; тимчасова релокація та надання нових засобів комунікації; застосування технологій відеозв'язку та акустичної зміни голосу при проведенні процесуальних дій (одночасних оглядів, пред'явлення для впізнання тощо).

Захист *під час судового провадження* має передбачати не тільки фізичну охорону особи у приміщенні суду, але й охорону

маршруту руху до суду і назад до місця тимчасового перебування таких осіб; наявність у будівлі суду окремого приміщення для перебування свідків та потерпілих, що перебувають під захистом; застосування технологій відеозв'язку та акустичної зміни голосу при участі свідка чи потерпілого у судовому провадженні; інформування працівників суду про те, що і як вони повинні робити для сприяння в забезпеченні захисту потерпілих і свідків; вжиття додаткових заходів безпеки в залі суду.

Захист після судового провадження передбачає зміну персональних даних, зовнішності особи; зміну постійного місця проживання, допомогу при переїзді (у тому числі транспортне перевезення); зміну шкільних та дошкільних закладів для дітей осіб, які перебувають під захистом; допомогу для отримання нового фаху та працевлаштування; фінансову допомогу (одноразово або періодичні виплати протягом певного періоду) для придбання товарів першої необхідності тощо. Така глобальна зміна укладу життя покладає на свідка та потерпілого, що перебуває під захистом, також цілу низку обов'язків, що полягають у необхідності дотримання правил конспірації, повному розриві минулих соціальних зав'язків. З цього приводу Дж. Шур говорив: «Коли ви приймаєте нову особистість, ви маєте розуміти, що ніколи не повернетеся до свого минулого життя, ви в прямому значенні втрачаєте свій шанс відвідати похорон матері. Деякі не змогли впоратися з ізоляцією і повернулися до попереднього життя, але жоден захищений свідок, який дотримувався правил, не був убитий» [1].

З усього переліченого, в Україні у випадках необхідності забезпечення безпеки осіб у кримінальних провадженнях, як правило, застосовується конфіденційність даних, фізична охорона та спеціальні засоби сповіщення про небезпеку («тривожна кнопка») на період до та під час судового провадження. Комплексні програми захисту свідків та потерпілих перебувають тільки на етапі розробки, а головним стримуючим чинником є слабе фінансове забезпечення таких програм.

Осторонь цих проблем не залишаються громадські організації, які надають допомогу потерпілим від торгівлі людьми. Прикладом може слугувати справа, в якій три потерпілі, що повернулися із Ізраїлю, погодилися свідчити проти торгівців, протягом досудового розслідувань вони не могли залишатися вдома, оскільки боялися погроз з боку злочинців. Представники Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна» допомогли помістити жінок у притулок для потерпілих від торгівлі

людьми благодійного фонду «Карітас-Київ», що дало змогу жінкам перебувати на безпечній території. Правоохоронні органи зі свого боку забезпечили фізичну охорону потерпілим протягом цього терміну. Однак такі організації також обмежені у своїх ресурсах і не можуть забезпечити тривалого захисту осіб після завершення процесу [7, с. 179]. Додаткова складність кримінальних проваджень за фактами торгівлі людьми транскордонного характеру полягає ще й у необхідності налагодження комунікації різних міграційних, правоохоронних органів та інших іноземних служб, вирішення питань про отримання тимчасових дозволів на проживання, питань депортації та репатріації [8, с. 31].

Підсумовуючи аналіз стану забезпечення захисту свідків та потерпілих від торгівлі людьми, А. Шваб ще понад 10 років тому виділив позитивні та негативні риси. Позитивним можна вважати сам факт існування закону щодо захисту свідків, який відповідає міжнародним стандартам; створення спеціальних органів, до сфери відання яких належить захист потерпілих та свідків; існування розуміння проблеми та необхідності співпраці з неурядовими громадськими організаціями тощо. Натомість негатив вбачається у відсутності механізму забезпечення роботи вказаного закону, орієнтація тільки на фізичну охорону та провал соціального захисту, відсутність правової регуляції взаємодії між державними інституціями та громадськими організаціями і т. д. [7, с. 179].

У той час, коли багато демократичних країн змістили акцент своєї внутрішньої політики і приділили значну увагу спеціальним програмам захисту, наш «віз і нині там», на початках втілення цієї ідеї у праксеологічній площині. На тлі численних проблем у нашій країні можна прогнозувати, що минуть роки, поки система захисту свідків та потерпілих від торгівлі людьми стане дієвою, комплексною та зможе гарантувати надійний, якісний та ефективний правовий, фізичний, психологічний та соціально-економічний захист, життя у безпеці.

Література

1. GeraldShurfunderwitnessprotectionprogramfederal.Lacosanostramafia died. URL: Inquirer.com/obituaries/gerald-shur-founder-witness-protection-program-federal-la-cosa-nostra-mafia-mob-killing-died-dies-obituary-20200831.html
2. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

3. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text

4. Рекомендація № 9 Комітету міністрів Ради Європи державам членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям. URL: [http://scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8](http://scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8)

5. Toolkit to Combat Trafficking in Persons. Global Programme against Trafficking in Human Beings. United Nations office on drugs and crime, Vienna; New York : United Nations publication, 2006. 223 p. URL: https://www.unodc.org/pdf/Trafficking_toolkit_Oct06.pdf

6. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.

7. Шваб І. А. Захист свідків та потерпілих від торгівлі людьми в Україні: соціально-правовий аналіз. *Право і Безпека*. 2004. Т. 3. № 1. С. 177–180.

Ємець О. М.,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності,
доктор юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Протидії торгівлі людьми в Україні приділяється постійна увага як власне в самій державі, так і нашими західними партнерами. Так, постійним моніторингом проблеми займається Державний департамент США, який у своїй доповіді 2021 року [1] вказує на те, що український уряд продемонстрував збільшення зусиль у порівнянні із попереднім періодом. Це включає збільшення верхньої межі допомоги жертвам, розширення переліку доступних послуг, винесення обвинувальних вироків щодо торгівців, проведення інформаційних заходів. Водночас відзначається, що уряд не відповідає мінімальним стандартам за ключовими напрямками у цій сфері [2]. Для ефективної протидії торгівлі людьми повинно бути належне правове забезпечення, обізнаність з яким є однією з умов подолання проблеми. Цим обґрунтована поставлена нами мета щодо визначення особливостей сучасного стану правового забезпечення протидії торгівлі людьми в Україні.

У чинному *Кримінальному кодексі* [3] відповідальність за торгівлю людьми передбачається статтею 149 «Торгівля людьми», проте вона мала суттєві недоліки. З огляду на це, а також потребу в її адаптації відповідно до вимог ратифікованих міжнародно-правових актів, до цієї статті вносились редакційні зміни у 2006 році та у 2018 році. Основним складом злочину передбачається відповідальність за торгівлю людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію. Санкція передбачає позбавлення волі на строк від трьох до восьми років. Кваліфікованим складом злочину передбачається відповідальність за такі самі дії, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства. Санкція передбачає позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Особливо кваліфікованим складом злочину передбачається відповідальність за такі самі дії, вчинені щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками, або вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки. Санкція передбачає позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Відповідно до примітки до цієї статті під експлуатацією людини тут слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо. Під *уразливим станом* особи слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями

або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин. Причому відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання *малолітнього чи неповнолітнього* за цією статтею настає незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання її згоди на експлуатацію людини.

Проведений аналіз кримінально-правової норми показав, що передбачивши Кримінальним кодексом відповідальність за торгівлю людьми, законодавець у ньому не розкрив зміст цього поняття. При подальшому вивченні особливостей правових засад протидії торгівлі людьми встановлено, що спочатку це поняття було визначено у ратифікованих Україною міжнародно-правових актах, а лише згодом і у прийнятому 20 вересня 2011 року Законі України *«Про протидію торгівлі людьми»* [4]. Згідно з його статтею 1 торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до КК України [3] визнаються злочином. Крім того, тут розкривається значення таких понять з цієї сфери, як: боротьба з торгівлею людьми; виявлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми (жертви торгівлі людьми); дитина; заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми; захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми; країна походження; особа, яка постраждала від торгівлі людьми; повернення або залишення дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми та є іноземцем або особою без громадянства; повернення в Україну громадян України, які постраждали від торгівлі людьми; попередження торгівлі людьми; протидія торгівлі людьми; процедура встановлення статусу особи, яка постраждала

від торгівлі людьми; реабілітація особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Сам Закон [4] складається з одинадцяти розділів, якими передбачено: загальні положення; загальні повноваження суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми; попередження торгівлі людьми; боротьбу з торгівлею людьми; надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми; протидію торгівлі дітьми; контроль за виконанням законів у сфері протидії торгівлі людьми; міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми; відповідальність у сфері протидії торгівлі людьми; фінансування та джерела покриття витрат на здійснення заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми; прикінцеві положення.

Досліджуючи проблему сучасного стану правового забезпечення протидії торгівлі людьми варто розглянути також основні підзаконні нормативно-правові акти у цій сфері. Так, Урядом затверджуються цілий ряд програм різних років з подолання проблеми протидії торгівлі людьми. Нещодавно, 14 липня 2021 року, Кабінету Міністрів України схвалено *Концепцію Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року* [5]. Її метою є удосконалення механізму запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги.

Крім цього, правове забезпечення у цій сфері становлять такі національні нормативно-правові акти, у назві яких прямо не вказується на проблему торгівлі людьми, проте за своїм змістом вони направлені також на протидію певним аспектам цього ганебного явища. Так, 30 травня 2018 року Кабінетом Міністрів України було затверджено *Державну соціальну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року* [6], якою серед іншого передбачається концентрація зусиль органів державної влади і громадянського суспільства та здійснення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення захисту дітей від насильства, зокрема заходів щодо протидії найгіршим формам дитячої праці, проституції та порнографії; захисту дітей від експлуатації, сексуального насильства і торгівлі людьми.

Проведене дослідження проблеми правового забезпечення протидії торгівлі людьми в Україні дає змогу дійти певних

висновків. Так, утворення національного законодавства у цій сфері було розпочато з приєднання України до відповідних міжнародно-правових актів та їх ратифікації. Сьогодні торгівля людьми в Україні визнається кримінальним правопорушенням, а також відбувається утворення та становлення правового забезпечення для протидії їй як на рівні законів, так і підзаконних нормативно-правових актів. Варто відзначити, що правове забезпечення протидії торгівлі людьми є не статичним, воно постійно удосконалюється, адаптуючись до нових викликів і умов. Даний процес вочевидь буде продовжений і в майбутньому.

Література

1. 2021 Trafficking in Persons Report: Ukraine. *An official website of the United States Government* [сайт]. URL: <https://www.state.gov/reports/2021-trafficking-in-persons-report/ukraine/>
2. Уряд України робить значні зусилля для викорінення торгівлі людьми, – Держдеп США. [сайт]. URL: https://lb.ua/news/2021/07/02/488388_uryad_ukraini_robit_znachni_zusillya.html
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
4. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вер. 2011 р. № 3739-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст. 173.
5. Концепція Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 лип. 2021 р. № 800-р. *Урядовий кур'єр*. 2021 № 140.
6. Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 30 трав. 2018 р. № 453. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 109.

Єсімов С. С.,

професор кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Сучасний стан суспільства характеризується інтенсивним розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій, від яких залежать практично всі сфери життя. З розвитком пандемії

коронавіруса COVID-19 в 2020 році, інформаційні технології знадобилися для щоденного використання школярам, студентам, працівникам виробничої сфери, які перебувають вдома і працюють дистанційно. На сьогоднішній день така необхідність не відпала.

Складно уявити сферу людської діяльності, де у даний час не використовувалися інформаційно-телекомунікаційні розробки та досягнення науки. Практичні всі органи влади, комерційні структури, банки, організації і установи використовують розрахунки та надання фінансових послуг з використанням ІТ-технологій. Але з розвитком ринку праці, освіти і інших сфер життєдіяльності в Інтернеті, розвивається злочинність з використанням ІТ-технологій та мережі Інтернет.

Статистичні дані про стан злочинності в Україні в останні роки свідчать про неухильне збільшення реєстрованих злочинів в сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій.

За даними МВС України в 2020 році незначно збільшилася загальна кількість зареєстрованих злочинів, але є ріст тяжких та особливо тяжких злочинів. Злочини з використанням Інтернету стали основою в зростанні останніх. У 2019 році статистика відзначала неухильне зростання злочинів, вчинених за допомогою Інтернету. Розкриваність ІТ-злочинів невисока. Наприклад, за підсумками 2019 року розкриваність розглянутих злочинів складала не більше 20%.

На думку А. П. Бегми, О. С. Ховпуна існуюча система протидії злочинним посяганням, вчиненим з використанням інформаційних технологій, поки відстає у розвитку [1, с. 14].

У науковому світі кілька років досліджують способи вчинення злочинів, що здійснюються з використанням Інтернет технологій. Дослідження цього напрямку тривають, так як злочинці використовують нові способи, нові програми з метою розкрадань грошових коштів, використовуючи Інтернет. Крім того, склади злочинів, що вчиняються з використанням Інтернет, змінюються.

Усе частіше використовують Інтернет технології при здійсненні легалізації грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, збуті наркотичних засобів і психотропних речовин тощо. Проблеми в розслідуванні злочинів, що вчиняються за допомогою мережі Інтернет виникають на етапі прийняття заяви (повідомлення) про злочин).

Згідно з даними Департаменту кіберполіції Національної поліції, найбільш часто зустрічаються проблеми в розслідуванні

справ: неповнота матеріалів перевірки, відсутність даних про рух викрадених грошових коштів по рахунку заявника, недостатня кількість запитуваної інформації та відповідно відсутність відповідей від адміністраторів сайтів, соціальних мереж. Працюючи з заявником, необхідно встановити, чи мало місце розкрадання грошових коштів заявника, або списання цих коштів було викликано збоєм у роботі комп'ютерних систем.

Для встановлення такого факту необхідні виписки про рух грошових коштів на конкретному рахунку заявника, що отримати на даному етапі розслідування, особливо до порушення кримінального провадження у найкоротші терміни неможливо.

Поліцейським необхідно отримати пояснення співробітників кредитної установи або організації, що відповідають за безпеку за фактом списання коштів у заявника. До існуючого переліку проблем у розслідуванні можна віднести недостатню підготовку слідчих і органів дізнання, в частині знань ІТ-технологій і способів здійснення таких злочинів.

На думку Т. В. Романенко, сучасний стан боротьби з шахрайствами, учиненими з використанням ЕОТ, визначив для криміналістики низку невирішених завдань. Найбільш суттєві з них – у галузі криміналістичної методики, оскільки саме тут прослідковується основне відставання рівня науково-методичних рекомендацій від потреб практики. Ідеться не лише про відсутність методик розслідування «нових» злочинів, а й про застарілість підходів до розслідування тих діянь (зокрема, шахрайства), що зберігаючи стару кримінально-правову форму, значно змінилися змістовно [2, с. 290].

Наступний ряд проблем обумовлений особливостями способів вчинення аналізованих злочинів. Використання злочинцями шкідливих програм через Інтернет, знаходження серверів на території зарубіжних країн, вимагають направлення міжнародних запитів, що обумовлює тривалість розслідування та низьку ефективність через відсутність взаємодопомоги у кримінальних провадженнях з низкою іноземних держав.

Проблематично розслідування, коли встановлено, що злочин вчинено особами, які перебувають в інших регіонах України від потерпілого. Можуть виникати різні складнощі у взаємодії при встановленні даних осіб поліцейськими органів поліції іншого регіону. У таких ситуаціях необхідна оперативність у розкритті,

стислі терміни, швидкість у прийнятті рішень і ефективність оперативно-розшукових і слідчих дій. Такі факти як:

- використання абонентських номерів або рахунків, які зареєстровані на підставних осіб або використані неіснуючі дані;
- зміна VPN і використання для виходу в Інтернет відкритих джерел доступу, що надають дані відразу декільком користувачам;
- використання злочинцями підроблених (зареєстрованих на інших осіб) банківських карт, телефонних номерів, засобів програмного забезпечення, що дозволяють змінювати номер абонента, дозволяють злочинцям тривалий час переховуватися від правоохоронних органів.

Тривалі терміни проведення комп'ютерних експертиз є проблемою для розслідування. Шляхи вирішення зазначених проблем тільки розробляються. Крім вирішення МВС України про створення спеціалізованих підрозділів з розкриття та розслідування ІТ злочинів, необхідні й інші заходи.

Доцільно покласти на Інтернет провайдерів обов'язки блокування доступу до інформаційних ресурсів, що забезпечує приховування відомостей про особу користувача мережі Інтернет або про використовуване обладнання, програмне забезпечення або дії, вчинені у мережі, відповідно до переліку, який формується на підставі пропозицій органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Актуальна необхідність розробки та застосування спеціалізованих програмних комплексів для систематизації інформації, які можуть здійснювати пошук інформації із загальнодоступних онлайн джерел.

Література

1. Бегма А. П., Ховпун О. С. Розслідування злочинів в ІТ-сфері. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Т. 28. С. 12–19.
2. Романенко Т. В. Стан наукових досліджень проблем розслідування шахрайств, учинених із використанням електронно-обчислювальної техніки. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 3 (91). С. 286–294.

Ковалів М. В.,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, професор
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ СЛУЖБОВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ У ПРАВООХОРОННІЙ СФЕРІ

У даний час в сфері кадрового забезпечення правоохоронних органів існують проблемні питання, що впливають на ступінь ефективності правоохоронної діяльності, до числа яких відносяться: динаміка скорочення чисельності державних службовців у правоохоронній сфері за рахунок вакансій; відсутність відповідного професійного рівня у посадових осіб правоохоронних органів, необхідного для ефективного виконання трудових обов'язків; відсутність єдиного довідника кваліфікаційних вимог до заміщення посад у правоохоронних органах, які займають посади державної служби.

На даний момент в Україні налічується понад 30 правоохоронних органів, де штатним розкладом, відповідно до Річного звіту Національного агентства України з питань державної служби, передбачено 9816 посад державних службовців.

Необхідно констатувати, що відсутність фахівців, що володіють практичними знаннями та досвідом роботи у галузі організації та здійснення правоохоронної діяльності, є системною проблемою у сфері підготовки кадрів для правоохоронних органів. Кадровий ресурс державної служби у правоохоронній сфері повинен відповідати певним вимогам: бути об'єктивно обумовленим і обґрунтованим, підготовленим з урахуванням об'єктивних закономірностей і тенденцій суспільного розвитку та діяльності людей; бути соціально мотивованим, йти від потреб, запитів та інтересів людей, відповідати їм і викликати розуміння, підтримку цілей, прагнення втілити їх в життя; бути забезпеченим в ресурсному відношенні з інтелектуального та з матеріального боку, ґрунтуватися на реальному потенціалі, прив'язуватися до конкретних умов і факторів суспільної життєдіяльності; бути системно організованим, включати в певній послідовності цілі стратегічні, оперативні та тактичні, загальні та приватні, головні та забезпечувальні, кінцеві та проміжні, віддалені, близькі та безпосередні тощо.

Атестація, оцінювання службової діяльності державних службовців, кваліфікаційний іспит є правовими способами оцінки діяльності та професійного рівня державних службовців органів виконавчої влади, в тому числі які здійснюють правоохоронні повноваження.

Як єдиних положень, властивих атестації, оцінюванню службової діяльності та кваліфікаційного іспиту, можна назвати: одна підстава – наявність державно-службових відносин, пов'язаних з проходженням державної служби; прийняття державним органом або його представником відповідного рішення; можливий єдиний суб'єкт проведення атестації або кваліфікаційного іспиту, атестаційна комісія; єдиний об'єкт оцінки – державний службовець, який підлягає атестації або складанню кваліфікаційного іспиту.

Слід зазначити, що якщо на сьогодні законодавством передбачені способи оцінки професійного рівня державних службовців, то ніяких комплексних і цілісних рекомендацій щодо його підвищення немає.

Поняття професійного рівня тісно пов'язане з поняттям професійна компетентність, яку можна розглядати як здібності та вміння діяти у межах професії та кваліфікації. Професійний рівень є окремий етап формування професіоналізму конкретного працівника, посадової особи, державного службовця, який характеризується певним професійно необхідним набором якостей, знань і умінь.

Професійний рівень державних службовців у правоохоронній сфері безпосередньо впливає на престиж інституту державної служби, в зв'язку, з чим досвідчений керівник завжди ставить в число першочергових заходів завдання підбору кадрів за відповідними критеріями та стимулювання працівників до професійного зростання.

Способи підвищення професійного рівня можуть бути різними, зміст залежить, перш за все, від сфери професійної діяльності. В одних випадках достатньо використовувати спеціальну наукову літературу, що досліджує, наприклад, особливості проходження державної служби, в інших – необхідно формувати, закріплювати та розширювати практичні навички роботи шляхом безпосередньої участі у правоохоронній діяльності.

Професійний рівень не може залишатися незмінним у державного службовця, який реалізує правоохоронні повноваження.

Аналіз основних напрямів міжнародної співпраці з підготовки кадрів для правоохоронних органів України підтверджує необхідність розроблення та закріплення новітніх форм співпраці з міжнародними організаціями, навчальними закладами, науковими та поліцейськими установами іноземних держав, подальшого впровадження практик ЄС у діяльність кадрових підрозділів, навчальний процес та науково-дослідницьку роботу вищих навчальних закладів України.

Розвиток суспільних відносин обумовлює необхідність вдосконалення професійних знань, навичок і умінь посадових осіб державних органів. Тривале здійснення одних і тих же повноважень на посаді гальмує професійне розвиток службовців і поступово знижує продуктивність, якість праці, робить професійні навички архаїчними та не здатними адаптуватися до змін, що відбуваються в певних галузях державного управління.

Підвищення кваліфікації є міра, спрямована на професійний розвиток, актуалізацію знань і вдосконалення навичок державних службовців у правоохоронній сфері, які мають вищу професійну освіту, в зв'язку з підвищенням вимог до рівня їх кваліфікації та необхідністю освоєння нових способів вирішення професійних завдань.

Підвищення кваліфікації характеризується як процес оновлення теоретичних знань і практичних навичок відповідно з постійно зростаючими вимогами державних освітніх стандартів.

У сфері правоохоронної діяльності цілями підвищення кваліфікації декларуються комплексне оновлення знань посадових осіб правоохоронних органів в сфері професійної службової діяльності для вирішення відповідних професійних завдань і освоєння актуальних змін в конкретних питаннях професійної діяльності на основі вивчення та аналізу новел і практики застосування положень Закону України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу» [1].

Освоєння актуальних змін в конкретних питаннях професійної діяльності державних службовців органів, що здійснюють правоохоронну діяльність, і комплексне оновлення знань для вирішення професійних завдань – це мета підвищення кваліфікації. Підвищення кваліфікації береться до уваги при конкурсному відборі на заміщення посад державної служби в правоохоронному органі.

Курси підвищення кваліфікації, завдяки періодичності проведення, дають можливість оперативно реагувати на внесення

зміни в правове регулювання професійної діяльності. Курси підвищення кваліфікації сприяють комплексному поглибленню знань, умінь і навичок, необхідних для успішного здійснення службових обов'язків.

Підвищення кваліфікації державних службовців у правоохоронній сфері необхідно здійснювати за такими обов'язковим напрямками: підвищення рівня професійних знань, навичок і умінь; розвиток морально-естетичної основи у професійній діяльності.

Крім підвищення кваліфікації збільшення рівня професіоналізму та компетентності державних службовців правоохоронних органів сприяють професійна перепідготовка та стажування. Дані напрями сприяють формуванню професійно-особистісних якостей посадових осіб правоохоронних органів і є необхідною основою для подальшого професійного зростання.

У науковій літературі під професійними якостями державного службовця пропонується розуміти характеристики, що відображають єдність його прагнень, здібностей, знань, навичок, умінь і особистісних якостей, необхідних для ефективного та результативного виконання посадових обов'язків. Ділові якості характеризують прояв в процесі виконання посадових обов'язків таких якостей як організованість, відповідальність, ініціативність.

Особистісні якості розглядаються як індивідуальні особливості особи, що відображають життєві цінності і установки, тип темпераменту, мотивацію і особисті цілі, динамічні властивості нервової системи. Сукупність особистісних якостей державного службовця проявляється через професійні та ділові якості в професійній службовій діяльності.

Підвищення кваліфікації та професійна перепідготовка сприяють не тільки вдосконаленню професійних і ділових, а й особистісних якостей.

Загальною умовою ефективного здійснення державної діяльності слід розглядати професійне виконання завдань і функцій, покладених на державні органи, службовцями, які мають необхідну кваліфікацію.

Забезпечення надходження на державну службу компетентних громадян вимагає розробки в державному органі системи кваліфікаційних вимог для заміщення посад державної служби, що включає орієнтовані на завдання державного органу вимоги до професійної освіти, у тому числі до умінь, що свідчить про наявність необхідних професійних і особистісних якостей.

Висока кваліфікація державних службовців у правоохоронній сфері є важливою умовою ефективності правоохоронної діяльності. Негативні фактори, що тягнуть зниження якості результатів проведених заходів, перш за все, детерміновані недостатньою кваліфікацією осіб, які беруть участь в проведенні подібних заходів, обумовлені складністю в розумінні змісту процедур і етапів організації та проведення правоохоронних заходів.

У даний час однієї з істотних проблем в сфері кадрового забезпечення правоохоронних органів, відзначають відсутність певних кваліфікаційних вимог до заміщення посад державних службовців за відповідними сферами правоохоронної діяльності, затверджених єдиних кваліфікаційних довідників для зазначених посад.

Література

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

Когут Я. М.,

завідувач кафедри
соціально-гуманітарної підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НАСИЛЬСТВОМ ТА ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

«В Україні гострою проблемою залишається торгівля людьми. Складна економічна ситуація, бойові дії на Сході України, низький рівень життя, високий рівень безробіття, диспропорції розвитку ринку праці, поширення зовнішньої трудової міграції, активізація діяльності міжнародних злочинних угруповань, поширеність шахрайських схем вербування громадян, недосконалість законодавства, правова необізнаність населення та інші фактори ризику призводять до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми» [1].

Сучасні форми торгівлі людьми часто пов'язані з залученням жертв до примусової праці, новітніх форм рабства,

використанням людей у порноіндустрії, незаконним позбавленням органів чи відповідних дослідів над ними, продажем дітей, змушенням до участі у воєнних діях, примушуванням жебракувати, сексуальною експлуатацією тощо. Такі дії, як правило, супроводжуються фактами фізичного насильства, побоїв, катувань, позбавленням свободи пересування, шахрайськими діями щодо жертв та іншими психотравмуючими впливами, які по суті є різними видами злочинів. Наслідками такого впливу порушення нормальних умов життєдіяльності є деформація психіки людини, зокрема різноманітні психічні розлади, які пов'язані із вилученням особи із суспільства.

Правоохоронні органи та інші державні й громадські інституції покликані допомогти цим жертвам. Проте, останні часто не здатні самотійно попросити такої допомоги в оточуючих через особливий фізичний та психологічний стан.

Ідентифікація жертв фізичного насильства та торгівлі людьми пов'язана із усвідомленням зацікавленими суб'єктами типових ознак, зумовлених такими особливостями, що проявляються у поведінці та оформленні їх зовнішності.

Основними емоціями і почуттями цих осіб є страх та залежність. Типовими діями стосовно жертв збоку злочинців є ізоляція їх від суспільства, позбавлення свободи, документів та засобів для існування. Тривалий негативний вплив на них чиниться не лише через фізичне та сексуальне насильство (як-то побої, зґвалтування), але й приниження, погрози фізичного насильства, погрози щодо розголошення інтимних подробиць їхнього життя (використання фото-, відео- компрометуючих матеріалів), обмеження в їжі, позбавлення сну. Ці дії можуть супроводжуватись підвищеним контролем за жертвами, втягненням їх у протиправну діяльність, наприклад пов'язану із наркотиками, через узявнення цих осіб, до якої їх свідомо призвели злочинці. Постійний стан страху призводить до психічного ослаблення особистості, наслідком чого може стати спроба суїциду, самоушкодження, повна апатія тощо.

Потерпілі від злочинів, пов'язаних із насильством та торгівлею людьми, інколи поводять себе доволі дивно. При спілкуванні з поліцією та іншими суб'єктами, які могли б надати їм допомогу, виказують роздратування, уникають розголошення подробиць злочину, говорять про те, що нічого не сталося, відчують та виказують свою вину, не закінчують логічно речення. Причиною цього, крім вказаних вище емоцій, є певні травми та порушення

психіки, які призводять до змін у мовленні, нездатності втримати зоровий контакт, беззмістовного нагромадження інформації або повторів під час опитування. У жертви може скластись враження, про те, що події, які відбулись з нею є нормальними.

Особливу увагу при ідентифікації жертв слід приділяти оформленню зовнішності особи, невідповідність одягу та ситуації, що є наслідком спроби замаскувати внутрішні протиріччя, неочікуваність змін. Щодо дітей – це невідповідність одягу порі року чи погоді, або різко виражене оформлення як форма протесту. Щодо малолітніх дітей-жертв – це намагання уникати будь-якого контакту, беззмістовні ігри, дратівливість, надмірна улесливість, апатія.

Особи похилого віку як жертви злочинів мають набагато глибші переживання, знижену координацію, подібну до стану сп'яніння, погано орієнтуються в простих ситуаціях, можуть плакати. Такі зовнішні ознаки, розумові (ментальні) проблеми не завжди залежать від якихось фізичних вад, а можуть вказувати на їх статус потерпілого.

Висновки. Обрання методик при спілкуванні з жертвами насильства та торгівлі людьми залежить від багатьох чинників. Слід враховувати, що інколи такі особи можуть скаржитись на некоректність по відношенню до себе збоку правоохоронців. Жертви сексуального насильства, наприклад, можуть звинувачувати поліцейських у домаганнях, і тому доцільно проводити їх опитування двома працівниками різної статі.

При опитуванні жертв цих злочинів слід намагатись встановити наступне:

- Чи може особа нормально зосередитись під час бесіди?
- Чи не вважає вона хибно себе винною у тому, що відбулось із нею?
- Чи підтримують її оточуючі?
- Чи не є особа «фальшивою жертвою» (у цих випадках часто особа впевнена у собі, не звинувачує себе, злиться на злочинця, жаліється на наслідки злочину, наприклад втрату сну і т. ін.).

Важливими умовами під час спілкування з жертвами є чисте, затишне приміщення, використання методик активного слухання, підтримка вольових зусиль потерпілого, уникнення іронії, підготовка списку та порядку постановки запитань, логічне завершення розмови. Бесіду слід будувати коректно, але наполегливо. Навіть у доволі беззмістовній інформації жертви злочину можна знайти підтекст і приховане прохання про допомогу.

Література

1. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 800-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>

2. Протидія торгівлі людьми : посібник для дільничних інспекторів міліції. К., 2012. 40 с.

3. Первинна ідентифікація дітей-жертв торгівлі людьми: огляд рекомендацій та інструментів / Марія Антонія Ді Майо. К., 2012. 88 с.

Косенко С. С.,

завідувачка лабораторії навчальної та наукової роботи,
кандидатка юридичних наук, доцентка
*(Державний науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)*

Маліновська І.,

доцентка факультету права та внутрішньої безпеки,
кандидатка юридичних наук, асоційована професорка
*(Вища школа економіки, права та медичних наук у м. Кельце
імені професора Едварда Ліпінського (Республіка Польща))*

Коломоєць О. Д.,

провідний фахівець з організації наукової роботи
відділу забезпечення діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Кіровоградський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)*

ВЗАЄМОДІЯ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Дотримання, забезпечення та гарантії основоположних прав та свобод людини та громадянина є одним із головних критеріїв сучасної доктрини правової держави, яка на сьогодні вже є не тільки пріоритетом, а й певним шаблоном у формуванні та розвитку взаємовідносин між державою та особою. Слід зазначити, що не випадково законодавець багатьох країн, зокрема й України та Республіки Польща, у назві другого розділу своїх Конституцій [1; 2, с. 21], виокремлює два поняття – людини та громадянина.

При цьому базовим поняттям у цьому питанні є термін «людина», і лише при розгляді політичних прав ці поняття розмежовуються. Це означає, що будь яка особа, яка знаходиться на території правової держави (навіть нелегально), гарантовано отримає відповідний правових захист і забезпечення своїх прав та свобод, незалежно від наявності у неї громадянства країни перебування. Саме цей факт, як було зазначено, відрізняє дійсно правову державу від декларованої – не допускається навіть найменшого утиску прав та свобод людини. Отже, виходячи від зворотного, будь-яке порушення основоположних прав та свобод людини та громадянина у правовій державі повинно отримати правову оцінку, бути припинено а самі права – відновлені.

Як у Конституції України так і в Конституції Республіки Польща зазначено, що кожна з них є демократичною, правовою та соціальною державою. Тобто, обидві країни зобов'язалася всіма доступними засобами захищати особу. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів соціальної політики зазначених країн є запобігання таким антигуманним явищам, як торгівля людьми.

Сьогодні торгівля людьми розглядається виключно як грубе порушення прав людини. Це активно декларується на міжнародному та національному рівнях [3, с. 7]. Суттєве поширення цього виду злочинності наприкінці минулого століття як в Україні, так і в Польщі, спонукало законодавців до рішучих заходів щодо протидії торгівлі людьми, адже організована злочинність набуває глобального характеру, діяльність міжнародних організованих злочинних угруповань, у тому числі й тих, що сформувалися в обох країнах, поширюється на всі регіони світу і досягла рівня, недоступного їм раніше. Незважаючи на те, що сьогодні створено законодавчу базу у сфері протидії торгівлі людьми як в Україні, так і в Польщі, що дозволяє боротися з цим кримінальним явищем, прийнято низку державних програм, до співпраці активно залучаються громадськість, вітчизняні та міжнародні неурядові та правозахисні організації, це питання залишається надзвичайно актуальним.

Як свідчить практика, лише за комплексного підходу до подолання проблеми можна отримати позитивний результат. Одним із напрямів протидії торгівлі людьми є координація зусиль всіх державних та недержавних структур, що, на нашу думку, у своєму підсумку матиме синергитичний ефект.

Саме тому головною метою свого дослідження автори вважають окреслення окремих пропозицій щодо вдосконалення

співпраці державних, у першу чергу, правоохоронних органів, з найбільш активними суб'єктами протидії злочинам, пов'язаними із торгівлею людьми – неурядовими організаціями.

Зазначимо, що на сьогодні в Україні існує проблема координації зусиль державних установ та організацій у досліджуваній сфері. Як відомо, основною метою координації у цій сфері є сприяння підвищенню ефективності діяльності державних органів щодо злочинам, пов'язаними із торгівлею людьми за рахунок планування, розробки заходів та здійснення узгоджених дій, спрямованих на своєчасне виявлення та припинення вказаних кримінальних правопорушень і їхньому запобіганню. Тобто залежно від аналізу отриманої інформації виникає необхідність спрямовувати скоординовані дії певних суб'єктів на досягнення конкретної мети за рахунок впливу на конкретний напрямок та сферу. Крім того, узгодженість дій дозволяє комплексно узагальнювати практику застосування законодавства щодо запобігання та протидії злочинам, пов'язаними із торгівлею людьми, а також виносити на обговорення обґрунтовані пропозиції щодо покращання діяльності всіх задіяних служб, установ та організацій.

Сьогодні в Україні діє значна кількість організацій, діяльність яких спрямована на захист прав та свобод людини. Такі організації становлять розвинену мережу національного та регіонального рівнів. Можна навести значну кількість прикладів, коли в окремих проектах, за залученням міжнародних фондів проводяться різноманітні заходи як для працівників правоохоронних органів, що мають безпосереднє відношення до діяльності щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаними із торгівлею людьми, так і для населення.

Аналізуючи досвід взаємодії таких неурядових організацій та правоохоронних органів у сфері запобігання та протидії протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаними із торгівлею людьми, можна зробити висновок, що на сьогодні існують певні проблеми та недоліки.

Основна проблема полягає в тому, що досить часто така взаємодія проводиться епізодично, в багатьох випадках основана лише на особистісних стосунках керівників й ініціатива виходить в першу чергу від неурядових організацій. Іноді від керівників неурядових організацій та їх структурних підрозділів можна почути нарікання про небажання (відкрите чи приховане) такої співпраці з боку працівників структурних підрозділів поліції. Це пояснюється в першу чергу тим фактором, що така взаємодія багатьма працівниками правоохоронних органів сприймається

як додаткове навантаження у роботі, «гра в демократію», яка ніяким чином не вплине на основні показники, за якими, як від цього не намагаються відійти як в Україні, так і в Республіці Польща, оцінюється діяльність конкретного підрозділу чи служби. Звичайно, той факт, що така взаємодія спрямована перш за все на превенцію та усунення наслідків скоєних правопорушень, в окремих випадках залишається поза увагою.

Вважаємо, що для цього потрібно здійснити низку заходів, які мають бути спрямовані на роз'яснення позитиву від такого роду взаємодії. Зокрема, він може полягати в тому, що:

по-перше, як було вже зазначено, неурядові організації мають мережу національного та регіонального рівнів, які здатні охопити значну територію держав України та Польщі. Така взаємодія може відбуватися як на регіональному, так і на державному рівні. Участь їх може полягати в організації допомоги потерпілим від торгівлі людьми, організації роботи «гарячих ліній», проведення досліджень з детермінант цього виду злочинності, експертизи законодавчих актів, роботи з мас-медіа тощо [4, с. 104];

по-друге, неурядові організації сьогодні працюють за інноваційними технологіями та методиками, які дозволяють працювати «на випередження», проводити швидке реагування на будь-які зміни. Впровадження тренінгових технологій дозволяє за короткий час визначити напрям дії та об'єкт, на який вона буде спрямована, сформувані команду тренерів, які в свою чергу зможуть охопити заходами значну різнопланову аудиторію – від молоді шкільного віку до працівників поліції;

по-третє, неурядові організації тісно співпрацюють на міжнародному рівні, мають досвід аналізу передового досвіду, методу його впровадження на національному рівні, і, що важливо, мають важелі та можуть лобіювати внесення змін до законодавства. Все це має важливе значення з огляду на те, що у більшості випадків торгівля людьми вчиняється транснаціональними злочинним угрупованнями, які мають гарну координацію та зв'язок, розподіл повноважень та обов'язків;

по-четверте, неурядові організації мають значний досвід залучення коштів за рахунок участі у різноманітних міжнародних проектах. Вважаємо, що це має важливе значення в період проблемної фінансової ситуації у нашій країні, що пов'язана із світовою пандемією COVID-19, на тлі якої погіршуються загальні економічні показники, знижується купівельна спроможність населення, зростає рівень безробіття та благополуччя населення,

що в свою чергу призводить до підвищення рівня правопорушень, зокрема й у сфері торгівлі людьми, в Україні та Польщі. Крім того, зазначене вище призводить до скорочення фінансування правоохоронних органів, що призводить до зупинки або неналежного рівня їх реформування, при цьому втрачається кадровий потенціал, відбувається замороження різних державних програм. Саме в цій ситуації співпраця з неурядовими організаціями за рахунок участі в зазначених проектах дозволить структурним підрозділам Національної поліції провести ефективне навчання (перенавчання, перекваліфікацію) своїх працівників, просвітницькі та інформаційні кампанії, спрямовані саме на превенцію кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, підвищення правосвідомості та соціальної активності населення, загального іміджу поліції, якісно здійснювати заходи щодо запобігання та протидії даному виду злочинності у загальному контексті попередження порушень прав людини;

по-п'яте, саме неурядові організації сьогодні є одними з головних суб'єктів надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми. Сутність полягає в тому, що після виявлення факту кримінального правопорушення та реагування на нього, жертва потребує юридичної, психологічної та медичної допомоги. Незважаючи на той факт, що в Польщі ситуація досить кардинально відрізняється від України можемо все ж стверджувати, що державні структури та ОВС, на жаль, цього сьогодні таку допомогу надати не мають можливості в повному обсязі. Необхідно зазначити, що в державі проводяться заходи спрямовані на вирішення цієї проблеми – зокрема за рахунок створення центрів соціально-психологічної допомоги. Не заперечуючи проти позитивних моментів, хочемо зазначити, що проблема їх діяльності полягає в тому, що вони створюються (створені) поки що лише в великих регіональних центрах, що не може вирішити проблему, в окремих випадках вони перебувають у стані розвитку, про їх діяльність недостатньо поінформоване не тільки населення, а й працівники деяких державних структур. Тому схема, яка відпрацьовується: фіксація факту вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного із торгівлею людьми – реагування поліції та відповідних служб – супроводження неурядовими організаціями, має позитивні наслідки як для жертви торгівлі людьми так і для суспільства, та на сьогодні немає альтернативи;

по-шосте – як вже зазначалося, головною перевагою неурядових організацій є їхня мобільність у багатьох аспектах. Одним

із них є питання замовлення або ж проведення різних соціологічних опитувань та досліджень, що у свою чергу дозволяє оперативно реагувати на зміну внутрішніх та зовнішніх умов, оцінювати ефективність проведених заходів та корегувати їх тощо.

Підсумовуючи вищевикладене необхідно зазначити, що ефективне впровадження будь-якого напрямку діяльності як правоохоронних органів, так і неурядових організацій неможливе без скоординованих зусиль. Загалом можемо відзначити позитивну динаміку державних структур Республіки Польща, які уповноважені протидіяти торгівлі людьми з неурядовими організаціями. У той же час основна критика на адресу політики України у сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаними із торгівлею людьми концентрується навколо проблем координації зусиль різних структур, неспіврозмірного покарання за вчинення цього виду делікту, недостатнього судового переслідування злочинців та фактичної відсутності можливостей надання допомоги потерпілим від кримінальних правопорушень, пов'язаними із торгівлею людьми.

З огляду на те, що зазначені проблеми є глобальними, у межах однієї країни їх можна вирішити лише частково. Тому для ефективного розв'язання цих негативних явищ необхідне вироблення міжнародної стратегії спільних дій, об'єднання зусиль правоохоронних органів та інших суб'єктів протидії торгівлі людьми як на регіональному та державному рівнях, так і всіх країн-донорів, транзитерів та призначення «живого товару». Вважаємо, що при цьому повинна приділятися увага не тільки боротьбі із самим явищем сучасного рабства, а й з його наслідками і, що найголовніше – детермінантами.

Література

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. (із змінами).
2. Шаповал В. М. Конституція Польської Республіки. К. : Москаленко О. М., 2018. 82 с.
3. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посібник. К. Б. Левченко, О. А. Удалова, І. М. Трубавіна та ін.; за заг. ред. К. Б. Левченко та О. А. Удалової. К. : «Міленіум», 2005. 210 с.
4. Запобігання торгівлі людьми : навч.-метод. посібник. К. Б. Левченко, О. А. Удалова, І. М. Трубавіна та ін.; за заг. ред. К. Б. Левченко та О. А. Удалової. К. : «Міленіум», 2004. 180 с.

Крапівцев О. О.,

заступник директора центру – завідувач відділу
криміналістичних видів досліджень
*(Луганський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)*

Парінов Р. М.,

завідувач сектору комп'ютерно-технічних досліджень
*(Луганський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)*

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Метою статті є висвітлення теоретичних положень і наукового обґрунтування в процесуальному та організаційному контексті практичних рекомендацій щодо необхідності забезпечення правоохоронними органами України участь судових експертів Експертної служби МВС в кримінальному судочинстві, пов'язаному з торгівлею людьми, на стадії досудового розслідування.

Нормами Конституції України визначено, що: «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1, ст. 2].

Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за «торгівлю людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію» [2, ст. 149].

У свою чергу, серед основних завдань кримінального провадження, яке держава ставить перед стороною обвинувачення, є: «забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності» [3, ст. 2].

Погоджуючись з тим, що «у причинному зв'язку зі способом вчинення злочину завжди знаходиться його «слідова картина» [4, с. 25], слід визначити, що: «для вчинення вказаних злочинів також характерна наявність декількох взаємопов'язаних

між собою етапів злочинної діяльності та їх ретельне планування» [5, с. с. 69].

Враховуючи той факт, що торгівля людьми може бути вчинена як із переміщенням потерпілого через державний кордон України, так і без такого переміщення, виявлення, вилучення та дослідження слідів злочину даного виду кримінального правопорушення має свої особливості, які обумовлені специфікою їх скоєння.

Тому, залежно від способу скоєння кримінального правопорушення, вважаємо за необхідне висвітлити можливий невичерпний логічно- послідовний алгоритм виявлення та вилучення об'єктів, які під час досліджень при проведенні судових експертиз Експертною службою МВС, можуть бути носіями інформації:

1. З метою встановлення та підтвердження факту перебування одних й тих самих осіб в конкретному місці, або в різних місцях, під час здійснення процесуальних заходів у сфері протидії торгівлі людьми, доцільним звернення уваги працівників правоохоронних органів України на комплексне виявлення, вилучення та направлення для проведення досліджень:

- слідів та об'єктів для їх подальшого експертного дослідження на наявність інформації дактилоскопічного походження з метою ідентифікації осіб, причетних до скоєння кримінального правопорушення;

- слідів та об'єктів для їх подальшого експертного дослідження на наявність інформації трасологічного походження (сліди взуття, сліди рельєфу шкіряних покривів людини, сліди зубів, сліди одягу, сліди знарядь зламу, сліди транспортних засобів тощо);

- волосся, як окремого об'єкту дослідження, з метою встановлення їх групової належності, характеру відокремлення, наявності механічних пошкоджень тощо;

- слідів біологічного походження (кров, слина, піт, сперма, волосся) з метою їх ідентифікації за видовою, груповою, статевою або клітинною належністю під час проведення судової цитологічної експертизи та судової молекулярно-генетичної експертизи та встановлення належності зазначених об'єктів біологічного походження певній особі;

- слідів одорологічного походження (запахових слідів) з метою проведення судової одорологічної експертизи та встановлення кількості осіб, що могли перебувати в конкретному місці та їх ідентифікації.

2. Виявлення та вилучення фонограм з записами голосу та мовленням осіб, а також з можливим записом фону навколишнього середовища, з метою подальшого проведення судової експертизи звуко-відеозапису та визначення кількості осіб, що брали участь у розмові; встановлення належності мовлення, зафіксованого на фонограмі, конкретній особі, а також можливості встановлення дослідного змісту розмови кожного з фігурантів провадження.

3. Виявлення та вилучення об'єктів з рукописними записами та підписами, що в подальшому під час проведення судової почеркознавчої експертизи дозволить здійснити ідентифікацію виконавця рукописного тексту та підпису.

4. Виявлення та вилучення документів, що могли бути використані під час вчинення зазначеного виду кримінального правопорушення, з метою призначення судової експертизи документів та встановлення факту і способу внесення змін до документа; встановлення первинного змісту документу; встановлення типу, системи та моделі друкарської та копіювально-розмножувальної техніки, що була використана, її ідентифікація тощо.

5. Виявлення та вилучення електронних носіїв інформації з метою проведення судової фототехнічної експертизи, під час проведення якої можливо здійснити покращення якості зображення та встановити ідентифікаційні ознаки об'єктів (державні реєстраційні номери транспортних засобів, загальні та окремі ознаки одягу особи тощо), визначити розмірні характеристики об'єктів тощо.

6. Виявлення та вилучення електронних носіїв інформації з метою проведення судової портретної експертизи та здійснення ідентифікації осіб, які наявні на зображеннях.

7. Виявлення та вилучення комп'ютерно-технічних засобів, мобільних телефонів та електронних носіїв інформації з метою проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи та встановлення обставин, пов'язаних з використанням комп'ютерно-технічних засобів; виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях тощо.

Саме обізнаність працівників правоохоронних органів України, що здійснюють боротьбу з торгівлею людьми, в сучасних наукових та технічних можливостях судово-експертної діяльності Експертної служби МВС, дозволяє визначити алгоритм комплексного виявлення, вилучення та направлення на дослідження об'єктів, що містять інформацію про злочин; забезпечити

фіксацію їх стану; кваліфіковано вирішити питання стосовно можливості їх вилучення, належного пакування, створення умов для надійного зберігання, щоб забезпечити цілісність і недоступність для сторонніх збереженої інформації.

Достовірність, повнота та об'єктивність отриманих результатів і висновків експерта під час проведення досліджень різного роду об'єктів, які є носіями інформації щодо факту торгівлі людьми, забезпечить своєчасне попередження та припинення системної торгівлі людьми, а також стане підґрунтям для швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності.

Література

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, стр. 141 із змінами, внесеними згідно із законами станом на 03.09.2019.

2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25–26, ст. 131 зі змінами, внесеними згідно із законами станом на 15.07.2021.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88 зі змінами, внесеними згідно із законами станом на 15.07.2021.

4. Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми : метод. рек. для практ. працівників. Л. В. Черечукіна, М. О. Яковенко; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 135 с.

5. Торгівля людьми в Україні (проблеми розслідування): В. К. Весельський, В. В. Пясковський. К. : КНТ, 2007. 266 с.

Крижна В. В.,

старший науковий співробітник

наукової лабораторії з проблем протидії злочинності,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОЦЕДУРА ВСТАНОВЛЕННЯ СТАТУСУ ОСОБИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми є яскравим прикладом наслідків процесу глобалізації у ХХІ столітті, і безсумнівно, великою проблемою для багатьох країн світу. Сучасні форми експлуатації та нові виклики,

що їх переживає світ і Україна зокрема, створюють загрозу потрапляння у ситуацію торгівлі людьми практично всіх соціальних груп населення. Низка факторів, а саме: збройний конфлікт на Сході країни, підвищення рівня мобільності населення, поява внутрішньо переміщених осіб та пов'язані з цим трудова міграція населення, економічна нестабільність, зростання рівня безробіття, сприяють, на жаль, поширенню випадків учинення цих злочинів. Суспільна загроза торгівлі людьми, як надзвичайно небезпечного злочину, полягає в посяганні на невід'ємні права людини – право на повагу, на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а інколи і право на життя [1].

Отже, торгівля людьми – це здійснювані з метою експлуатації вербування, переміщення, передача, переховування або одержання людей шляхом загрози силою чи її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю становища, або шляхом підкупу, у вигляді платежів чи вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів (стаття 3(а) Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності) [2]. При цьому згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію не береться до уваги, якщо стосовно неї було використано будь-який із зазначених заходів впливу.

Особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, подає за місцем перебування до місцевої держадміністрації заяву про встановлення статусу.

Іноземець або особа без громадянства, що не володіє українською або російською мовою, заповнює заяву з перекладачем.

Для встановлення статусу дитині, яка постраждала від торгівлі людьми, заява подається до місцевої держадміністрації її законним представником або особою, якій стало відомо про таку дитину.

У разі звернення для встановлення статусу особи, яка є потерпілою від злочину, пов'язаного з торгівлею людьми, або цивільним позивачем у кримінальному провадженні, або особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території іншої держави,

що підтверджено результатами розслідування відповідних органів такої держави, заява зазначеної особи приймається без проведення співбесіди посадовою особою.

Іноземцеві або особі без громадянства у разі подання заяви до місцевої держадміністрації видається протягом двох робочих днів довідка про звернення для встановлення статусу, яка є підставою для звернення до територіальних органів або підрозділів ДМС для реєстрації.

Посадова особа проводить протягом трьох робочих днів з дати подання заяви співбесіду з особою, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, та заповнює опитувальний лист, намагаючись запобігти повторній віктимізації та психологічному травмуванню особи.

За бажанням особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, під час проведення співбесіди можуть бути присутні члени її родини або інші особи.

У разі проведення співбесіди із законним представником дитини, яка постраждала від торгівлі людьми і розлучена із сім'єю, або недієздатної особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, до співбесіди залучається перекладач (у разі потреби), психолог чи педагогічний працівник та адвокат, про що робиться відмітка в опитувальному листі.

У разі неможливості проведення співбесіди з особою, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, через її хронічне психічне захворювання, тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство або інший хворобливий психічний стан чи малолітство опитувальний лист заповнюється посадовою особою на підставі особистих спостережень, показань свідків або інших даних.

Посадова особа, яка проводить співбесіду, оформляє розписку про нерозголошення відомостей, які їй стали відомі під час проведення співбесіди.

Після проведення співбесіди особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, ознайомлюється з опитувальним листом та підписує його. У разі незгоди із змістом опитувального листа така особа має право надати свої зауваження в письмовому вигляді.

Після проведення співбесіди законний представник дитини, яка постраждала від торгівлі людьми і розлучена із сім'єю, або недієздатної особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, перекладач (у разі його присутності), психолог чи педагогічний працівник та адвокат ознайомлюються з опитувальним

листом та підписують його. У разі незгоди із змістом опитувального листа зазначені особи мають право надати свої зауваження в письмовому вигляді.

У разі коли особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, в заяві зазначила про потребу в наданні їй притулку, медичної, психологічної та іншої допомоги, місцева держадміністрація, а також суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми та безпосередньо виявили таку особу під час виконання своїх функціональних обов'язків, невідкладно здійснюють заходи щодо забезпечення надання такій особі притулку, медичної, психологічної та іншої допомоги.

На підставі інформації, отриманої під час проведення співбесіди, посадова особа оформляє протягом двох робочих днів облікову картку особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми.

Місцева держадміністрація протягом двох робочих днів з дня завершення перевірки подає до Міністерства соціальної політики такі документи:

- копію заяви;
- копію документа, що посвідчує особу, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми;
- копію заповненого опитувального листа;
- копію облікової картки особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми;
- копію заяви особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, до правоохоронних органів про захист своїх прав та інтересів (у разі звернення) або копію повідомлення (заяви) посадової особи до правоохоронних органів про виявлений факт торгівлі людьми;
- копію зауважень особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, чи законного представника дитини, яка постраждала від торгівлі людьми і розлучена із сім'єю, або недієздатної особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, перекладача, психолога чи педагогічного працівника та адвоката до змісту опитувального листа (у разі наявності);
- інші документи та матеріали щодо наявності підстав для встановлення статусу (копії проїзних документів, витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, довідку про перетин державного кордону, медичні висновки тощо).

Документи розглядаються міністерством протягом п'яти робочих днів від дати їх реєстрації. За результатами розгляду мініс-

терство надсилає місцевій держадміністрації листа про встановлення статусу або відмову у його встановленні з обґрунтуванням причин такої відмови.

Статус надається строком до двох років та може бути продовжений за рішенням Міністерства соціальної політики не більш як на один рік.

У разі прийняття рішення про відмову у встановленні статусу місцева держадміністрація протягом п'яти робочих днів повідомляє особу, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, про його прийняття. Таке рішення може бути оскаржене у судовому порядку.

Форми усіх документів, що необхідні про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми затверджені наказом Міністерства соціальної політики України від 18.06.2012 № 366 [3].

Література

1. Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 417. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/417-2012%D0%BF/paran8#n8>

2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_791

3. Про затвердження форм заяв про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, журналу реєстрації заяв осіб, які мають намір отримати статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, розписки про нерозголошення відомостей, облікової картки особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, журналу реєстрації видачі довідок про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми : Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.06.2012 № 366. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1133-12/paran20#n20>

Купчак М. Я.,

старший викладач кафедри права
та менеджменту у сфері цивільного захисту,
кандидат педагогічних наук
(Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності)

Саміло А. В.,

доцент кафедри права
та менеджменту у сфері цивільного захисту,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності)

БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сьогодення сформувало нові виклики, підняло на поверхню безліч проблемних питань, підсилило кризові явища у всіх сферах життєдіяльності нашої держави, але разом з тим спричинило безпрецедентну трансформацію у свідомості людей, стало основою формування національної ідентичності, подарувало українцям відчуття власної гідності та безцінний практичний досвід народовладдя. На тлі багатьох проблемних питань гостро постає питання безпеки людини, оскільки реальні загрози та ризики їх виникнення мають місце чи не у всіх сферах життєдіяльності людини.

Концепція безпеки людини, розроблена Організацією Об'єднаних Націй визначає сім основних складових: економічна безпека, продовольча безпека, екологічна безпека, безпека для здоров'я, особиста безпека, громадська і культурна безпека та політична безпека. Нормативно-правова база України про сферу безпеки людини включає положення національного законодавства, що стосуються всіх державних інституцій, до яких відносяться як положення, що згадують і прямо чи непрямо впливають на сферу безпеки, так і норми права, спеціально розроблені для сфери безпеки. Положення Конституції України та інших нормативно-правових актів, в тому числі міжнародних, ратифікованих Верховною Радою України, що стосується сфери безпеки, залежатимуть від конкретної ситуації у тій чи іншій країні. Універсальної моделі законодавства про сферу безпеки немає, але є ряд моментів, які можна знайти в усіх юрисдикціях [1].

«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», зазначено у Конституції України. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [2]. Але ж реальною та гострою для багатьох країн світу, у тому числі й для України для забезпечення безпеки людини залишається проблема торгівлі людьми. Сучасні форми експлуатації людини та нові виклики, з якими зіштовхнулася світова спільнота, створюють загрозу потрапляння у ситуацію торгівлі людьми для практично всіх соціальних груп населення [3]. Постраждали від торгівлі людьми рідко звертаються за правовою допомогою та не завжди усвідомлюють, що стали постраждалими від трудової чи сексуальної експлуатації, а головне – не готові відстоювати свої законні права та інтереси.

Важливим кроком Верховної Ради України стала ратифікація Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, положення якої застосовуються до всіх форм торгівлі людьми, незалежно від того, національними чи транснаціональними вони є, пов'язані чи не пов'язані вони з організованою злочинністю [4]. А у напрямку співпраці щодо захисту прав осіб, які постраждали від злочину торгівлі людьми – меморандум укладений між Координаційним центром з надання правової допомоги та Всеукраїнським об'єднанням протидії торгівлі людьми [5].

Головна мета цих документів – запобігання торгівлі людьми та боротьба з нею з одночасним гарантуванням гендерної рівності; захист прав людини стосовно жертв торгівлі людьми, розробка всеосяжної структури захисту жертв і свідків, а також надання їм допомоги з одночасним гарантуванням гендерної рівності, забезпечення ефективного слідства й кримінального переслідування; сприяння міжнародному співробітництву в протидії та боротьбі з торгівлею людьми.

Законодавство про сферу безпеки – це завжди складний масив законів, правил і норм, унікальний для конкретної держави. Але існують стандарти, принципи й кращі практики, які можуть бути застосовані в будь-якому національному законодавстві про сферу безпеки. На нашу думку, яким би не був досконалим механізм функціонування державних органів влади це не може забезпечити належні умови і засоби реалізації прав і свобод людини без дієвого законодавства, без взаємодії з іншими органами

державної влади, органами місцевого самоврядування, інститута-ми громадянського суспільства. Суспільство повинно об'єднатися у поглядах і намірах щодо забезпечення високих міжнародних і європейських стандартів безпеки людини, бо це найважливі-ший обов'язок держави, суспільства та сучасної цивілізації.

Література

1. Цілісність сектору безпеки. URL: <https://securitysectorintegrity.com/uk/> (дата звернення: 31.08.2021).
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.09.2021).
3. Торгівля людьми – сучасний прояв рабства. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/torgivlya-lyudmy-suchasnyj-proyav-rabstva/> (дата звернення: 31.08.2021).
4. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людь-ми 16.05.2005 (Конвенцію ратифіковано Законом № 2530-VI (2530-17) від 21.09.2010). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення 05.09.2021).
5. Правовий захист постраждалих від торгівлі людьми буде посилено. URL: <https://minjust.gov.ua/articles/12736> (дата звернення 05.09.2021).

Логінова Н. М.,

старший викладач кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності,
кандидат педагогічних наук, доцент
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

На сьогодні роль та значення слідчих ситуацій для організації розслідування й удосконалення його методики є загальноvizнаними. Типові слідчі ситуації початкового розслі-дування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації кла-сифікують на різні групи залежно від обсягу та змісту даних, що слугували підставою для відкриття кримінального проваджен-ня, обсягу інформації, який має у своєму розпорядженні слідчий про саму подію злочину, і осіб, які до нього причетні.

На наш погляд, слідчі ситуації у кримінальних провадженнях про торгівлю людьми, що виникають на початковому етапі розслідування, доцільно класифікувати на три групи, в залежності від обсягу та змісту даних, що слугували підставою для початку кримінального провадження та інформації про злочинця. Ці ситуації такі:

1. Наявні ознаки торгівлі людьми і відома особа (особи), яка її вчинила.

2. Наявні ознаки торгівлі людьми, особа (особи), яка її вчинила, невідома

3. Наявні ознаки торгівлі людьми і є відомості про злочинця, але місцезнаходження останнього невідоме. Розглянемо їх.

1. *Перша група типових слідчих ситуацій* характеризується наявністю достатньої кількості ознак, що вказують на вчинення торгівлі людьми й особу (осіб), яка її вчинила. Залежно від змісту й обсягу вихідних (початкових) даних, за якими починається кримінальне провадження, можуть виникати такі конкретні ситуації:

1.1. Інформацію про вчинення торгівлі людьми отримано в результаті проведення оперативно-розшукових заходів.

1.2. Початкові дані про підготовлювану або вчинену торгівлю людьми отримано з заяв, повідомлень громадян, а також інформації, що надійшла від інших правоохоронних органів.

1.3. Інформацію про ознаки вчинення торгівлі людьми отримано в ході розслідування інших злочинів.

Перша типова слідча ситуація характеризується тим, що початкові дані отримані в результаті оперативно-розшукових заходів. В цій ситуації до початку розслідування, як правило, відомі причетні до злочину особи, дані про підготовку, безпосереднє вчинення торгівлі людьми або про результати злочинної діяльності, проте інші обставини відомі не повністю. У цьому випадку матеріали оперативно-розшукової діяльності і проведення невідкладних слідчих дій (п. 1 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). До таких ситуацій, наприклад, належить вчинення торгівлі людьми під прикриттям діяльності різних підприємницьких структур, коли в результаті оперативної розробки і за допомогою технічних засобів виявляються факти торгівлі людьми.

Відмінною рисою таких ситуацій є раптовість проведення комплексу оперативно-розшукових заходів, організаційних та слідчих дій, спрямованих на процесуальне закріплення зібраних

та пошук нових доказів. При цьому типовий перелік невідкладних слідчих дій з розглядуваної типової ситуації може охоплювати:

- 1) затримання, особистий обшук підозрюваних;
- 2) допит підозрюваних;
- 3) допит свідків і потерпілих;
- 4) при необхідності, призначення по них експертиз;
- 5) обшуки за місцем роботи, проживання осіб, які причетні до вчинення вказаних злочинів, у тому числі і посадових осіб державних органів, організацій та установ.
- 6) тимчасовий доступ лазерних дисків, магнітних дискет і комп'ютерних вінчестерів за місцем роботи та проживання підозрюваного;
- 7) накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію.

Особливу увагу необхідно звернути на те, щоб особи, які причетні до вчинення злочину, не могли спілкуватися між собою до закінчення слідчих (розшукових) дій за їх участю.

З метою остаточного закріплення доказів про торгівлю людьми необхідно, використовуючи наявність міжнародних угод про надання правової допомоги, перевірити показання потерпілих через правоохоронні органи іноземних країн, до яких вони вивозилися, щодо обставин, пов'язаних з перебуванням останніх за кордоном, примушуванням до зайняття проституцією, інших форм сексуальної експлуатації, позбавленням їх можливості повернутися в Україну і т. ін. Тому з урахуванням тривалості строків виконання міжнародно-правових доручень, доцільно невідкладно підготувати відповідні доручення про надання правової допомоги, передбачивши вилучення всіх необхідних документів, допити осіб, які були причетні до вказаних подій, а також осіб, з якими можливо спілкувалися потерпілі з цього приводу.

Друга слідча ситуація характеризується тим, що початкові дані про торгівлю людьми отримано в результаті попередньої перевірки заяв і повідомлень фізичних осіб про підготовлювану та вчинену торгівлю людьми, а також матеріалів та інформації, що надійшли від інших правоохоронних органів України та іноземних держав.

Тактика проведення перевірки багато в чому визначається:

- а) інформаційним фактором – обсягом інформації, що міститься в заяві (повідомленні), а також від кого отримана інформація;
- б) часовим фактором – торгівля людьми вчинена через певний час або здійснюються тільки підготовчі дії.

Третя типова ситуація виникає при розслідуванні інших злочинів. Вона складна і відрізняється від розглянутих вище насамперед фактором несподіванки, коли ознаки торгівлі людьми слідчий виявляє в результаті проведення слідчих дій по іншій кримінальній справі, не пов'язаній з торгівлею людьми. Такі ситуації характеризуються певними труднощами їх вирішення, обумовлені насамперед часовим фактором – часом, що пройшов з моменту безпосереднього вчинення торгівлі людьми та моменту виявлення її ознак. Тому для даних ситуацій характерний незначний обсяг доказової та іншої інформації.

2. *Друга група типових слідчих ситуацій* виникає коли особа, яка вчинила злочин, невідома.

Такі ситуації, як правило, виникають у випадках звернення потерпілого від торгівлі людьми, або його родичів до правоохоронних органів з заявою про вчинення відносно нього злочину. При цьому особу, яка схилила його на поїздку за кордон, а потім продала сутенеру, потерпілий знає тільки за іменем. Однак, як показує практика, в більшості випадків, це ім'я є вигаданим.

3. *Третя група типових слідчих ситуацій* є більш сприятливою для початкового етапу розслідування, ніж друга, оскільки особа злочинця відома, але останній переховується. Як правило, вона поєднує конкретні випадки, коли торгівлю людьми виявляють після її вчинення.

Основні напрямки розслідування в даній ситуації повинні бути орієнтовані на виявлення, збір і фіксацію доказової та орієнтуючої інформації про подію злочину й особу злочинця, який переховується. У цій ситуації дії слідчого мають бути спрямовані на негайний розшук злочинця за «гарячими слідами», а також на збір даних, що характеризують особу розшукуваного, встановлення його зв'язків, найбільш ймовірного місцезнаходження або появи, вжиття заходів для затримання злочинця та доставлення його за місцем проведення розслідування. Тому відправною точкою для пошуку та встановлення особи, яка вчинила торгівлю людьми виступають, як правило, типові відомості про злочинця.

Паралельно зі слідчими діями здійснюються оперативно-розшукові й організаційні заходи.

Розглядаючи склад і послідовність проведення слідчих (розшукових) дій, необхідно також відзначити, що їх, як правило, потрібно проводити у взаємодії з органом дізнання, коли багато завдань вирішуються паралельно.

В даний час в багатьох органах внутрішніх справ діють спеціально виділені слідчі для розслідування цієї категорії справ, які взаємодіють з оперативними працівниками підрозділів по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

На жаль, така взаємодія не знайшла свого закріплення в кримінально процесуальному законі і здійснюється у відповідності до ст. 41 КПК України, що передбачає право слідчого давати оперативним підрозділам доручення і про провадження слідчих (розшукових) дій.

Підсумовуючи викладене, вважаємо важливим відзначити, що розглянуті типові слідчі ситуації та відповідні ним основні напрямки розслідування багато в чому є умовними. Останнє пояснюється тим, що запропоновані системи слідчих (розшукових) дій, оперативних та організаційних заходів значною мірою залежать від індивідуальних особливостей ситуацій, що складаються, неповторних і часто випадкових факторів (хвороба або тимчасовий від'їзд свідка, відсутність транспорту для переслідування злочинця тощо), які змінюють послідовність запропонованих дій. Тому допускаються й інші можливі алгоритми дій по розслідуванню виділених типових ситуацій, оскільки діяльність слідчих у цьому напрямку виступає як глибоко творчий процес.

Мазепа С.,

заступник декана юридичного факультету,
доцент кафедри кримінального права і процесу,
кандидат юридичних наук
(Західноукраїнський національний університет)

ДО ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ У КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

У травні 2011 року Радою Європи було схвалено Конвенцію «Про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (далі – Стамбульська конвенція) [1]. Україна підписала цей документ у 2011 році, проте досі, як і ряд інших країн, не ратифікувала. Найпоширенішою причиною затримки з ратифікацією Стамбульської конвенції є негативна позиція церков та консервативних політиків щодо терміну «гендер».

У 2016 році була спроба ратифікації вищезгаданої конвенції, проте виявилася невдалою. 06 грудня 2017 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [2], а також 07 грудня 2017 року Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [3]. Зазначені нормативно-правові акти містили значні зміни у законодавство в частині кримінальної відповідальності за домашнє насильство та насильство за ознакою статі. Зазнали змін норми про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи, кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи та кримінальні правопорушення проти статевої свободи та недоторканності.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» ратифікація міжнародних угод, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, викликає потребу в приведенні національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових норм [4]. Проте вважаємо, що необхідно ретельно досліджувати історико-культурні передумови необхідності криміналізації тих чи інших діянь, відповідальність за які передбачено міжнародно-правовими актами.

Так, розглянемо ряд змін до кримінального законодавства України у зв'язку із приведенням у відповідність до Стамбульської конвенції. Чимало досліджень було присвячено появі ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство». Ряд країн, які ратифікували конвенцію, не вважали за потрібне ввести окрему норму у кримінальне законодавство, задовольняючись введенням додаткової ознаки як обтяжуючої. В даній доповіді пропонуємо зосередитись на спірних положеннях, які були перенесені із міжнародного договору до національного кримінального законодавства. Доповнення ст. 121 КК України суспільно небезпечним наслідком у виді каліцтва статевих органів викликало чимало дискусій серед науковців і практиків. В Україні відсутні історичні або культурні практики каліцтва жіночих геніталій. Ряд країн, таких як Ірландія, не адаптували це положення Стамбульської конвенції до національного законодавства, не вбачаючи в цьому необхідності. В Кримінальному кодексі України вищезгадане кримінально-правове діяння стосується не тільки жінок, але й чоловіків, і не відповідає положенню конвенції.

Відбулася криміналізація домашнього насильства, було введено додаткові обтяжуючі обставини та передбачено створення притулків для отримання допомоги та ізолювання від особи, що вчинила насильство. Склад домашнього насильства вважається закінченим із моменту настання суспільно небезпечних наслідків у виді фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Зміст фізичних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності достатньо повно розкривається у вже існуючих наукових дослідженнях проблематики кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я, і в роз'ясненнях, які містяться у постановках Пленуму Верховного Суду України. Проте ряд категорій, таких як «психологічні страждання», «емоційна залежність» і «погіршення якості життя потерпілої особи» повинні мати належне пояснення.

У проєкті нового Кримінального кодексу (Розділ 4.7. Злочини та проступки проти сім'ї, дітей та вразливих осіб [5]) розкривається зміст цих термінів: емоційна залежність – залежність від відносин з людиною-агресором, яка характеризується неможливістю вибору у відносинах, що є руйнівними, поєднаною із нестерпним, відчайдушним страхом самотності; погіршення якості життя – стан, визначений за будь-якими двома з таких критеріїв як фізичний стан, інтелектуальні дисфункції, соціальна дезадаптація і дезорієнтація. Також, Робоча група з питань розвитку кримінального права пропонує розглянути невідомий кримінальному законодавству, кримінально-правовий наслідок як психологічне страждання – емоційна дезадаптація і дезорієнтація, за яких потерпіла особа внаслідок насильства відчуває хронічне почуття провини, депресію, високу тривожність, песимізм, в неї знизились самооцінка і концентрація, виникли негативні переживання та зникли позитивні емоції або виникли психосоматичні порушення – зміна ваги, алергійні реакції, виразки, неяснені болі, нервово-психічні захворювання (заїкуватість, тики, енурез, енкопрез тощо). Окрему увагу заслуговує відсутність відповідальності за переслідування (сталкінг), яке може проявлятися у фізичному слідуванні за особою, з метою викликати страх за життя та здоров'я в особи, за якою ведеться слідування. Різновидом сталкінгу є кіберсталкінг, суть якого полягає у спостереженні за особою в інформаційному просторі.

Підкреслимо, що до основних цілей Стамбульської конвенції, що викладені у статті 1, належить захист жінок від усіх форм насильства; запобігання, переслідування і усунення такого явища, як насильство щодо жінок та домашнє насильство, а також сприяння ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок і досягненню рівності між жінками і чоловіками, в тому числі шляхом розширення прав і можливостей жінок [1].

Підсумовуючи вищенаведене, зробимо акцент на репресивному характері кримінального судочинства і позиціонуванні криміналізації діянь як останнього способу впливу законодавця. Тому основною метою має бути запровадження комплексного підходу до боротьби з насильством щодо жінок, яке є головним завданням Стамбульської конвенції, здійснення моніторингу та вивчення міжнародної практики. Викладений матеріал є закликом до дискусії та подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Конвенція «Про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». URL: <https://rm.coe.int/1680462546>
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>
3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
4. Закон України «Про міжнародні договори України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
5. Текст проекту нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/10/19/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-18-10-2021.pdf>

Мельников І. М.,
старший викладач кафедри
інформаційних технологій та кібербезпеки
(Національна академія внутрішніх справ)

ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Що таке торгівля людьми

Проблема торгівлі людьми – одного з найнегативніших явищ сучасного суспільства – уперше була піднята правозахисниками на початку ХХ століття. У той час особлива увага приділялася жінкам з Великобританії, яких змушували до проституції в країнах континентальної Європи. Так з'явився термін «біле рабство», який пізніше поширився на загальне поняття торгівлі людьми.

З тих пір феномен торгівлі людьми піддається постійному аналізу і є предметом багатьох суперечок і дискусій. Однак якщо подивитися на більшість документів, публікацій, виступів з проблеми, то стане очевидно, що часто поняття «торгівля людьми» обмежується «торгівлею жінками». При цьому в більшості випадків мова йде про торгівлю жінками з метою використання в проституції, порнобізнесі, сексуальній сфері тощо. Безумовно, торгівля жінками є складовою частиною злочину «торгівля людьми». Однак поняття «торгівля людьми» є більш широким: об'єктом цього злочину може бути будь-яка особа, незалежно від статі і віку. В Україні законом «Про протидію торгівлі людьми» визначено основні поняття цього явища та основні принципи протидії подібним злочинам [1].

Метою торгівлі жінками може бути насильницький шлюб, примусова праця, використання в домашньому господарстві і промисловому чи сільськогосподарському секторах, народження дитини примусово чи за замовленням, використання в сексуальному бізнесі. Чоловіків переважно використовують на будівництвах, у промисловості, сільському господарстві, примусовій військової служби, дітей – у жебрацтві, осіб будь-якої статі і віку – для вилучення і трансплантації органів.

У даний момент найбільш повне визначення торгівлі людьми дає «Протокол з попередження торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми», який доповнює Конвенцію ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю. Протокол є основним сучасним документом, спрямованим на боротьбу з цим

злочином. Він визначає торгівлю людьми як: Здійснення з метою експлуатації вербування, перевезення, передачі, приховання чи отримання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю стану або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [2].

З приведених вище визначень випливає, що торгівля людьми – це сукупність таких ознак: вербування, перевезення, передача, продаж, усиновлення (удочеріння) у комерційних цілях, використання в порнобізнесі, використання у військових конфліктах, залучення до злочинної діяльності, трансплантація чи насильницьке донорство, примус до заняття проституцією, рабство і ситуації, подібні до рабства, примусова праця, залучення в боргову кабалу, використання шантажу, погроз, насильства [2].

Торгівля людьми – здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [1].

Торгівля людьми, як було сказано вище має різні види, серед яких – примусова праця, рабство, звичайно подібні до рабства, сексуальна експлуатація, використання у порнобізнесі, примусова вагітність, вилучення органів, проведення дослідів над людиною, використання у жебрацтві, втягнення в злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, продаж дитини.

Якщо по відношенню до людини вчиняли наступні дії:

- забрали паспорт або інші документи;
- позбавляли вільного пересування та спілкування з рідним;
- пообіцяли добре оплачувану роботу (за кордоном чи в Україні), а потім не заплатили обіцяних грошей;
- погрожували, били, гвалтували, знущалися над людиною або чинили психологічний тиск;
- за допомогою фізичного чи психологічного насильства примушували виконувати роботу, якою особа не хотіла займатися;

- примушували відпрацьовувати неіснуючі борги;
- працю людини використовували, не виплативши повністю або частково обіцяної заробітної плати;
- людина не мала можливості за власним бажанням кинути роботу;
- примушували працювати понаднормово, при цьому реальні умови роботи були значно гірші, ніж обіцяли;
- попри волю людини примушували жебракувати, здійснювати злочинну діяльність або використовували у збройному конфлікті, то така людина вважається постраждалою та має право на допомогу з боку державних органів.

Особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право на:

- Отримання статусу постраждалого від торгівлі людьми.
- Правову допомогу.
- Допомогу в реалізації права на отримання соціальних виплат відповідно до чинного законодавства.
- У разі потреби, надання тимчасового притулку.
- Допомогу у працевлаштуванні або перекваліфікації.
- Допомогу в отримання чи поновленні освіти.
- Матеріальну допомогу на задоволення потреб першої необхідності [3].

Давайте розглянемо основні особливості злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

Примусова праця – будь-яка робота, що вимагається від особи під загрозою застосування покарання, фізичного та психологічного насильства.

Основні ознаки втягнення особи у примусову працю:

- недобровільний характер роботи;
- відсутність дійсної трудової угоди та або утримання частини заробітної плати або її невиплата взагалі;
- робота в умовах, що не сумісні з поняттям гідної/ безпечної праці;
- погані умови проживання;
- повна залежність від експлуататора;
- примусова консумація.

Рабство – стан людини, щодо якої застосовуються атрибути права власності, зокрема, насильницьке підпорядкування однієї людини іншій.

Звичаї подібні до рабства чи підневільного стану –

- а) будь-який інститут чи звичай, через які жінку обіцяють за винагороду видати заміж (без права її відмови) її батьки,

опікун, родина або будь-яка інша особа чи група осіб; чоловік жінки, його родина або його клан за винагороду чи без такої мають право передати її іншій особі; жінку після смерті чоловіка передають у спадщину іншій особі;

б) будь-який інститут чи звичай, через який дитина передається одним або обома своїми батьками чи своїм опікуном іншій особі за винагороду або без такої з метою експлуатації цієї дитини чи дитячої праці.

Сексуальна експлуатація – використання особи у діяльності сексуального характеру за винагороду або будь-яку іншу форму відшкодування незалежно від того, чи носить така діяльність добровільний або примусовий характер.

Ознаки сексуальної експлуатації:

- недобровільний характер роботи;
- неможливість розпоряджатися прибутками, отриманими від надання своїх послуг.

Використання у порнобізнесі – діяльність юридичних та фізичних осіб у сфері надання послуг сексуального характеру, створення або утримання місць розпусти та звідництва, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів з метою отримання прибутку.

Примусова вагітність –

а) посягання на волю, життя та здоров'я жінки, пов'язане із здатністю народжувати, проведення протиправних дій щодо запліднення у примусовому порядку, в тому числі штучного;

б) використання репродуктивної функції організму жінки шляхом природнього або штучного запліднення без її згоди та подальше примушування жінки до виношування дитини.

Вилучення органів людини – вилучення з організму людини її складової частини, що має певну будову і спеціальне призначення без згоди самої особи або за її згодою, досягнутою шляхом використання злочинних засобів впливу на неї. Обіцяна особі винагорода не сплачується в повному обсязі або не сплачується взагалі.

Проведення дослідів над людиною без її згоди – незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, що створює небезпеку для її життя чи здоров'я.

Використання у жебрацтві – організація та примушування осіб до заняття жебрацтвом шляхом побиття, згвалтування, навмисного заподіяння каліцтва, нанесення фізичних та/або психологічних травм та інших видів насильства.

Втягнення в злочинну діяльність – передбачає дії, пов’язані з безпосереднім психологічним або фізичним впливом на особу, вчинені з метою викликати в неї прагнення взяти участь у одному чи кількох злочинах (примушення до крадіжок, виготовлення та/або перевезення, та/або розповсюдження наркотиків, інших заборонених товарів, торгівлі зброєю, викрадення та/або збуту автотранспортних засобів, здійснення інших злочинів).

Використання у збройних конфліктах – використання особи, яка знаходиться у підневільному стані іншої особи, для виконання нею бойових завдань, пов’язаних з поваленням державної влади або порушення суверенітету і територіальної цілісності держави тощо.

Усиновлення (удочеріння) з метою наживи – взяття на виховання в сім’ю дитини на правах сина чи доньки, оформлене в установленому порядку, вчинене з метою отримання будь-якої матеріальної вигоди або уникнення певних витрат завдяки усиновленню (удочерінню) (наприклад, бажання отримати контроль над власністю усиновленої особи, залучення до заняття жебрацтвом, азартними іграми, проституцією тощо).

Продаж дитини – продаж батьками, близькими родичами, подружжям тощо особи, яка не досягла 18 річного віку, з метою отримання прибутку [3].

Знаючи особливості та механізм скоєння даної категорії злочинів, органам державної влади, правоохоронним органам в цілому та поліції зокрема, легше більш успішно протидіяти торгівлі людьми та зниженню ризику для людей.

Список використаних джерел

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 2012 р. № 3739-VI (Редакція від 01.01.2020 р.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2012, № 19–20, ст.173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.
2. Електронний пецыпс: http://old.la-strada.org.ua/ucp_mod_information_showcategory_2.html
3. Електронний пецыпс: https://kyivcity.gov.ua/kyiv_ta_miska_vlada/struktura_150/vikonavchiy_organ_kivsko_misko_radi_kivska_miska_derzhavna_administratsiya/sluzhba_u_spravakh_ditei_ta_simi/protidiya_torgivli_lyudmi/

Мовчан А. В.,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ТА БЕЗПЕКОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

У сучасних умовах питання міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, набувають особливого значення, оскільки без такого співробітництва неможливо зібрати докази, які є за кордоном; здійснити досудове розслідування; забезпечити охорону прав і свобод людини та громадянина у кримінальному судочинстві; відшкодувати завдану злочином шкоду.

Особливо вагомою є роль міжнародного співробітництва як одного з основних джерел отримання інформації про факти злочинної діяльності торгівців людьми. Адже сліди від учинення протиправних дій організаторами міжнародних каналів торгівлі людьми можуть бути виявлені на території інших держав, зокрема їх органами правопорядку.

Тому доцільним є налагодження міжнародної співпраці з правоохоронними органами інших держав, насамперед тих, що є основними країнами призначення «живого товару», здійснення постійного обміну інформацією та спільних заходів із ліквідації каналів торгівлі людьми.

До основних видів міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми науковці і правоохоронці відносять:

- взаємодію у межах правової допомоги у кримінальних провадженнях;
- укладення угод про співпрацю;
- участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих дій на території іншої держави;
- проведення спільних оперативних розробок та розслідувань;
- обмін інформацією;
- участь у спільних міжнародних операціях і проєктах.

Важливе значення для координації зусиль у сфері протидії торгівлі людьми має діяльність міжнародних правоохоронних, поліцейських та безпекових організацій, зокрема Інтерполу та Європолу.

Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол в Україні представляє Національне центральне бюро Інтерполу. Водночас підрозділом, на який безпосередньо покладається організація виконання функцій МВС України як Національного центрального бюро Інтерполу, є Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України.

Основними завданнями Генерального Секретаріату Інтерполу щодо протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми, є: координація співробітництва правоохоронних органів держав-членів Інтерполу у справах щодо злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми; створення та формування спеціалізованих банків даних щодо осіб, причетних до торгівлі людьми; ведення банку даних порнографічних зображень неповнолітніх; ідентифікація потерпілих у справах про транснаціональні злочини, пов'язані із створенням та розповсюдженням дитячої порнографії; запровадження та реалізація аналітичних проєктів у сфері торгівлі людьми; організація та проведення міжнародних науково-практичних заходів з проблем протидії торгівлі людьми [1].

Однією із форм міжнародного поліцейського співробітництва є використання банків даних Генерального секретаріату Інтерполу, які створені з метою забезпечення всебічної взаємодії правоохоронних органів держав-членів Інтерполу. Банки даних Інтерполу є складовою інформаційної системи Інтерполу, яка є сукупністю інформаційних ресурсів, що містять дані щодо осіб, предметів та подій, які обробляються Генеральним секретаріатом Інтерполу з метою забезпечення співробітництва правоохоронних органів.

Інтерпол використовує 19 банків даних з інформацією про злочини та злочинців, які доступні в реальному часі країнам-членам. Формування банків даних Інтерполу здійснюється за рахунок інформації, яку надають правоохоронні органи держав-членів Інтерполу на добровільних засадах. Право власності на цю інформацію належить виключно тим державам, які її надали.

Європейський поліцейський офіс (Європол) є міжнародною правоохоронною організацією, що бере активну участь у протидії злочинності в рамках Європейського Союзу. Починаючи з 2002 року для розслідування усіх кримінальних правопорушень

співробітники Європолу можуть брати участь в об'єднаних слідчих групах у межах компетенції Європолу. Крім того, Європол може також звернутися до держав-членів з проханням розпочати, провести та узгодити кримінальні розслідування.

Європол забезпечує обмін інформацією та інші контакти між країнами-членами Євросоюзу через офіцерів зв'язку, які представляють національні правоохоронні органи.

Європол має ряд відмінностей від інших міжнародних урядових організацій правоохоронного характеру. Зокрема, суб'єктами взаємодії можуть виступати не лише органи поліції держав-членів, а і органи охорони державного кордону, податкові, митні, фінансові, імміграційні, розвідувальні та інші органи, уповноважені проводити оперативно-розшукову діяльність чи розслідування кримінальних справ.

Крім організації міжнародного співробітництва між країнами-членами ЄС, Європол активно співпрацює з державами, що не входять до складу Євросоюзу, та іншими відомствами. На підставі угоди між МВС України та Європолем Україна створила національний контактний пункт, який є центральним пунктом обміну інформацією між Європолем та правоохоронними органами України. Крім того, в МВС України встановлено спеціальний захищений канал зв'язку «SIENA» для обміну інформацією з Європолем. Важливе значення для протидії торгівлі людьми мають наступні проекти Європолу: *AP Phoenix* (справи по торгівлі людьми); *AP Twins* (злочинність, пов'язана з сексуальною експлуатацією та насильством дітей).

Завданням Європейської організації з питань юстиції (Євроюст) є сприяння органам кримінального переслідування держав-членів ЄС у боротьбі проти транскордонної злочинності, включаючи комп'ютерні злочини, шахрайство, корупцію, відмивання грошей та злочини проти довкілля. З цією метою Євроюст координує обмін інформацією, надання правової допомоги та процес видачі правопорушників. Угода про співробітництво між Україною та Євроюстом укладена у червні 2016 році [2].

З метою підтримання безпеки на зовнішніх кордонах держав-членів Євросоюзу, а також боротьби з незаконною міграцією у 2004 році в рамках ЄС була заснована Європейська Агенція з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX) з місцезнаходженням у Варшаві. У травні 2019 року Україною підписано новий План співробітництва з агенцією FRONTEX на 2019–2021 роки.

У 2003 році ОБСЄ створила Бюро і заснувала посаду Спеціального представника і координатора по боротьбі з торгівлею людьми, щоб допомогти державам-учасникам у розробці і здійсненні ефективної політики у боротьбі з торгівлею людьми. Зважаючи на те, що зловмисники дедалі більше використовують для таких злочинів кіберпростір, особлива увага тепер приділяється цифровим аспектам проблеми, зокрема необхідністю інформування людей про принципи кібер-гігієни та безпечного користування Інтернетом. Ключовий інструмент – Національний механізм перенаправлення, який визначає механізм співпраці між державними та недержавними установами в організації належної допомоги постраждалим від торгівлі людьми [3].

Група експертів із протидії торгівлі людьми (GRETA) складається з 15 незалежних експертів, які відслідковують, як країни-учасниці Конвенції Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми» реалізують взяті на себе зобов'язання. Зазначена Конвенція ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи у 2005 році, в Україні набула чинності в березні 2011 року.

З метою надання допомоги Україні у протидії торгівлі людьми та забезпечення доступу постраждалих до допомоги у 1998 році розпочала свою роботу Програма протидії торгівлі людьми Міжнародної організації з міграції в Україні. Особливу увагу МОМ приділяє співпраці з державними установами в галузі соціальної політики та освіти, правоохоронними органами, іншими міжнародними організаціями, а також мережею організацій громадянського суспільства по всій території України.

МОМ також співпрацює з Державною міграційною службою України та Державною прикордонною службою України з метою вдосконалення системи ідентифікації потенційних постраждалих від торгівлі людьми на кордонах України і покращення співпраці зі спеціалізованими підрозділами поліції.

Міжнародна організація праці як єдине тристороннє агентство ООН з 1919 року об'єднує уряди, роботодавців та працівників 187 держав-членів, встановлює трудові стандарти, розробляє політику та програми, що сприяють гідній праці для всіх жінок та чоловіків. За оцінками МОМ, 40,3 млн людей перебувають у сучасному рабстві, включаючи 24,9 млн примусових робіт та 15,4 млн у примусових шлюбах [4].

Управління ООН з наркотиків та злочинності було утворено в 1997 р. в результаті об'єднання Центру з міжнародного запобігання злочинності і Програми ООН з міжнародного контролю

за наркотиками. УНЗ ООН є основним органом ООН щодо реалізації співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю, нелегальним виробництвом і споживанням наркотиків, терористичною загрозою, корупцією, торгівлею людьми.

Це далеко не повний перелік міжнародних організацій, з якими співпрацюють правоохоронні органи України у сфері протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми. Адже лише спільними зусиллями можна подолати таке негативне явище, яким є сучасне «рабство» – торгівля людьми.

Список літератури

1. Офіційний веб-сайт Інтерполу. URL: <https://www.interpol.int/>
2. Євроюст. URL: <https://netherlands.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/spivrobitnictvo-z-mizhnarodnimi-organizacijami/spivprasya-z-yevroyustom>
3. Офіційний веб-сайт Координатора проектів ОБСЄ в Україні. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/107307>
4. Протидія торгівлі людьми. URL: <https://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi>

Мороз О. Б.,

доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що упродовж останнього десятиріччя торгівля людьми на брала масштабного, загрозливого характеру для національної безпеки багатьох європейських країн, які намагаються виробити спільну політику та механізми державного управління для її протидії [1, с. 131].

У сучасну епоху глобалізації все більшої гостроти набуває питання транскордонної міграції. Перш за все тому, що це явище дало початок ще одному різновиду міжнародної злочинності, окрім наркоторгівлі та торгівлі зброєю, – торгівлі людьми. Безумовно, це є порушенням всіх прав і свобод людини, закріплених у Загальній декларації прав людини [3], прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році.

Найбільшу тривогу викликає ріст об'ємів незаконного вивозу жінок і дітей з рідних країн за кордон для використання в цілях сексуальної експлуатації та примусової праці. Між тим, підпільна проституція сприяє розповсюдженню інфекцій, що передаються статевим шляхом, зокрема СНІДу. Останнім часом зустрічаються також випадки використання людей для трансплантації органів, адже нестача донорського матеріалу та його висока вартість приваблюють кримінальні структури [1, с. 131].

Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з торгівлею людьми проводилося на таких трьох основних рівнях:

- у межах участі держав у діяльності різноманітних міжнародних організацій;

- у межах виконання зобов'язань за універсальними багатосторонніми договорами у сфері захисту прав людини, окремі положення яких стосуються боротьби з торгівлею людьми (Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року; Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року, а також Конвенція про права дитини 1989 року);

- у межах двосторонніх і багатосторонніх локальних і регіональних міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з міжнародною злочинністю [1, с. 133].

17 грудня 2007 року Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про те, що, починаючи з 2008 року, 25 березня буде відзначатися як Міжнародний день пам'яті жертв рабства та скасування трансатлантичної работоргівлі. Своєю резолюцією 64/293 від 30 липня 2010 року Генеральна Асамблея ухвалила Глобальний план дій ООН по боротьбі з торгівлею людьми, в якому вона звернулася до всіх відповідних органів ООН із закликом координувати зусилля для ефективної боротьби з торгівлею людьми і для захисту прав людини та жертв такої торгівлі. Висловлена і надія на те, що ефективне виконання цього плану дозволить внести істотний внесок у викорінення цієї форми сучасного рабства [6].

Перетворення Європейських співтовариств і Союзу в територію без внутрішніх кордонів (у рамках Загального ринку, а потім Шенгенського простору) стимулювало процес інтернаціоналізації злочинної діяльності, посилило його негативні наслідки. Такій впливовій структурі, як Рада Європи, загальної правоохоронної політики створити не вдалося. Будучи за своєю природою міжнародною міжурядовою організацією, вона приймає рішення або у формі резолюцій і рекомендацій, не обов'язкових для виконання, або розробляє проекти конвенцій між державами-учасниками,

які, знову ж таки, ці країни не зобов'язані підписувати і ратифікувати. Такий стан речей і зумовив необхідність боротьби зі злочинністю в рамках ЄС.

Встановлено, що, пройшовши декілька етапів становлення, досягнуто досить серйозних зрушень: органи влади ЄС здобули право приймати загальнообов'язкові нормативні акти, пріоритетними завданнями яких стала боротьба з тяжкими та особливо тяжкими злочинами, які становлять значну загрозу для всіх держав-членів Союзу.

Як свідчить проведений нами аналіз, з метою ефективної реалізації механізмів державного управління з протидії міжнародній організованій злочинності, в Європейському Союзі створені спеціальні агентства, такі як Європейська поліція (далі – Європол) і Європейська юстиція (далі – Євроюст). Обидва агентства виконують завдання з питань координації та взаємодії між поліцейськими, прикордонними та іншими правоохоронними структурами у країнах ЄС [1, с. 133].

Європейське поліцейське відомство (Європол) має повноваження самостійно, від свого імені вступати у відносини як з третіми державами, тобто тими, що не входять до Європейського Союзу, так і з міжнародними установами. Мета, заради якої створене і функціонує відомство Європол, – сприяння заходам для боротьби зі злочинністю в державах-членах Європейського Союзу, зокрема: 1) підвищення ефективності роботи національних правоохоронних органів; 2) розвиток співробітництва між ними. Встановлено, що Європол – це, насамперед, інформаційний центр, банк даних, на даних у спільне користування всім країнам Європейського Союзу, а при наявності спеціальних домовленостей – і третім країнам [1, с. 133].

Другою організацією, створення якої передбачає Ніццький договір (2001 року), є Євроюст. Згідно з доданою до Ніццького договору декларацією, до складу Євроюсту входять прокурори, магістрати та посадові особи поліції з рівнозначною компетенцією, відряджені від кожної держави-члена. Завдання Євроюсту – сприяти належній координації діяльності національних органів, уповноважених здійснювати кримінальне переслідування, а також надавати допомогу в розслідуванні справ, пов'язаних з організованою злочинністю.

Серед важливих компонентів системи боротьби зі злочинністю Європейської спільноти слід назвати і міжнародне поліцейське співробітництво, що саме по собі є важливою частиною міжнародних відносин [1, с. 133].

На зростання явища торгівлі людьми мають вплив наступні фактори:

- глобалізація економіки і підвищення трудової мобільності (міграції);
- ріст попиту на так звані «послуги приватного характеру» в розвинутих країнах;
- зростаючий рівень безробіття серед жінок;
- збільшення кількості населення, що живе за межею бідності в країнах, що розвиваються;
- збільшення кількості людей, що користуються Інтернет, який майже не контролюється з точки зору закону і нерідко використовується зі злочинною метою [4].

На сьогоднішній день встановлені сім критеріїв, за якими оцінюється діяльність урядів різних держав. Серед них:

- чи докладає уряд активних зусиль для розслідування і переслідування в судовому порядку актів торгівлі людьми на території своєї держави;
- чи захищає жертв работоргівлі;
- чи проводить акції просвіти населення для запобігання торгівлі людьми;
- чи співпрацює з іншими державами;
- чи докладає зусиль до переслідування в судовому порядку державних посадових осіб, яку приймають участь в работоргівлі, чи сприяють їй та ін. [5, с. 49].

Торгівля людьми є злочином, який характеризується ознакою транскордонності, тобто процес вчинення цього злочину виходить за межі однієї держави і набуває ознак злочину міжнародного характеру. Тому боротьба і запобігання таким злочинам вийшла за рамки однієї держави і стала предметом міжнародного регулювання, зокрема в рамках універсальних та регіональних міжнародних організацій.

З метою ефективного регулювання міграційними процесами, країнами Європейського Союзу було розроблено єдину політику, фінансові інструменти та механізми, що спрямовані на удосконалення державного управління міграційними процесами на національному та наднаціональному рівнях. Ця амбітна мета була реалізована в форматі реалізації зовнішньої політики ЄС, що має назву «Європейська політика сусідства». Особливу увагу цим питанням приділяє Рада Європи, членом якої Україна є з 1995 року, що покладає на неї зобов'язання привести своє законодавство у відповідність до стандартів Ради Європи в галузі прав людини і, зокрема, з питань запобігання торгівлі людьми. Політика України

щодо інтеграції в Європейському Союзі також обумовлює актуальність гармонізації національного законодавства щодо захисту прав людини із законодавством Європейського Союзу, в тому числі у галузі запобігання торгівлі людьми [1, с. 133].

Для України нагальною є потреба створення ефективних механізмів державного управління міграційними процесами, які б сприяли запровадженню дієвих заходів з протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми. Важливою складовою процесу є використання європейського досвіду державного управління з протидії незаконній міграції та торгівлі людьми зокрема [1, с. 133].

Література

1. Буреш І. В. Європейський досвід державного управління з протидії людьми. *Економіка і право*. 2013. № 5. С. 131–133.
2. Солонина Є. Україна в ОБСЄ очолить боротьбу з торгівлею людьми. *Радіо Свобода Європейський простір*. URL: [http:// eu.prostir.ua/view/255995.html?print](http://eu.prostir.ua/view/255995.html?print).
3. Святун О. В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми : автореферат. Київ, 2005.
4. Аніщук Н. До проблеми работоргівлі жінками. *Право України*. 2002. № 9.
5. Дядюра К. О. Засоби протидії торгівлі людьми: міжнародно-правовий досвід. *Форум права*. 2007. № 2. С. 48–53. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-2/07dkompd.pdf>
6. Міжнародний договір про боротьбу з торгівлею білими рабниками від 18 травня 1904 р. URL: [http://www1.umn.edu/humanrts/ instree/whiteslavetraffic1904.html](http://www1.umn.edu/humanrts/instree/whiteslavetraffic1904.html)

Моца В. В.,

ад'юнкт кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми – це найбільш активно прогресуючий вид злочинної діяльності, який приносить щорічний дохід близько 150 млрд доларів США [1]. Це свідчить про глобальний характер

цієї проблеми та змушує владні органи всіх держав і міжнародних організацій постійно вдосконалювати механізми протидії цьому явищу як на національному, так і на міжнародному рівні.

В Україні наразі головним завданням усіх правоохоронних органів, залучених до протидії торгівлі людьми, і Національна поліція не виключення, є оптимізація та вдосконалення оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів з виявлення, документування та попередження проявів цього виду злочинності шляхом впровадження новітніх та інноваційних методів.

Серед таких сучасних методів можемо виокремити кримінальний аналіз, основні риси якого при використанні у протидії торгівлі людьми є наступними:

- укупність систематичних аналітичних процесів;
- вивчення певних характеристик та тенденцій;
- визначення та розуміння (осмислення) зв'язків між кримінальною інформацією (інформацією про злочин) та іншою;
- систематична специфічна інформаційно-аналітична діяльність;
- опрацювання інформації, яка є суттєвою для управління або прийняття рішення;
- здійснюється з метою попередження, припинення, розкриття та розслідування злочинів або прийняття управлінських рішень.

Надаючи аналітикам можливість опрацьовувати дані про злочини, працівники органів правопорядку отримують можливість використовувати готовий оперативно-аналітичний продукт, а не первинну інформацію. При цьому вони отримують такі переваги: по-перше, продукт окреслює тенденції злочинності не лише за географічною ознакою, а й у часових рамках; по-друге, у зв'язку з тим, що продукт надає можливість мати більше інформації щодо місць ймовірного скоєння злочинів, більше часу та зусиль можливо витратити на попередження скоєння злочинів; по-третє, оскільки час витрачається більш продуктивно, співробітники мають більше можливостей у наданні допомоги своїм колегам у разі потреби [2, с. 61].

Для успішної протидії торгівлі людьми здійснюється вивчення загальнодержавної оперативної обстановки. Для цього проводиться моніторинг оперативної обстановки, який включає аналіз та прогнозування оперативної обстановки, а також планування заходів впливу на її стабілізацію.

Враховуючи думку науковців про прогнозування оперативної обстановки, як складової її моніторингу, як першої стадії кри-

мінального аналізу, та враховуючи завдання, що вирішуються під час оперативно-розшукової діяльності, можемо визначити види оперативно-розшукового прогнозування при реалізації поліцією оперативних заходів на протидію торгівлі людьми:

а) стратегічне прогнозування тенденцій та чинників розвитку середовища функціонування, кримінологічної обстановки, сил та засобів правоохоронних органів, результативності протидії злочинності, громадської думки про стан середовища функціонування, криміногенної ситуації, результативність діяльності правоохоронних органів (у межах стратегічного кримінального аналізу);

б) тактичне прогнозування ситуації на період здійснення конкретних оперативно-розшукових заходів (у межах тактичного аналізу):

- прогнозування імовірної ситуації, що може склестися в період проведення оперативно-профілактичних заходів, для визначення варіантів моделі використання оперативно-розшукових сил та засобів та вибору тактики протидії злочинності (організаційно-управлінське прогнозування);

- прогнозування імовірної поведінки об'єктів оперативно-профілактичного впливу з метою визначення тактичних прийомів здійснення оперативно-розшукових заходів щодо протидії злочинності;

- прогнозування імовірної поведінки негласних співробітників у визначених умовах під час виконання завдань оперативних працівників, що необхідно для визначення моделі їх навчання та інформаційно-тактичного забезпечення їхньої діяльності [3, с. 237–238].

З допомогою кримінального аналізу стала можливою ідентифікація та більш точне визначення внутрішніх зв'язків між відомостями, що стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в оперативно-розшуковій та слідчій діяльності [4, с. 82].

У ході кримінального аналізу забезпечується цілеспрямований пошук, виявлення, фіксація, вилучення, упорядкування, аналіз та оцінка кримінальної інформації, її представлення (візуалізація), передача та реалізація.

Проте, вивчення різноманітних аспектів застосування кримінального аналізу в діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України дає підстави виділити низку проблемних питань щодо:

- необхідності подальшої розбудови нормативно-правової бази у сфері використання кримінального аналізу в органах Національної поліції України;

- неналежного рівня використання можливостей кримінального аналізу в оперативних підрозділах Національної поліції;
- недостатньої забезпеченості оперативних підрозділів сучасною оргтехнікою, ліцензійним комп'ютерним програмним забезпеченням та перш за все методами апаратно-програмного кримінального аналізу для протидії сучасним видам злочинності;
- формування відповідних інформаційних банків даних тощо [5, с. 175].

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що успішна реалізація та впровадження сучасних методів кримінального аналізу надасть можливість підрозділам правоохоронних органів, які здійснюють протидію торгівлі людьми, активно використовувати нові аналітичні способи і прийоми, завдяки яким можливо забезпечити виконання поставлених завдань у цій сфері. Криміналітет, залучений до торгівлі людьми, зазвичай характеризується міжрегіональним і міжнародним масштабом, розгалуженою системою зв'язків. Тому у боротьбі з цим протиправним явищем правоохоронцям слід брати на озброєння весь спектр засобів сучасних інформаційних технологій, провідними з яких є засоби кримінального аналізу.

Література

1. 30 липня – Всесвітній день боротьби з торгівлею людьми. URL:<https://stsaltiv.gov.ua/useful-info/30-lipnya-vsesvitni-den-borotbi-z-torgivleyu-lyudmi>.
2. Заєць О. М. Імплементация методів аналітичної діяльності в діяльність органів правопорядку України в умовах інтегрування до європейського співтовариства. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції* : збірник наукових статей за матеріалами доповідей Всеукр. наук.-практ. семінару 23 березня 2018 р. / упорядники А. В. Баб'як, В. В. Сенік, Т. В. Магеровська. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 209 с.
3. Шинкаренко І. Р. Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльність підрозділів кримінальної поліції: теоретико-історичне підґрунтя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 1. 2017. С. 233–242.
4. Власюк О. В. Використання кримінального аналізу в оперативно-розшуковій діяльності. *Бюлетень Департаменту оперативної діяльності Адміністрації Державної прикордонної служби України*. 2012. № 6. С. 82–85.
5. Дерев'ягін О. О. Перспективи застосування методики кримінального аналізу у протидії кіберзлочинам. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Одеса, 17 листопада 2017 р.). Одеса : Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 175–176.

Налуцишин В. В.,
професор кафедри кримінального права та процесу,
доктор юридичних наук, професор
*(Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова)*

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Проблема торгівлі людьми супроводжує людство практично на всьому протязі його історії і вже давно визнана міжнародним співтовариством як одне із найсерйозніших злочинних посягань проти особистості.

Торгівля людьми, за оцінками експертів, вважається третьою за прибутковістю сферою діяльності організованої злочинності поряд з торгівлею зброєю і наркотиками. Центр Організації Об'єднаних Націй (ООН) з міжнародного попередження злочинів вважає, що щорічно світовий ринок торгівлі людьми дає 12 млрд доларів прибутку.

У нещодавно опублікованій доповіді Державного департаменту США про торгівлю людьми за 2021 рік, наголошується, що в 2020 році, коли уряди багатьох країн світу приділяли основну увагу боротьбі з пандемією COVID-19, торговці людьми знайшли нові способи вчинення злочинів. За наявними оцінками, жертвами торгівлі людьми, в тому числі сексуальної експлуатації та примусової праці, у всьому світі щорічно стають 25 мільйонів чоловік [1].

В Європі все більшого поширення набуває сучасна форма торгівлі людьми, яка має на увазі їх використання в якості наддешевшої робочої сили. За даними групи експертів Ради Європи Greta, в таких країнах як Бельгія, Великобританія і Португалія ця нова форма рабства є навіть більш серйознішою проблемою, ніж експлуатація людей в секс-індустрії.

Заборона на работоргівлю в різних її проявах закріплена найважливішими актами міжнародного співтовариства. На сьогодні в юридичній літературі називають понад 50 міжнародних договорів і угод з питань протидії торгівлі людьми та іншим формам сучасного рабства.

Серед міжнародних документів важливе значення має Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності

від 15 листопада 2000 р., та доповнюючий її Протокол «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї», підписаний в м. Палермо 12 грудня 2000 року.

Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї визначає поняття та ознаки торгівлі людьми. Вона означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання осіб шляхом погрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або безпорадним станом або наданням чи отриманням плати чи вигоди, для отримання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства практику, поневолення або вилучення органів [2].

Торгівля людьми одностайно визнана міжнародним співтовариством як тяжких транснаціональних злочин проти особистості. Практично всі міжнародні нормативні документи встановлюють в якості мети введення в національне кримінальне законодавство практики «суворих» покарань за торгівлю людьми.

Проблема торгівлі людьми носить транснаціональний характер, саме тому важливо закріплення норм, що встановлюють відповідальність, в першу чергу кримінальну, не тільки на міжнародному рівні, а й в законодавстві кожної конкретної держави.

Зокрема Італія має добре сформований комплекс правових актів, присвячених проблемі торгівлі людьми та використання рабської праці. У главі 3 розділу 12 «Про злочини проти особистості» УК Італії розташовані злочини проти особистої свободи: звернення в рабство (ст. 600), торгівля людьми, в т.ч. з ввезенням на територію держави осіб з метою експлуатації та вивезенням з країни (ст. 601) [3].

Крім цього, на території Італії діє Закон про торгівлю людьми, спрямований на впорядкування дій різних відомств у сфері боротьби та протидії торгівлі людьми, надання їм допомоги і забезпечення легального статусу жертвам цих злочинів. Зазначений закон дозволяє правоохоронним органам реалізовувати на практиці закладене в Проекті Протоколу ООН положення про конфіскацію доходів і майна торговців і виплат компенсацій постраждалим.

Кримінальним кодексом **Франції** також передбачена відповідальність за торгівлю людьми (ст.ст. 225-4-1-225-4-9) [4]. 18 жовтня

2019 року Франція оголосила про затвердження другого національного плану дій по боротьбі з торгівлею людьми. У плані знову підтверджується рішучість французького уряду посилити боротьбу з торгівлею людьми на основі 45 конкретних заходів. У плані передбачено ряд основних напрямків, наприклад: широкі і відкрите обговорення теми торгівлі людьми та загострення уваги молоді на небезпеку даної форми експлуатації; розробка стратегії, спрямованої на ідентифікацію жертв торгівлі людьми з тим, щоб забезпечити їх захист і надати їм ефективну допомогу; гарантія беззастережного захисту неповнолітніх жертв торгівлі людьми; більш інтенсивний демонтаж кримінальних мереж; координація дій державних структур в національних і місцевих масштабах; подальше нарощування міжнародного співробітництва.

У КК *Нідерландів* (Нідерландський кодекс про покарання) работоргівлі присвячується чотири статті (ст.ст. 274–277), поміщених в розділі «Злочини проти свободи особистості». У ньому передбачена відповідальність особи, яка в інтересах «власних або в інтересах іншої особи умисно бере участь у работоргівлі прямо або побічно». Тут присутній спеціальний суб'єкт – «особа, яка надходить на службу або служить капітаном судна, або в якості члена команди корабля» [5]. Поряд з КК діє «Інструкція по роботі з випадками торгівлі дітьми», яка включає в себе нормативне поняття «торговець людьми». Значиму роль для реалізації відповідних кримінально-правових норм відіграє Закон Нідерландів про іноземців. Він передбачає можливість отримання легального статусу для жертв торгівлі, а також свідків у справі до повного завершення судового розгляду.

Німеччина забороняє всі форми торгівлі людьми. § 232 Кримінального уложення визнає злочинною торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації. Відповідно до § 233 Кримінального уложення, торгівля людьми визнається кримінальним злочином, якщо вона вчинена з метою експлуатації робочої сили, а § 233а Кримінального уложення передбачає кримінальну відповідальність за сприяння торгівлі людьми. § 236 Кримінального уложення встановлює відповідальність за торгівлю дітьми [6]. Покарання, передбачені в цих законах, варіюються від шести місяців до 10 років позбавлення волі.

Іспанія забороняє всі форми торгівлі людьми в ст. 318-1 КК. Встановлено покарання за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації і за торгівлю людьми з метою примусової праці [7].

Австрія також розробила значну законодавчу і політичну базу щодо питання боротьби з торгівлею людьми. Так, для боротьби з цією проблемою КК Австрії містить § 104, що встановлює покарання за «заняття работоргівлею», а також для осіб, «хто прагне до того, щоб звернути іншу людину в рабство або інший, схожий з рабством, стан або продати людину в рабство або інший, схожий з рабством, стан», відносячи ці діяння до злочинів проти свободи [8]. Розроблені керівні принципи, що визначають роль федеральних земель в цьому питанні, у м. Відень була заснована робоча група з питання торгівлі людьми, а в Тіролі та у землі Форарльберг були призначені регіональні координатори. В 2018 році федеральний міністр внутрішніх справ видав внутрішнє розпорядження, що містить інструкції про порядок дій у справах про торгівлю людьми.

Для вирішення проблеми торгівлі людьми необхідна координація всіх сил в світовому масштабі, оскільки це проблема комплексного характеру, яка поєднує в собі економічні, соціальні, політичні, духовні, культурні та інші чинники. Її вирішення має здійснюватися шляхом поєднання різних методів, заходів і засобів.

Література

1. Виступ Державного секретаря Ентоні Блінкена на церемонії презентації Доповіді про ситуацію з торгівлею людьми за 2021 рік. Офіційний сайт уряду США. URL: <https://www.state.gov/translations/russian>

2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

3. Кримінальний кодекс Італії 1930 р. URL: <http://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-penale> (дата звернення: 17.09.2021).

4. Станіч В. С. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову О. В. Лішевської. К.: ОВК, 2016. 284 с.

5. Кримінальний кодекс Королівства Нідерланди. URL: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/12> (дата звернення: 17.09.2021).

6. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия : научно-практический комментарий и перевод текста закона. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Проспект, 2016. 312 с.

7. Станіч В. С. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову О. В. Лішевської. К. : ОВК, 2016. 284 с.

8. Уголовный кодекс Австрии / науч. ред. и вступ. статья докт. юрид. наук, проф. С. В. Милюкова; предисловие Генерального прокурора Австрии, доктора Эриста Ойгена Фабрици; перевод с немецкого Л. С. Вихровой. СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. 352 с.

Настояща У. В.,

старший викладач кафедри психології
(Академія Державної пенітенціарної служби)

Гарига М. М.,

провідний фахівець з організації наукової роботи,
кандидат юридичних наук
(Чернігівський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС)

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ДЕПРЕСІЯ, ТРИВОГА ТА ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

На даний час торгівля людьми або трафікін, є серйозною соціальною проблемою, що становить небезпеку щодо порушення прав людини таких як: право на життя та здоров'я, право на повагу до гідності, що передбачає заборону бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському поводженню, право на свободу та особисту недоторканність. Торгівля людьми є як у економічно розвинутих країнах, так і в країнах які переживають перехідний політичний і економічний період, а також у постраждалих від воєнізованих і локальних конфліктів [1]. Точного числа жертв визначити практично неможливо, але за даними ООН в світі налічується близько 27 мільйонів поневолених, це приблизно 600–800 тисяч осіб на рік [2].

Основною причиною поневолення людей є насамперед бідність. Часто через брак коштів люди змушені погоджуватися на різні умови праці, а часом і в нелюдських умовах. Наступною причиною є проблема нелегальної міграції. Дана категорія осіб також схильна до віктимізації, бо опиняючись в чужій країні нелегально, люди не здатні протистояти впливу злочинних

співтовариств, що займаються торгівлею людьми. В той же час у мігрантів вилучаються документи і їх змушують працювати майже задарма, їх б'ють, гвалтують, вбивають. Особливою категорію жертв торгівлі людьми становлять жінки та діти. Найчастіше вони стають жертвами сексуальної експлуатації, або ж їх використовують як хатніх робітників чи відправляють займатись жебрацтвом. При вербуванні найчастіше їх вводять в оману: обіцяють високооплачувану роботу чи навчання за кордоном в елітних вузах, при цьому приховуючи кінцеву мету – сексуальну експлуатацію. Буває таке, що жінка вже залучена у сферу секс-послуг, тоді ж вид діяльності їй можуть озвучити, але після вивезення за кордон у неї все одно вилучаються документи і вона потрапляє в сексуальне рабство шляхом погроз, шантажу і насильства.

Безсумнівно що жертви торгівлі людьми отримують тяжкі психологічні та фізичні травми, бо проживання в рабських та нелюдських умовах ламає їх життя, і як наслідок, викликає особистісні та соціальні відхилення. Таким людям необхідна якісна та своєчасна допомога з метою зменшення стресових проявів і негативних наслідків перебування в рабстві, повернення їх до нормального життя, а також зниження можливості ревіктимізації.

Досвід торгівлі людьми може викликати безліч короткострокових і довгострокових негативних психологічних наслідків [3]. Ці наслідки можуть призвести до дезадаптивної поведінки, психічних розладів і вживання психоактивних речовин. Знання того, які конкретні наслідки і як вони впливають на жертву, є важливою частиною розуміння складності цього злочину і надання підтримки. Торгівля людьми – це, по суті, захоплення контролю над іншою людиною і використання її в своїх корисливих цілях за допомогою сили, шахрайства або примусу. Торговці людьми часто шукають вразливих людей, таких як переміщені або бездомні особи, втікачі. Це можуть бути ті, у кого не достатньо соціальної підтримки або мало ресурсів, а також люди психологічно та емоційно вразливі. Торговці вважають, що у них більше шансів контролювати і маніпулювати іншими людьми, завдяки впливу на слабкі сфери особистості жертви, одночасно створюючи залежність і спотворене відчуття реальності. Реальність, яку торговець людьми формує за допомогою обману, маніпуляцій і сили, змушує жертв сумніватися у власних уявленнях про те, що є правдою, кому вони можуть довіряти і які їхні альтернативні можливості.

Досвід торгівлі людьми може викликати або посилити психічні розлади і симптоми. У той час як люди із вже існуючими психічними розладами або обмеженими можливостями також надзвичайно уразливі для маніпуляцій та експлуатації в умовах торгівлі людьми. Можливі психологічні наслідки торгівлі людьми включають такі як депресія; тривожні розлади (включно із панічними розладами); посттравматичний стресовий розлад (ПТСР); вживання психоактивних речовин; сором і почуття провини; відчуження і ізоляція від соціальної підтримки; суїцидальні думки (думки про самогубство); порушення ідентичності.

Ризик розвитку психічного розладу у жертви торгівлі людьми може залежати від безліч факторів, це можуть бути такі: минулий досвід травми або насильства; довготривала експлуатація; фізичне насильство; обмеження в пересуванні під час перебування у рабстві; відсутність задоволення базових потреб протягом довгого часу під час перебування у рабстві; слабкий рівень психологічної підтримки після вилучення жертви із рабства.

Всі перераховані психологічні ефекти вже знайомі, однак розуміння того, як ці діагнози і симптоми впливають на здатність людини виживати під час перебування у рабстві або після звільнення, можуть бути корисними в роботі із жертвами торгівлі людьми і в стосунках із ними. Наприклад, коли людина перебуває в депресії, то вона може відчувати симптоми, які ускладнюють реалістичну оцінку себе, світу і зміну обставин. Людині може бути важко ясно мислити і приймати рішення, правильно доглядати за собою, відчувати себе гідними або мотивованими на зміни. При тривожному розладі людина може відчувати загальні або специфічні страхи і занепокоєння. Вона може бути стурбована тривожними думками, що ускладнюють її нормальне функціонування, оскільки вона намагається впоратися зі своїми страхами і тривогами. Водночас людина може зазнавати труднощів із прийняттям рішень і концентрацією уваги, зміною звичного розпорядку дня, довірою до нових людей і ситуацій. Коли людина страждає від ПТСР, вона може уникати людей, місць і речей, намагаючись уникнути будь-яких тригерів травмуючої події. Вони можуть відчувати нав'язливі думки, образи і спогади, які впливають на їх здатність справлятися із ситуацією в сьогоденні. Вони також можуть зазнавати змін настрою і проблем з концентрацією уваги.

Коли хтось намагається допомогти жертві торгівлі людьми, це може викликати розчарування, бо може здатися, що людина не сприйнятлива до допомоги або не хоче нічого міняти.

Тому важливо знати про симптоми депресії, тривоги і посттравматичного стресового розладу і про те, як вони можуть вплинути на здатність людини справлятися із ситуацією: думати, планувати і здійснювати вчинки. Крім того, торговці людьми використовують ці симптоми для збереження контролю над своїми жертвами, користуючись тим, що жертви не можуть реально оцінювати реальність і приймати обґрунтовані рішення. Усвідомлення симптомів постраждалого, терпіння і розуміння з боку людей що здійснюють допомогу, а також своєчасне звернення до відповідних професійних служб мають велике значення.

У жертв торгівлі людьми зустрічаються аутоагресивно-віктимні паттерни, що проявляються у виді залежностей після вживання психоактивних речовин – коли людина використовує речовини для самолікування або страждає залежністю від однієї або декількох речовин [4]. Перебуваючи під впливом наркотиків або проходячи через абстиненцію, жертві буває важко ясно мислити і приймати зважені рішення. Це також може призвести до саморуйнівної поведінки: суїцидальні думки, аутоагресія або агресія до навколишніх. Крім того, торговці людьми використовують психоактивні речовини для контролю над жертвами, або залучають їх до вживання цих речовин, або контролюють доступ до них, що дозволяє їм контролювати, маніпулювати і експлуатувати жертву. Намагаючись допомогти постраждалим, важливо визнати, що вживання психоактивних речовин є поширеним наслідком, яке ускладнює здатність жертви щось змінити у своєму житті. Подібно депресії, тривозі і посттравматичному стресовому розладу, людина може здаватися несприйнятливою до допомоги і не готовою до змін через те, що залежність заволоділа нею. Тому більшість людей потребують професійного лікування залежностей, і вкрай важливо, щоб жертви із проблемами вживання психоактивних речовин були пов'язані зі службами, які можуть надати відповідну допомогу.

Ці чотири діагнози психічного здоров'я та відповідні симптоми можуть бути типовою реакцією на стрес та травму. Симптоми, пов'язані з цими станами, можуть бути досить серйозними та постійними, з ними важко впоратися і жити. Тому дуже важливо, щоб людям із такими симптомами надавалися допоміжні ресурси та послуги, що допомагають їй самій визнати цю проблему та усунути її, навчитися справлятися з нею, щоб вони могли вести щасливе і здорове життя.

Література

1. Конституція України. *Верховна Рада України* : [офіційний веб портал]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>, вільний. (дата звернення: 28.09.2021). Назва з екрана.
2. Смирнов Г. К., Щепилов О. О. Защита жертв торговли людьми в уголовном судопроизводстве : справочно-методическое пособие. Информационно-консультативный Центр в Санкт-Петербурге. СПб. : 2009. 109 с.
3. Ларин А. Н. Психологические особенности жертв торговли людьми [Электронный ресурс]. *Психология и право*. 2015. Том 5. № 3. С. 90–97.
4. Бродченко О. И. Психологические особенности потерпевших по преступлениям, связанным с торговлей людьми. *Прикладная юридическая психология*. № 4. 2009. С. 96–104.

Невмержицький С.,

старший викладач спеціальної кафедри № 6, підполковник
(Навчально-науковий інститут державної безпеки
Національної академії Служби безпеки України)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК СКЛADOVA ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Транснаціональні організовані злочинні угруповання, що сьогодні займаються торгівлею людьми, сформувалися у другій половині ХХ ст. Кінець ХХ ст. ознаменувався зміною оперативної обстановки в цій сфері.

Це призвело до розширення кримінальних мереж, територій, на яких вони здійснюють свою протиправну діяльність, та втягування в неї все ширших верств населення у ролі як жертв, так і вербувальників, осіб, що надають сприяння вчиненню злочинів.

Цим скористалися злочинні угруповання, що вели активну інформаційну політику, спрямовану на вербування жертв торгівлі людьми, розширення соціальної бази цієї діяльності. Насамперед це відгукнулося серед економічно активного населення, зокрема молоді, орієнтованої на досягнення життєвого успіху в короткотерміновій часовій перспективі. На кінець 1990-х рр. число жертв торгівлі людьми (жінок з України) оцінювалося у 180 тисяч осіб. Реальні масштаби цієї проблеми оцінити не можливо, передусім через її латентність [2].

Так само, як і щодо всіх інших форм організованої злочинності, торгівля людьми з України пов'язана з поширенням такого явища, як корупція. Корупційні прояви на різних шаблях

державної влади виступають потужним криміногенним чинником. Із метою, як правило, системного отримання протиправної вигоди корумповані урядовці сприяли утворенню юридичних осіб, котрі під виглядом сприяння у працевлаштуванні або надання туристичних послуг організовували канали виїзду жертв торгівлі людьми за кордон.

Неодноразово фіксувалися випадки безпосередньої участі таких корупціонерів у злочинній діяльності, тобто їхньої повної інтеграції до кримінального середовища.

Також фіксувалися випадки використання жертв торгівлі людьми для вчинення широкого кола транскордонних злочинів при їхньому переправленні, таких як контрабанда наркотиків, підроблених документів, валютних цінностей тощо.

Торгівля людьми здійснюється організованими злочинними угрупованнями, що поєднують у собі ознаки ієрархій та кримінальних мереж, діють на транснаціональному рівні, використовують корупційне прикриття в різних країнах світу та вживають системних заходів із забезпечення власної безпеки та стійкого продовження своєї протиправної діяльності. Як правило, такі угруповання являють собою мережі відносно невеликих ієрархічних підструктур, що легко інтегруються між собою на транснаціональному рівні, забезпечуючи переміщення та експлуатацію жертв торгівлі людьми в різних країнах світу. В окремих випадках такі структури використовують насильство щодо жертв, вдаючись до примусової експлуатації. При цьому торгівля людьми є лише одним із напрямів їхньої діяльності. Особливу «схильність» до застосування насильства мають етнічні угруповання, наприклад албанські кримінальні структури.

У разі, якщо жертвами торгівлі людьми стають нелегальні мігранти, їхня віктимізація відбувається переважно через потрапляння в боргову кабалу щодо організаторів міграційних каналів, інколи – через уразливий статус, у якому вони перебувають у країнах призначення.

У сфері торгівлі людьми досить типовим є подвійний статус жертви злочину, яка в подальшому сама може виступати вербувальником або займатися експлуатацією інших осіб. Загалом це є особливістю різних форм організованої злочинності (наприклад, наркобізнесу, де наркозалежний часто виступає продавцем чи кур'єром), але у сфері торгівлі людьми така зміна статусу викликає особливий інтерес. Ідеться про особливу кримінальну кар'єру, коли жертва із часом перетворюється на злочинця,

набуваючи принципово іншого соціального статусу. Цей стан справ виступає певним стимулом для потенційних жертв, які, таким чином, бачать перед собою своєрідний приклад «життєвого успіху», досягнутого в суто кримінальному середовищі.

Транснаціональний характер цієї організованої злочинності суттєво підвищує рівень її суспільної небезпеки [3].

Більше того, у країнах призначення та експлуатації жертв торгівлі людьми належна увага з боку місцевих правоохоронних органів протидії цій злочинній діяльності може взагалі не приділятися. Порушення прав щодо осіб, які не лише не є громадянами цієї країни, а й перебувають на її території, як правило, нелегально, часто не становить інтересу для місцевої влади.

Для організованих злочинних угруповань, що спеціалізуються на торгівлі людьми, характерним є широке використання легальних інструментів для прикриття своєї протиправної діяльності. Це, зокрема, туристичні фірми та бюро із працевлаштування, шлюбні агенції в країнах походження, різного роду розважальні заклади в країнах експлуатації. Таким чином, у країнах походження приховані вербувальні акції здійснюються в межах чинного законодавства або мають вигляд легальних. Виявити реальні наміри злочинців на цій стадії досить складно, якщо не неможливо [2].

Спрямування нашої держави до інтеграції до кола розвинених європейських демократій, яким притаманні високі стандарти прав людини, верховенства права, безпеки, добробуту та рівня життя, обумовлює потребу у приділенні додаткової уваги протидії торгівлі людьми.

Для нашої держави це явище має виражений транскордонний характер, оскільки місцем призначення жертв торгівлі людьми – громадян України в більшості випадків є іноземні країни, де власне і відбувається їхні незаконні продаж та експлуатація.

Тому, ефективна та якісна протидія організованій злочинності, правоохоронними органами України є нагальною, актуальною та вкрай важливою для розвитку вказаних інституцій в контексті обраного стратегічного руху України у бік євроатлантичного спрямування.

Довідково: створення в Україні ефективного сектору безпеки і оборони відповідно до стандартів НАТО визначено у Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287 [1].

Література

1. Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287 про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» {Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 392/2020 від 14.09.2020}.

2. Гриненко І. М. та ін. Боротьба з корупцією та організованою злочинністю : підручник. Наук. вид. відділ НА СБ України. Київ, 2019. Т. 1. 158 с. (Інв. № 5164-30).

3. Невмержицький С. М. Протидія організованим злочинним угрупованням з числа професійних злочинців підрозділами БКОЗ Служби безпеки України : навчальний посібник. Наук.-вид. відділ НА СБ України. Київ, 2017. (Інв. № 3677).

Орловська Н. А.,

професор кафедри кримінального та адміністративного права,
доктор юридичних наук, професор
(Одеський національний морський університет)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ

Сучасна концепція протидії торгівлі людьми включає два основні напрями: робота з жертвами та притягнення до відповідальності винних осіб. Вони мають бути щільно пов'язані в національних законодавствах та практиці правозастосування, адже, як зазначило Управління Верховного комісару ООН з прав людини, міжнародне право зобов'язує держави забезпечити ефективність реакції кримінального правосуддя, щоб покласти край безкарності торгівців та досягнути справедливості для жертв, щоб до засуджених застосовувалися належні покарання і щоб жертви отримували адекватну компенсацію [1, с. 44, 62]. Згідно з Прембулою Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, таке бачення має стати основою всеосяжного підходу у країнах походження, транзиту і призначення жертв торгівлі людьми [2]. Із зазначеного підходу випливає низка важливих аспектів в контексті призначення покарання за торгівлю людьми.

У першу чергу, слід визначити співвідношення покарання та відшкодування шкоди жертвам: у деяких державах відшкодування шкоди жертві є обов'язковою частиною покарання право-

порушників; у деяких перевагу віддають цивільно-правовим механізмам компенсації потерпілим від зазначеного злочину [1, с. 34]. Однак це зовсім не рівнозначні моделі:

у разі, коли відшкодування шкоди є частиною покарання, це означає, що держава не переводить кримінально-правовий конфлікт у суто приватне русло, наголошуючи на його переважно публічному характері. За такої моделі державний примус виявляється у фактичному розподілі «зиску» від правообмежень засудженого між суспільством та конкретним потерпілим, одночасно задовольняючи як суспільне, так й індивідуальне «почуття справедливості»;

у разі, коли покарання як кримінально-правовий захід застосовується поряд із відшкодуванням як цивільно-правовим заходом, держава фактично зменшує обсяг публічних зобов'язань щодо забезпечення захисту особи від кримінальних посягань. При цьому коли йдеться про настільки суспільно небезпечне діяння, яким є торгівля людьми, навряд чи цивільно-правовий інструментарій є рівноцінним покаранню заходом. Відповідно, у випадку небажання потерпілого звертатися в рамках кримінального провадження чи поза його межами з цивільним позовом щодо відшкодування шкоди компенсація жертві є неможливою.

Крім того, як вже було зазначено, національне законодавство має бути спрямоване на досягнення справедливості для потерпілих, але її необхідно розуміти не лише як компенсацію шкоди, а й як кару (відплату), яка адекватна тяжкості злочину та може забезпечити спеціальну превенцію. Як зазначено у ст.23 Конвенції Ради Європи про протидію торгівлі людьми, покарання за цей злочин мають бути ефективними, співмірними та такими, що здатні стримати потенційних злочинців [3].

Вітчизняний законодавець обрав другу модель і для формування системи покарань, і, відповідно, для побудови санкцій норм, які передбачають кримінальну відповідальність за торгівлю людьми.

До складу ст.149 КК входять три кримінально-правові норми, виходячи з санкцій яких слід зробити висновок, що за ступенем тяжкості вони відповідають поняттю «серйозний злочин», як його визначено в п.б ст.2 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [4] з урахуванням зауважень, викладених в Законі України про ратифікацію зазначеної Конвенції ООН [5]: всі три кримінальних правопорушення, передбачені ст. 149 КК, – це тяжкий (ч. 1) та особливо тяжкі (ч. 2, 3) злочини.

Всі три санкції побудовані як безальтернативні, що свідчить про високий рівень суспільної небезпечності даних діянь, адже безальтернативна санкція є більш суворою порівняно з альтернативною при однаковій категорії злочинів. Крім цього, хоча навіть з сутності злочину випливає корисливий мотив суб'єкта, законодавець лише у ч. 2, 3 ст. 149 КК передбачає конфіскацію майна, але як факультативне додаткове покарання.

Однак більш-менш відповідні міжнародним стандартам та адекватні тяжкості діяння санкції не корелюють із судовою практикою. Так, в Єдиному реєстрі судових рішень містяться 49 обвинувальних вироків, винесених протягом 2019–2021 рр. Переважна більшість злочинів (до 70%) кваліфікована за ч. 2 ст. 149 КК; за ч. 1 ст. 149 КК – до 10%; кваліфікація за ч. 2 ст. 149 КК має місце і при сукупності кримінальних правопорушень (разом із торгівлею людьми вчинялися підробка документів, використання завідомо підробленого документу, сутенерство тощо); за ч. 3 ст. 149 КК кваліфікувалися у переважній більшості діяння, вчинені організованою групою.

Аналіз вироків дає підстави говорити про те, що суди майже у 95% випадках не призначали реального покарання, навіть при сукупності злочинів. Покарання у виді позбавлення волі у розглянутий період було призначено окремим (!) членам організованих груп (при чому без конфіскації навіть частини майна), а також в одному випадку за вчинення сукупності, яка складалася з 4 злочинів.

Але може така судова практика обумовлена типовими ознаками суб'єктів торгівлі людьми? На наш погляд, ні. Превалювання кваліфікації діянь за ч. 2 ст. 149 КК пов'язане, у тому числі, з повторністю злочинів. Однак повторність свідчить про певну кримінологічну особливість особи – її високу кримінальну готовність та формування вже не випадкового, а ситуативного або навіть криміногенного (послідовно криміногенного) типу злочинця.

У цілому провадження, на наш погляд, можуть бути поділені на дві приблизно подібні за обсягом групи:

суб'єкти активно використовують можливості укладення угоди про визнання вини (ч. 5 ст. 65 КК), на підставі якої сторони узгоджують призначення 5 років позбавлення волі без конфіскації майна та застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК);

у тих випадках, коли не укладаються угоди, суди використовують можливості ст. 69 КК, призначаючи покарання нижче

за нижню межу. А це, в свою чергу, знов відкриває можливості для застосування ст. 75 КК. Наприклад, в одному з обвинувальних вироків за ч. 3 ст. 149 КК наводяться такі обставини, що суттєво зменшують тяжкість вчиненого особливо тяжкого злочину, вчиненого щодо кількох осіб у складі організованої групи, як щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, наявність у обвинуваченого сім'ї, наявність позитивних характеристик, відсутність притягнень до кримінальної та адміністративної відповідальності.

Чи означає така правозастосовна практика неякісну роботи нормотворця, який сформував занадто суворі санкції, які недоцільно застосовувати, адже вони, на думку суддів, не відповідають рівню суспільної небезпечності конкретного діяння або особи винного? На наш погляд, тут немає підстав для апелювання до ч. 2 ст. 26 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [4] в частині можливості пом'якшення покарання обвинуваченої особи, адже в даному положенні йдеться, по-перше, про «відповідні вимоги», по-друге, про істотне співробітництво з правоохоронними органами. Вбачається, що в переважній більшості кримінальних проваджень не може бути «відповідних вимог», а в обвинувальних вироків немає вказівок на істотне співробітництво винних з правоохоронних органів, якщо не вважати вказівкою на таке угоди про визнання вини.

З огляду на викладене, можна дійти висновку, що суворість санкцій кримінально-правових норм щодо торгівлі людьми не супроводжується відповідною правозастосовною практикою. У даному випадку необхідно:

або суттєво пом'якшувати суворість державного примусу, зменшуючи верхню та нижню межі позбавлення волі на певний строк, переводячи торгівлю людьми в категорію нетяжких злочинів. Принаймні це можливо зробити для ч. 1, 2 ст. 149 КК. У такому випадку конфіскація майна не може бути включена у зміст санкцій цих норм;

або нормативно заборонити застосовувати ст. 75 КК щодо винних у торгівлі людьми, принаймні, у разі вчинення кваліфікованої та особливо кваліфікованої торгівлі людьми.

Література

1. Права человека и торговля людьми: Изложение фактов № 36 / Управление Верховного комиссара ООН по правам человека. ООН: Нью-Йорк, Женева, 2014. 80 с.

2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 21.10.2021 р.)

3. Конвенція Совета Европы о противодействии торговле людьми (2005). URL: <https://rm.coe.int/16805a937a> (дата звернення: 21.10.2021 р.)

4. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 21.10.2021 р.)

5. Про ратифікацію Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря) : Закон України від 4 лютого 2004 р. № 1433-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15#Text> (дата звернення: 21.10.2021 р.)

Островерх А. М.,

доцент кафедри правового забезпечення,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія
Національної гвардії України)

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ НА ПРОТИДІЮ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

У сучасному світі одним з масових порушень прав і свобод людини є торгівля людьми. Вона стала глобальною проблемою і являє собою реальну загрозу безпеці суспільства і держави. Торгівля людьми є важко контрольованою, що росте і змінюється на тлі економічної глобалізації та зростаючого попиту на дешеву робочу силу. До числа факторів, що сприяють поширенню торгівлі людьми, відносяться економічні, політичні та соціальні зміни в державах; бідність, неадекватність судової та правоохоронної систем, корупція в державних органах та невиконання ними своїх функцій по захисту і забезпеченню прав громадян.

Так, більшу частину жертв торгівлі людьми складають трудові мігранти. Велике значення в боротьбі з торгівлею людьми, трудовим рабством відіграє Міжнародна організація праці.

Організаційно-практична діяльність Міжнародної організації праці проводиться згідно з методами її роботи та охоплює всі основні соціально-економічні проблеми праці та права людини. Сфери її діяльності постійно розширюються та змінюють

свій зміст відповідно до сучасних світових тенденцій. До основних сфер діяльності належать: зайнятість та безробіття; професійна підготовка та перепідготовка кадрів; права людини; удосконалення управління та розвитку підприємств; умови безпеки та гігієни праці; заробітна плата; соціальне забезпечення; соціальний захист; МОП та соціальні інститути; погляд у майбутнє та проблемні положення.

Головна мета Міжнародної організації праці (МОП) – сприяти можливості отримання жінками й чоловіками гідної та продуктивної роботи в умовах свободи, справедливості, безпеки та людської гідності. Основні завдання МОП полягають у просуванні прав у сфері праці, створенні можливостей для гідної зайнятості, посиленні соціального захисту і зміцненні соціального діалогу. МОП працює у тісному партнерстві з урядами, профспілками та організаціями роботодавців із метою забезпечити соціальну стабільність і всеосяжність економічного зростання та конкуренції згідно з найважливішими прагненнями жінок і чоловіків, як-от справедливі доходи, безпека на робочому місці, ефективний соціальний захист їх самих та їхніх родин, кращі перспективи розвитку і соціальної інтеграції, вільне вираження своїх інтересів, зокрема щодо колективної організації та участі у прийнятті рішень, які впливають на їхнє життя, а також рівність можливостей і ставлення для всіх жінок і чоловіків.

У Міжнародній організації праці акцентують увагу на неформальних працівниках, оскільки вони особливо вразливі: високий рівень бідності, майже немає правового захисту, робота часто небезпечна [1].

Основним джерелом міжнародно-правового регулювання праці є акти Міжнародної організації праці. Організація здійснює широку нормотворчу діяльність пов'язану з протидією торгівлі людьми.

Дві конвенції Міжнародної організації праці зосереджені на проблемах примусової праці і послуг: Конвенція МОП № 29 про примусову чи обов'язкову працю (1930 г.) і прийнятий в 2014 році Протокол до неї про примусову працю, який зараз вступив в силу. Положення Протоколу про засоби правового захисту і компенсації - це потужний інструмент, який при правильному застосуванні може забезпечити правосуддя для багатьох жертв примусової праці та зробити використання примусової праці менш прибутковим, а, значить, менш привабливим для потенційних експлуататорів, і Конвенція МОП № 105 про скасування примусової праці (1957 р) [2].

Торгівля людьми – це глобальна проблема, яка зачіпає життя мільйонів людей практично в будь-якій країні світу і яка позбавляє їх людської гідності. Будучи одним з найганебніших злочинів в світі, торгівля людьми вводить в оману і перетворює в жертв жінок, чоловіків і дітей з усіх куточків світу і щодня змушує їх бути об'єктом експлуатації. Хоча найвідомішою формою торгівлі людьми є сексуальна експлуатація, сотні тисяч жертв стають також об'єктом торгівлі для цілей примусової праці, підневільної роботи в якості домашньої прислуги, дитячого жебрацтва або видалення органів. МОП має значний вплив на протидію торгівлі людьми.

Література

1. International Labour Organization. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm> (дата звернення: 20.09.2021).
2. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 105 про скасування примусової праці: Закон Верховної Ради України від 05 жовтня 2000 р. 2021-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2021-14#Text> (дата звернення: 20.09.2021).

Палій М. В.,

професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Київського інституту інтелектуальної власності та права
кандидат юридичних наук, доцент
(НУ «Одеська юридична академія»)

ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ СБУ З РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Радянська спадщина заважає роздумам про взаємодію СБУ та релігійних організацій, особливо в контексті протидії торгівлі людьми. Адже загальновідомою у суспільстві є розсекречена та висловлена з різних джерел інформація про кількість агентури колишнього КДБ в Православній Церкві та інших конфесіях. Звичайно, що ця агентура не завжди сприяла розвитку чи процвітанню релігійних організацій і не дуже якісно справлялася з торгівлею людьми. Крім того, протестантські та греко-католицькі громади зазнавали особливих переслідувань від «чекістів».

Але часи змінилися і сьогодні Україна твердо визначилася саме як поліконфесійна країна, яка має тридцятирічний досвід якісної взаємодії державних і релігійних інститутів, а також унікальний досвід взаємодії різних конфесій між собою

як у соціальному служінні взагалі, так і, зокрема, у протидії злочинності, немедичному вживанню наркотичних засобів, алкоголізму, сирітству, бідності тощо.

На цьому тлі взаємодія СБУ та релігійних організацій переважно залишається дещо на архаїчному рівні. Нажаль ще має місце взаємна недовіра, упередженість один до одного. Окремі керівники все ще такі «плекають в собі» склад злочину, передбачений ст. 161 КК України, тобто надання переваг одній конфесії перед іншою та вважають одну конфесію меньшовартою за іншу. Крім того, вони нажалі, іноді не мають елементарних релігійнознавчих та соціологічних знань.

До того ж, треба враховувати, що на всі силові структури і на структури КДБ зокрема, здійснювався довготривалий ідеологічний вплив, який за своєю інтенсивністю був в рази сильніший за сучасну проросійську пропаганду і полягав у формуванні ворожого ставлення до релігії взагалі та релігійних організацій зокрема. Протестантські, католицькі та греко-католицькі громади нерідко розглядалися як елемент «експансії Запада» та навіть загроза національній безпеці країни.

До цього часу мають місце випадки, яким ми даємо робоче визначення «сприйняття друга за ворога». Це, зокрема, коли релігійні центри з реабілітації наркозалежних, які мають багаторічний досвід та кращі в Україні показники з соціалізації раніше засуджених, нарко- та алкозалежних – розглядаються силовими структурами та окремими підрозділами СБУ зокрема, як місця де людей незаконно позбавляють волі та примушують до праці. Справа в тому, що робота з вказаною категорією людей дуже складна і копітка. Іноді ті, хто добровільно прийшов на реабілітацію, «зриваються» і тікають з ребцентрів для немедичного вживання наркотичних засобів, а деякі з них, в свою чергу, з метою отримання матеріальної компенсації, навіть, потім пишуть не правдиві заяви про їх силове утримання з примусом до праці. Тільки навіть у суди ці «заявники» потім перестають з'являтися у зв'язку з тим, що дуже зловживають алкоголем і наркотичними засобами. Більше того, у самих реабілітаційних центрах є фото, відео-матеріали про роботу ребцентрів, заяви реабілітантів, що вони знаходяться там добровільно з безперешкодною можливістю у кожную секунду вийти з реабілітації так, що організатори навіть не одразу помітять їх відсутність. Є також письмові заяви їх близьких, написані не «заднім числом», а під відеозапис, з підтвердженням про добровільне утримання та поміщення на реабілітацію

за їх проханням, оскільки родичі першими страждають від їх поведінки та визнають, що не знають хто ще в Україні може допомогти в цій ситуації. Також важливо, що реабілітанти та їх родичі не завжди мають гроші на оплату за оренду житла та їжу під час цього процесу і майже у 70% таких випадків, їх все одно приймають і навіть не рахують незаплачені гроші як борг.

Тому для належної взаємодії СБУ та релігійних організацій залишається актуальною ретельна просвітницька і роз'яснювальна робота щодо розвитку соціального служіння різних конфесій в Україні взагалі та особливостей реабілітації наркозалежних зокрема. Важливо усвідомити, що зазначена робота релігійних реабілітаційних центрів є елементом запобігання організованій торгівлі людьми з метою трудової та сексуальної експлуатації. Адже, зокрема, наркозалежні жінки є найвіктимнішою групою, яка може бути легко піддана дешевій сексуальній експлуатації та торгівлі. Відповідні підрозділи СБУ як раз цікавить саме організована торгівля людьми та органами людини. Саме у релігійних реабілітаційних центрах оперативні співробітники СБУ можуть опитати жінок, які відверто нададуть інформацію що з ними робили або намагалися робити у відповідному напрямку, з ким саме вони спілкувалися, номери телефонів, автомобілі для перевезення людей, місця дислокації притонів тощо. Більше того, саме тут можна знайти тих, хто готовий давати відповідні свідчення у суді та захистити їх як свідків, відповідно до чинного законодавства.

Згідно з проведеними під час нашого дослідження опитуваннями тих, хто проходить реабілітацію – їх переважна більшість регулярно думає про те, щоб звільнилися від наркозалежності їхні близькі, друзі та знайомі. 75% опитаних кожного дня в молитві просять Бога допомогти їх друзям чи близьким звільнитися від наркотичної залежності. Більше 25% з цих опитаних готові давати свідчення правоохоронним органам про місцезнаходження наркопритонів, місць незаконного утримання людей, факти щодо «кришування» різними особами незаконного обігу зброї, наркотичних засобів, людей тощо. Звичайно, що до правоохоронців і тут є певна недовіра, як і у всьому суспільстві, проте важливо враховувати, що процес реабілітації у майже в 70% випадків розпочинається саме молитвою каяття перед Богом за свої гріхи та визнання Ісуса Христа особистим Господом та Спасителем. Тобто свідомість людини після цієї молитви в багатьох випадках стрімко змінюється, зокрема, нерідко реабілітанти потім просять пробачення у своїх близьких і навіть знаходять телефонами

потерпілих від своїх колишніх злочинів і не тільки просять пробачення, а і прагнуть відшкодувати завдані збитки. Звичайно, що ці зміни свідомості також ведуть і до того, що заради «визволення» своїх близьких від наркозалежності реабілітанти готові співробітничати з правоохоронцями. Проте правоохоронці, зокрема СБУ, мають вміти делікатно та коректно співробітничати. Більше того, бути достойними такого співробітництва. Так, на одну з антинаркотичних науково-практичних конференцій, ще у 2008 році, у Донецькому юридичному інституті, ми запросили «випускника» одного з таких реабілітаційних центрів, колишнього злочинного авторитета, який також мав близько 27 років стажу немедичного вживання наркотичних засобів. На запитання йому від учасника конференції – співробітника СБУ в контексті того, чи готовий він співробітничати з правоохоронцями він досить різко відповів, що не проти співробітництва, але дуже добре знає як і в яких обсягах правоохоронці «кришують» наркотрафік і не хотів би бути «іграшкою» в їх розподілі сфер впливу. Більше запитань йому не було.

За умов обмеженого обсягу тез конференції дотепер ми лише зазначили ті позиції, які є важливими для розуміння та визначення перспектив взаємодії СБУ та релігійних організацій у протидії злочинності взагалі та торгівлі людьми зокрема.

Політова А. С.,

доцент кафедри державно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький державний університет управління)

СТАН ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

Не існує проблеми, яку не можливо розв'язати. Але чи стосується це торгівлі людьми? Масивна база нормативно-правових актів щодо протидії торгівлі людьми, визнання існування цієї форми рабства – це ще далеко не все. Існує сумна статистика про кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України на території нашої держави. На превеликий жаль, за даними Офісу Генеральної прокуратури України – вони одні, а за даними Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ) – інші.

Так, наприклад, за даними МОМ, більше ніж 260 тис. людей в Україні постраждали від торгівлі людьми з 1991 р., з них 49 тис. – за останні три роки. Водночас 56 % наших співвітчизників упевнені, що з ними таке ніколи не станеться. Кожен восьмий українець готовий нелегально перетнути кордон, працювати у замкнених приміщеннях чи віддавати паспорт роботодавцеві. Чоловіки й жінки, люди різного віку і з різним рівнем освіти, мешканці сіл і міст – єдиного портрета постраждалого від торгівлі людьми немає [1].

Як зазначено у Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 р. № 800-р, в Україні гострою проблемою залишається торгівля людьми. Складна економічна ситуація, бойові дії на Сході України (вид. – *А.С.П.*), низький рівень життя, високий рівень безробіття, диспропорції розвитку ринку праці, поширення зовнішньої трудової міграції, активізація діяльності міжнародних злочинних угруповань, поширеність шахрайських схем вербування громадян, недосконалість законодавства, правова необізнаність населення та інші фактори ризику призводять до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми [2].

Так, дійсно, беззаперечним є факт того, що окупація частини території Донецької та Луганської областей не дають можливості визначити рівень злочинності взагалі, та торгівлі людьми, зокрема. Але слід пам'ятати і про латентність досліджуваного кримінального правопорушення, оскільки, наприклад, за період з 2012 по 2019 рр. Офісом Генеральної прокуратури України було обліковано 1542 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України, серед яких потерпілими визнано 1343 особи; Державною судовою адміністрацією винесено 319 вироків за цією категорією кримінальних проваджень; а статус постраждалої особи від торгівлі людьми у Міністерстві соціальної політики України отримало 874 особи. Наведені нами дані не відповідають даним щодо кількості потерпілих від торгівлі людьми, які наводить МОМ, а також не дозволяють виокремити таку категорію – внутрішньо переміщені особи, які постраждали від торгівлі людьми.

Саме тому, останнім часом до основних уразливих категорій осіб, які відносяться до групи ризику потрапити до торгівців людьми (незаміжні жінки, самотні матері, розлучені особи; молодь, діти вулиці, діти-сироти, вихідці з неблагополучних сімей; бідні, малозабезпечені особи; чоловіки) стали відносити

внутрішньо переміщених осіб – категорію громадян України, які страждають через бойові дії на Сході України та окупацію Автономної Республіки Крим.

Відповідно до чинного КК України, кримінально караним є: торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію. Особливе значення набуває мета експлуатації людини, під якою розуміють всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Якщо більш детально дослідити інформацію МОМ [1] (див. більш детально Таблиця 1.), то можна зазначити, що останніми роками найбільш розповсюдженою метою експлуатації є примусова праця.

Таблиця 1

Форми експлуатації

Форма експлуатації	2004-2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Сексуальна ¹	57%	34%	25%	13%	8,5%	5,8%	7,1%	4%	7%	7%	5,6%
Примусова праця ¹	39%	56%	71,1%	81%	89,4%	92,1%	91%	94%	91%	91,2%	93,3%
Змішана	3%	3%	0,7%	0,1%	0,1%	0%	0%	0,1%	0,1%	0,1%	0%
Примусове жебрацтво	1%	6%	2%	5,6%	1,5%	2,1%	1,8%	0,9%	1,3%	0,8%	0,7%
Інше ²	0,1%	1%	0,9%	0,3%	0,5%	0%	0,1%	1%	0,6%	0,9%	0,4%

Разом з тим, а чи можливе використання у збройних конфліктах осіб, що перебувають на окупованій території Донецької та Луганської областей? Так, оскільки ще у період з грудня 1993 р. до червня 1994 р. на території нашої держави було встановлено факти вербування громадян України для використання у збройному конфлікті між Азербайджанською Республікою і Республікою Вірменія. Вербування українців до Азербайджанської Республіки здійснювалося мовби для виконання будівельних робіт.

Проте, що їх залучили до участі у збройному конфлікті, завербовані дізналися вже за межами України [3, с. 55–56]. Окрім того, використання у збройних конфліктах може бути й у формі залучення до виконання фортифікаційних та інших робіт. Так, мешканців станиці Іщерської та території Чеченської Республіки використовували для риття окопів. За відмову карали на смерть [4, с. 6].

Але не тільки у «ритті окопів» можливе використання у збройних конфліктах. Примушування до ремонту зброї, готування їжі, лікування хворих чи поранених бойовиків тощо також визнається використанням у збройних конфліктах. У збройних силах будь-якої держави виконання цих обов'язків покладається на військовослужбовців або іншим чином мобілізованих представників цивільного населення. Примусова праця людей, якими заволоділи злочинні угруповання та незаконні воєнізовані формування, використовується у злочинних цілях, а головне – потерпілі позбавлені права волевиявлення щодо свого ставлення до праці.

Також однією з тривожних тенденцій є вербування дітей для використання у збройних конфліктах. Наслідки такої практики жахливі: багато дітей під час бойових операцій гине, отримує каліцтва, піддається катуванням. Лише за останні десять років у ході збройних конфліктів понад 2 млн дітей були вбиті і 6 млн покалічені [5, с. 28].

Що ж стосується подій на Сході України, то сьогодні не існує навіть приблизної статистики щодо кількості дітей, яких продали, завербували, перемістили, переховали, передали або одержали, для участі у збройному конфлікті проти України на боці так званих «ДНР» та «ЛНР». Єдине, про що свідчить аналіз інформаційного простору Російської Федерації і зони тимчасової окупації Луганської та Донецької областей, це те, що активно залучали дітей і підлітків до лав незаконних збройних формувань почали з 2014 р. Йдеться не лише про створення проросійських військово-патріотичних об'єднань, де дітей навчають, зокрема, тактиці ведення бою, проводять стрілецьку та снайперську підготовку, а й про залучення дітей до незаконних збройних формувань як «синів полку». Вербування й експлуатація дітей, спрямовані також на їх залучення до контрабанди, зокрема й наркотичних засобів, через визначені пункти пропуску, збору розвідувальної інформації, зокрема й встановлення GPS-маяків, до проституції [6].

Відзначивши окремі аспекти протидії торгівлі людьми в Донецькій та Луганській областях, вважаємо за необхідно відзначити кількість облікованих кримінальних правопорушень,

передбачених ст. 149 КК України за березень 2014 р.–липень 2021 р. (див. Діаграма 1). Такі узагальнені дані вказують на небажання потерпілих від торгівлі людьми звертатися до правоохоронних органів, давати свідчення про порушення їхніх прав.

Діаграма 1

Підводячи підсумок нашого невеликого дослідження, слід відзначити, що у нашому суспільстві назріла потреба в узагальненій інформації щодо потерпілих від торгівлі людьми виокремлювати таку категорію як внутрішньо переміщені особи, запровадити облік їх у Єдиному реєстрі. Адже саме для цієї категорії потерпілих, на нашу думку, необхідно розробити інший механізм надання допомоги, який би враховував їх особливості – це люди, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Література

1. Короткий огляд Програми протидії торгівлі людьми МОМ в Україні. URL: https://stoptrafficking.org/iom_counter_trafficking_programme_2019_ukr.pdf. (дата звернення: 21.09.2021).
2. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 р. № 800-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>. (дата звернення: 21.09.2021).

3. Надід О. Найманство – злочин проти держави. *Вісник прокуратури*. 2000. № 1. С. 55–56.
4. Кузьминов А. Завершенный этап? *Солдат удачи*. 2000. № 4. С. 4–11.
5. Беллами К. Положение детей в мире, 2000 г. Б.м. : ЮНИСЕФ. Дет. фонд ООН, 2000. 117 с.
6. Зубченко С. Діти війни: як Росія залучає українську молодь із тимчасово окупованих територій до терористичної діяльності. URL: https://zn.ua/ukr/columnists/diti-viyni-206554_.html (дата звернення: 21.09.2021).

Рямзіна А. Ю.,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності,
кандидат юридичних наук
(Державний науково-дослідний
інститут МВС України)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ

Явище торгівлі людьми набуває значного поширення в Україні та у світі. Внаслідок зростання випадків торгівлі людьми, з метою запобігання досліджуваним злочинам, з 1997 року в Україні функціонує Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації. Згідно з даними, опублікованими громадською організацією «Ла Страда Україна», протягом 2020 року на вказану гарячу лінію звернулися 29 511 осіб, з них 16,4% чоловіків, 83,6% жінок [1].

Окрім того, з 2006 року існує Національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів, яка працює за підтримки Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні на базі громадської організації «ТМЖК «Відродження нації».

Актуальні питання запобігання торгівлі людьми досліджували М. Г. Вербенський, В. В. Пивоваров, В. А. Корицький, В. Кузнецов, А. А. Небитов, М. В. Корнієнко, О. М. Бандурка, М. І. Фіалка, І. Карпець, Я. Лизогуб, А. Орлеан, В. Панов, О. В. Святун, І. В. Сервецький, І. І. Башта та ін.

02.12.1949 р. було прийнято Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами, до якої Україна приєдналася 15.11.1954 р. Конвенція визначає

заборону проституції та обов'язкове настання кримінальної відповідальності за схилення до проституції.

16.05.2005 р. було прийнято Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, яка зосереджує увагу на забороні експлуатації проституції.

У 2010 році Генеральна Асамблея ухвалила Глобальний план дій боротьби з торгівлею людьми, закликавши уряди всього світу вжити скоординованих і послідовних заходів з метою протидії цьому явищу.

20.09.2011 р. було прийнято Закон України «Про протидію торгівлі людьми», відповідно до абз. 14 ч. 1 ст. 1 якого торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [2]. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми передбачена ст. 149 Кримінального кодексу України.

Провівши аналіз обвинувальних вироків судів першої інстанції на території України за останні 5 років, з 2016 по 2020 роки включно (судові рішення взято з офіційного вебсайту Єдиного державного реєстру судових рішень [3], за статтею 149 Кримінального кодексу України «Торгівля людьми», вбачається, що в Україні за проаналізований період було здійснено торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, з метою трудової експлуатації, з метою жебрацтва та передачу малолітньої дитини за винагороду. Переважна більшість обвинувальних вироків містить злочини вчинення торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Причому у всіх проаналізованих судових рішеннях вчинення торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації жертвами є лише жінки. Жодне судове рішення за проаналізований період не містить жертви-чоловіка, очевидно внаслідок набору біологічних ознак, а також соціальної ролі та призначення, притаманних виключно жінкам. Саме тому є нагальна потреба у запобіганні торгівлі жінками.

З проведеного дослідження вбачається, що більшість засуджених має переважно середню освіту. Так, середня освіта (середня спеціальна, неповна середня, професійно-технічна, базова

загальна середня освіта) наявна у 32,94% засуджених, вища освіта (базова, повна, незакінчена вища освіта) – у 21,18% засуджених. По інших 45,88% засудженим відповідна інформація в судових рішеннях відсутня. Торгівля жінками у формі вербування жінок, що перебувають у складних матеріальних обставинах, з метою подальшої сексуальної експлуатації за кордоном для надання послуг сексуального характеру вчиняється значною мірою особами, що мають середню освіту. З огляду на цей факт доцільно запроваджувати в освітніх програмах закладів середньої освіти курс із запобігання насильству щодо жінок, у яких буде наявна інформація про ризик сексуальної експлуатації та сексуального насильства щодо жінок, а також про засоби самозахисту. Саме таке положення закріплене у ст. 6 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 р., де вказано, що державам потрібно впроваджувати законодавчі та інші заходи задля доступу дітей до інформації про негативний вплив сексуальної експлуатації та сексуального насильства, про засоби самозахисту, під час навчання у закладах дошкільної та загальної середньої освіти [4].

Також у проаналізованих вироках переважна більшість (96,47%) засуджених не мали попередньої судимості. Як показав аналіз, вербування жінок, що перебувають у складних матеріальних обставинах, з метою подальшої сексуальної експлуатації за кордоном для надання послуг сексуального характеру, вчиняються переважно особами без попереднього кримінального досвіду, тобто досліджувану категорію злочинів видається достатньо нескладно організувати та вчинити. Загроза ймовірного зростання чисельності таких діянь потребує впровадження дієвих заходів запобігання та протидії вербуванню, переміщенню жінок, що перебувають у складних матеріальних обставинах, з метою подальшої сексуальної експлуатації за кордоном для надання послуг сексуального характеру.

Що стосується жертв торгівлі жінками, І. І. Башта провів оцінку ризику жертви торгівлі людьми за структурними характеристиками населення. Так, у злочинах торгівлі жінками найбільшому ризику піддаються заміжні жінки, самотні матері, розлучені особи, жінки-вихідці з неблагополучних сімей, а також внутрішньо переміщені особи; особи, які попередньо зазнали насильства, у тому числі сексуального; бідні, малозабезпечені особи; особи з проблемами психічного здоров'я. Автор зазначає, що найбільш

вразливі до сексуальної експлуатації жінки у віці 18-30 років, у першу чергу незаміжні [5, с. 19].

М. Г. Вербенський дослідив, що усе менше жінок у віці до 35 років, а більше молодих – 15–19 років, вивозяться для роботи у секс-індустрії, що свідчить про тенденції до омолодження торгівлі жінками [6, с. 19].

Україна докладає багато зусиль у сфері запобігання торгівлі людьми. Проте необхідно вживати подальші заходи із запобігання торгівлі жінками з огляду на специфіку особи злочинця та жертви у злочинах торгівлі жінками.

Література

1. Ла Страда Україна. Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації. URL: <https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi> (дата звернення: 15.09.2021).

2. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 р. №3739-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. С. 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення: 15.09.2021).

3. Єдиний державний реєстр судових рішень. Офіційний вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 15.09.2021).

4. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 15.09.2021).

5. Башта І. І. Стан боротьби з торгівлею людьми в Україні. *Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. 23.11.2018 р., м. Харків / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків : ХНУВС, 2018. 436 с. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/23_11_2018/pdf/02.pdf (дата звернення: 15.09.2021).

6. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика транснаціональної організованої злочинності у сфері торгівлі людьми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010. Вип. 1. 16–23 с. URL: <https://bit.ly/3i4GBxl> (дата звернення: 15.09.2021).

Салієнко О. О.,
доцент кафедри правового забезпечення гуманітарного факультету,
кандидат наук з державного управління, доцент
*(Національна академія
Національної гвардії України)*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ (ІТАЛІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА)

Торгівля людьми – це форма сучасного рабства та порушення прав людини, яка не втрачає актуальності у XXI ст. для жодної країни світу, включаючи Україну.

Експлуататори отримують прибуток через контроль та експлуатацію інших людей. Щорічно близько 600–800 тисяч осіб у світі продають за кордон з метою експлуатації. Експлуатація може відбуватись як всередині країни так і поза її межами, а вербувальниками найчастіше є знайомі люди – ті, яким довіряють. Для України дана проблема набула свого поширення після розпаду СРСР, коли соціальноекономічні умови, специфіка географічного положення та справжнє безладдя на українських кордонах призвели до того, що Україна перетворилася в транзитну країну «живого товару». Особливо загрозливих форм набула торгівля жінками та дітьми. Проте, слід зазначити, що останнім часом намітились певні позитивні зрушення у ставленні до проблеми торгівлі людьми як пересічних громадян, так і представників владних структур. В Україні створено правову базу для боротьби з торгівлею людьми: КК України в ст. 149 встановлює відповідальність за цей вид злочину, розроблено урядову програму щодо запобігання торгівлі жінками і дітьми. Водночас, масштаби та обсяги работоргівлі в нашій країні продовжують залишатись загрозливими. Однією з причин цього є вкрай складна соціальноекономічна ситуація в Україні [1].

В умовах вдосконалення політичної системи України безумовним фактором є урахування позитивного зарубіжного досвіду протидії торгівлі людьми. Особливий інтерес викликають особливості національного законодавства більш розвинутих країн. З огляду на це, розглянемо детальніше національне законодавство у сфері протидії торгівлі людьми на прикладі Італійської Республіки.

За останні десятиріччя Італія зіткнулась зі збільшенням масштабів торгівлі людьми, виступаючи як у ролі країни призна-

чення, так і території транзиту своєрідного «вікна» для переміщення до інших європейських країн для жінок, дітей та чоловіків, яких продають з метою сексуальної і трудової експлуатації.

У силу свого географічного розташування, протяжності берегової лінії та доступності транспортних засобів з боку Середземного моря, Італія значною мірою потерпає від нелегальної імміграції, однією з форм якої є торгівля людьми. Жінок та дітей, які експлуатуються у секс-індустрії, завозять до Італії переважно з Нігерії, Румунії, Болгарії, Молдови, Албанії та України, а також із Росії, Китаю, Узбекистану, країн Південної Америки, Північної та Східної Африки і Близького Сходу. Китайських чоловіків і жінок також ввозять до Італії з метою трудової експлуатації. Дітей етнічних циган експлуатують у секс-індустрії та жебрацтві.

Торгівля людьми у будь-яких формах заборонена в Італії відповідно до Закону № 228, 2003 р. «Про заходи протидії торгівлі людьми», де надається точне визначення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

На основі цього Закону до Кримінального кодексу Італії було внесено формулювання, що встановлює відповідальність за торгівлю людьми (ст. 601 КК, яка передбачає жорсткі санкції, а саме позбавлення волі строком від 8 до 20 років) [2].

Головна перевага зазначеного Закону, на нашу думку, полягає у тому, що в ньому передбачаються також ситуації, коли жертва не позбавлена можливості пересуватися та не піддається грубим формам насильства. Визнається, що злочинці можуть підпорядковувати жертву своїй волі винятково жорстоким поведінням, залякуванням та обманом. У такій акцентуалізації ми вбачаємо узгодження з Палермським протоколом, за яким основна увага приділяється уразливому стану жертви.

Крім того, зазначимо, що з прийняттям Закону «Про заходи протидії торгівлі людьми» деякі положення італійського законодавства, спрямовані на боротьбу з мафією, тероризмом та підпривною діяльністю, почали застосовуватись і до злочинів у сфері експлуатації рабської праці та торгівлі людьми (очевидно, що останні розцінюються як правопорушення рівного ступеня серйозності та суспільної небезпечності). Саме тому з прийняттям Закону стало можливим залучення колишніх правопорушників, які вирішили співробітничати з правоохоронними органами, та використовувати допомогу колишніх агентів; більш широко використовувати засоби прослуховування та перехоплення даних,

що передаються, а також застосовувати особливі форми вилучення та конфіскації майна.

Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Італії розслідування злочинів даної категорії здійснюється Окружними управліннями по боротьбі з мафією (Direzioni Distrettuali Anti-mafia).

Крім того, на території Італії діють Закон № 75 «Про проституцію та боротьбу проти експлуатації проституції третіми особами» [3] та Закон № 269 «Про боротьбу проти проституції неповнолітніх осіб, порнографії, секс-туризму та інших сучасних форм рабства» [4].

Наразі в Італії три основні джерела інформації щодо проблем торгівлі людьми: бази CED та ISTAT, а також результати досліджень, що проводились за замовленням Міністерства з питань рівних можливостей. Два перші джерела – це загальнодоступні бази даних Міністерства внутрішніх справ та Національного інституту статистики. Згадувані дослідження проводилися Національним управлінням по боротьбі з мафією та транскордонною злочинністю. У ході дослідження дані надходили безпосередньо від прокуратур Італійської Республіки, що дало змогу отримати максимально точну картину явища торгівлі людьми на території країни. До того ж, у межах проекту Osservatorio Tratta, не так давно профінансованого Європейським Союзом, було опрацьовано проект єдиної бази даних щодо жертв торгівлі людьми. Окрім того, готується до використання нова база даних, у яку буде вноситись інформація з різних джерел, що існують в Італії [5].

Жертви торгівлі людьми можуть брати участь у програмах соціальної допомоги та інтеграції; їм надається можливість доступу до освіти та працевлаштування незалежно від того, чи бажають вони давати свідчення проти торгівців людьми. Ці програми організують сертифіковані неурядові організації. Крім того, жертви торгівлі людьми мають право отримати дозвіл на перебування в Італії терміном до 6 місяців (із можливістю його подовження), а також право вирішувати, чи залишитися в цій країні, чи повернутися на батьківщину.

Цікавим для України є запровадження єдиної бази даних, а також залучення до протидії торгівлі людьми неурядових організацій у частині фінансування програм соціальної допомоги та інтеграції. Крім того, підтримуємо жорсткість санкцій за торгівлю людьми, що, на нашу думку, є суттєвим фактором стримування для осіб, які збираються вчинити такі протиправні дії.

Література

1. Гужвенко Т. Ю. Протидія торгівлі людьми. URL: http://www.sspu.sumy.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=521.
2. Уголовный кодекс Италии. СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2002.
3. «Sulla prostituzione e contro coloro che profitto dalla prostituzione» : Legge numero 75. 2002. 23 p.
4. «Sulla lotta contro la prostituzione minorile, pornografia, turismo sessuale e altre forme moderne di schiavit» : Legge numero 269. 2002. 16 p.
5. Global Report on Trafficking in Persons. URL: http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Global_report_on_TIP.pdf

Середа В. В.,

професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
доктор юридичних наук, професор,
генерал поліції третього рангу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Лотошинська Х.,

ад'юнкт кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Торгівля людьми, головним чином жінками та дітьми, належить до найбільш болючих і ганебних явищ сучасності з поміж усіх порушень прав людини, які привертають до себе увагу міжнародної спільноти.

Однією з головних цінностей сучасного цивілізованого суспільства є свобода людини, а однією з головних функцій держави – забезпечення недоторканності особи, її життя та здоров'я.

Ще у ХХ столітті торгівля людьми була включена світовим співтовариством до переліку основних викликів і загроз національній та міжнародній безпеці. На сьогоднішній день все більшу тривогу викликає зростання об'ємів незаконних дій, пов'язаних з сексуальною та іншою експлуатацією особи. Проблема торгівлі людьми повинна розглядатися насамперед як загроза національній

безпеці держави, як така, що посягає на фундаментальні досягнення демократичного суспільства.

Дослідженням проблем торгівлі людьми займалися вітчизняні науковці В. О. Іващенко, Н. С. Юзікова, В. А. Козак, А. М. Орлеан, Я. Г. Лизогуб та інші. Міжнародно-правовий аспект боротьби із торгівлею людьми досліджували О. М. Бандурка, Ю. М. Галустян, В. М. Куц, Д. Л. Мачарашвілі, Т. А. Татаринцев, С. М. Ратушний, Ю. С. Шемшученко, К. Б. Левченко, М. В. Буроменський, В. Н. Денисов, М. М. Микієвич, І. А. Шваб, О. В. Швед, Т. О. Дорошко, О. Горбунова, О. В. Святун.

Відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми», торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, учинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що, відповідно до Кримінального кодексу України, визнаються злочином [1].

Згідно з Протоколом про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, «торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [2].

Існує багато комплексних та взаємопов'язаних причин торгівлі людьми, які можна поділити на внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх причин належать: викривлення моральних цінностей і відсутність духовних принципів певної частини населення; соціальна нерівність; девіантна поведінка членів сім'ї (уживання алкоголю, наркотичних речовин тощо); насильство в сім'ї та інші прояви гендерної нерівності; привабливість кращого життя за кордоном і погана обізнаність громадян України щодо можливостей працевлаштування й перебування за кордоном і їх наслідків тощо; низькі заробітки більшої частини населення, загальне зниження життєвого рівня та матеріальна

незабезпеченість; нестача робочих місць, безробіття, особливо серед молоді; корумпованість представників різних гілок влади; активізація діяльності міжнародних злочинних угруповань.

До зовнішніх причин торгівлі людьми, зокрема, належать наступні: спрощення можливостей для подорожування; попит на низькооплачувану працю та комерційну сексуальну експлуатацію, особливо дітей; лояльність законодавства до заняття проституцією в багатьох країнах світу; попит на працю в галузях, де основна частина населення не бажає працювати через низку причин, зокрема небезпечні умови праці, тощо [3].

Торгівля людьми має різні види, серед яких – примусова праця, рабство, звичаї, подібні до рабства, використання в порнобізнесі, сексуальна експлуатація, примусова вагітність, вилучення органів, проведення дослідів над людиною, утягнення в злочинну діяльність, використання в жебрацтві, використання у збройних конфліктах, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, продаж дитини.

Слід зазначити, що Україна була серед перших країн у Європі, яка в 1998 році встановила кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. У 1999 році було створено Координаційну Раду по боротьбі з торгівлею жінками та дітьми при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. У 2000 році в структурі Департаменту карного розшуку МВС України й в обласних управліннях внутрішніх справ створено спеціалізовані підрозділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Крім того, Указом Президента України «Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» від 18.02.2002 № 143 боротьбу з торгівлею людьми визначено одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів України [4], а Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 року № 410 затверджено Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2010 р. [5].

Проте, слід визнати, що незважаючи на досить розвинену законодавчу базу, Україна є одним із найбільших «постачальників» підневільної робочої сили в Європі. Так, Україна залишається країною походження, транзиту і призначення в торгівлі чоловіками, жінками й дітьми, а з 1991 року від торгівлі людьми постраждало близько 120 000 громадян України.

Наша держава – це країна, з якої, як правило, здійснюється експорт жінок на світові ринки сексуального бізнесу – в Туреччину, Польщу, Італію, Іспанію, Німеччину, країни колишньої

Югославії, Російську Федерацію, Угорщину, Чехію, Грецію, Об'єднані Арабські Емірати, Ізраїль, Сполучені Штати Америки й інші країни. У міжнародній системі Україна визначена як країна-постачальниця жінок. Саме громадянки України зараз становлять значну частину живого «товару» на відкритих і таємних ринках Європи та Азії. Чоловіки найчастіше експлуатуються в Португалії, Іспанії, Росії, Чехії.

Ситуація ускладнюється тим, що Україна і надалі змушена вирішувати проблему масового внутрішнього переміщення осіб з Донбасу і АР Крим. Як відомо, внутрішньо переміщені особи є цільовою групою для недобросовісних посередників, що пропонують послуги з еміграції та отримання статусу біженця за кордоном. Ситуація на тимчасово непідконтрольних уряду територіях, а також уздовж лінії розмежування, надалі викликає серйозне занепокоєння. З огляду на ці обставини вкрай актуальною є проблема вдосконалення професійної майстерності працівників поліції, від попередження злочинів у сфері торгівлі людьми, до їх виявлення та успішного розслідування [6, с. 5–6].

В процесі вчинення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, нерідко використовуються підроблені паспортні документи. Так, у березні 2018 року під час проведення комплексу спецзаходів одночасно в Києві та Миколаївській області співробітники Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національною поліцією спільно з працівниками Служби безпеки України під процесуальним керівництвом прокуратури затримали організовану злочинну групу із шести підозрюваних осіб, які займалися виготовленням підроблених документів. За виготовлення фальшивого паспорта громадянина України зловмисники отримували 6–8 тисяч доларів [7].

Таким чином, одним з напрямків боротьби зі злочинами у сфері торгівлі людьми, є виявлення та усунення джерел надходження підроблених паспортних документів; посилення контролю за знищенням недійсних бланків оригінальних документів; підвищення якості перевірки паспортів на предмет підроблення.

Крім того, потрібно слідкувати не тільки за тими, хто перетинає кордони нелегально, а й тими, хто перетинає кордони легально. Також у разі виявлення порушень необхідно заморожувати рахунки злочинців, вони не зможуть займатися своєю діяльністю в повному масштабі, адже торгівля людьми існує з однієї причини – вона приносить великий прибуток.

Ефективно протидіяти торгівлі людьми можна лише при використанні системного підходу, за умов координованої діяльності всіх зацікавлених сторін – державних, недержавних організацій, органів соціального захисту, правових, законодавчих та міграційних установ. Таким чином, важливою гарантією ефективності заходів по боротьбі з торгівлею людьми є створення та зміцнення відповідних інститутів на місцевому та національному рівнях.

Реалізація комплексної політики щодо боротьби з торгівлею людьми, яка базується на повазі прав людини жертв торгівлі людьми, повинні розглядатися в якості елемента демократичного й прозорого управління, на основі принципу верховенства права.

Список використаних джерел

1. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 26.10.2014. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 19–20. Ст. 173.
2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791 (дата звернення: 19.10.2021).
3. Лугіна Н. А., Василичук Ю. О. Торгівля людьми як глобальна проблема транснаціонального характеру. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2020. С. 463–466. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/122.pdf
4. Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян : Указ Президента України від 18.02.2002 № 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143/2002> (дата звернення: 19.10.2021).
5. Про затвердження Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 року № 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410-2007-%D0%BF> (дата звернення: 19.10.2021).
6. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми : наук.-метод. рек. / за заг. ред. Д. В. Швеця та К. Л. Бугайчука. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 122 с.
7. Правоохоронці викрили міжрегіональне ОЗГ, яка підробляла паспорти. Цензор.НЕТ. URL: https://ua.censor.net.ua/photo_news/3057413/pravoohorontsi_vykryly_mijregionalnu_ozg_yaka_pidroblyala_pasporty_z_68_tysyach_abroskin_fotor_eportaj

Сидорчук В. В.,
аспірант кафедри кримінального процесу
детективної та оперативно-розшукової діяльності
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

КВАЗІФУНКЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Кримінально-процесуальні функції – є важливим інститутом кримінального процесу, який формує його суть і дає змогу краще зрозуміти кримінальний процес станом на сьогоднішній день, його еволюцію і існуючі тенденції розвитку. Що стосується їх поняття, то не вдаючись у велику кількість авторських понять, які наявні у доктрині кримінального процесу – наведемо одне, що цілком вдало, повністю і виважено окреслює зміст відповідного поняття: «кримінально-процесуальна функція – це обумовлений завданнями кримінального провадження певний самостійний напрямок діяльності суб'єкта (суб'єктів) кримінального провадження, що має самостійні завдання, визначає права та обов'язки суб'єкта (суб'єктів) / їх компетенцію та реалізується за допомогою кримінально-процесуальних засобів у формі, регламентованій кримінальним процесуальним законодавством» [1; с. 367].

Нас цікавить види кримінально-процесуальних функцій. Так у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) опосередковано вказуються наступні функції: у частині 3 статті 22 вказується наступне: «Під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового контролю не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу» [2]. Отже можна зробити висновок, про нормативне закріплення законодавцем кримінально-процесуальних функцій: обвинувачення, захисту та судового розгляду.

Якщо ж звернутися до літератури, у ній перелік наявних функцій значно різноманітніший, так, доповнюючи вищевказані функції, автори виділяють: функцію розслідування [3; с. 48], функція прокурорського нагляду [4; с. 21], відомче процесуальне керівництво досудовим розслідуванням [1; с. 60], функцію підтримання цивільного позову [5; с. 109], функція забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням [1; с. 64], допоміжна кримінально-процесуальна функція [1; с. 65], боротьба із злочинністю [6; с. 43], забезпечення прав

та законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальній справі [7; с. 12], правозабезпечувальна функція [8], кримінологічна функція [9; с. 179], запобігання злочинам [10; с. 5], функція виховання [11; с. 63], безпека учасників процесу [12]; приватне обвинувачення [13; с. 26] та інші.

Однак, не всі науковці вважають за доцільне існування/виділення ряду вищезазначених функцій, так існують цілком справедливі твердження про відсутність певних ознак кримінально-процесуальних функцій у деяких виділених науковцями кримінально-процесуальних функцій, що робить їх «змістовними напрямками діяльності у рамках кримінального процесу, однак не кримінально-процесуальними функціями» [1; с. 53].

Тому вбачаємо за необхідне визначитися із ознаками кримінально-процесуальних функцій, які є підставами для виокремлення безпосередньо функцій і можливих напрямів діяльності, а також розібратися із місцем відповідних напрямів діяльності у кримінальному процесі, що не відповідають виділеним ознакам.

Так, враховуючи обмеженість у об'ємі роботи, вважаємо за доцільне у якості константи для виокремлення ознак кримінально-процесуальних функцій взяти ознаки, запропоновані І. В. Гловюк у її фундаментальному дослідженні кримінально-процесуальних функцій: «слід виходити із векторного, змістовного, суб'єктного та формального елемента, кожний із яких дозволяє виділити відповідні ознаки кримінально-процесуальних функцій» [1; с. 45]. І хотілося б додатково додати свої ознаки, так вважаємо за доцільне виділити наступні:

– дещо розширивши векторність, запропоновану І. В. Гловюк, хотілося б вказати про відповідність кримінально-процесуальної функції сенсу кримінально-процесуальної діяльності і її меті, адже розглядаючи кримінологічну функцію – зрозуміло, що вона формується за рахунок, наявності у правоохоронних органів обов'язку вести статистику, яка і формує окремі елементи кримінології і також розслідуючи певні види злочину слідчому варто вивчати особу злочинця – однак варто наголосити, що відповідні повноваження реалізуються з метою звітності і проведення ефективного розслідування. І не мають жодного відношення до повноцінного кримінологічного дослідження, через свій епізодичний, окремий характер і кореляцією відповідних дій з метою кримінального процесу, а не криміналістики. Саме відповідність не просто нормативно-закріпленим нормам, а суті

і характеру кримінально-процесуальній діяльності і формує ознаку предметності функції. Не відповідає означеній ознаці і виховна функція, – звідси зрозуміло, що її виділяють в контексті мети застосування до винної особи санкції за її діяння – покарання, і дійсно у структурі кримінального процесу є така стадія як виконання покарання, однак вона розглядається у кримінальному процесі лише з позиції регламентування відповідної процедури. А ось кримінально-виконавче право займається безпосередньо сутністю виконання покарання, в тому числі і його виховною функцією. І взагалі, враховуючи відсутність в Україні ідеології, навіть заборона останньої – функція виховання повинна реалізовуватися батьками, опікунами чи піклувальниками, і лише у крайніх випадках (обвинувальний вирок) цю функцію може брати на себе держава.

– варто виділити і похідність деяких видів кримінально-процесуальної діяльності. Так, якщо розглядати такі функції, які виділяють у літературі: безпека учасників процесу; забезпечення законних прав і інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні – то зрозуміло, що такий вид кримінально-процесуальної діяльності існує. Так, наявні суб'єкти які їх реалізують, більш того наявні наслідки невиконання такого виду кримінально-процесуальної діяльності як забезпечення законних прав і інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні – якщо узагальнити і не вдаватися у подробиці, то – визнання зібраних доказів недопустимими. Однак, зрозуміло що ці види кримінально-процесуальної діяльності є не тільки не основними, але навіть і не самостійними, а є складовими інших кримінально-процесуальних функцій без існування яких у вищевказаних видах кримінально-процесуальної діяльності немає жодного сенсу. Що свідчить про наявність такої ознаки кримінально-процесуальних функцій як самостійність.

Підсумовуючи варто зазначити про наявність певних видів кримінально-процесуальної діяльності, які не є функціями, однак у літературі кримінального процесу виділяються [1; с. 80], хоча певні ознаки функцій у них присутні, так вони мають нормативне закріплення; суб'єктів, які їх виконують; вони є певними напрямками кримінально-процесуальної діяльності і для виконання яких передбачені певні повноваження, – тому об'єднувати їх у загальну категорію напрямів кримінально-процесуальної діяльності не зовсім доречно. Як нам вважається правильніше

назвати відповідну категорію кримінально-процесуальної діяльності, яка певними ознаками не відповідають категорії кримінально-процесуальні функції – квазі-функцію.

Література

1. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 602 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.08.2021);
3. Рахунов Р. Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности. Москва : Госюриздат, 1961. 277 с.
4. Альперт С. А. Субъекты уголовного процесса. Харьков, 1997. 60 с.
5. Гловюк І. Кримінально-процесуальні функції підтримання цивільного позову та заперечення проти цивільного позову: до проблеми самостійності у системі функцій. *Правова система України: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 10–11 лют. 2012 р.): у 3 ч. Одеса, 2012. Ч. 3. С. 108–110.
6. Тушев А. А. Прокурор в уголовном процессе Российской Федерации. Санкт-Петербург : «Юрид. центр Пресс», 2005. 325 с.;
7. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. Москва : Юрид. лит. 1986. 160 с.
8. Юркевич Н. А. Реализация правообеспечительной функции в стадии предания обвиняемого суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Л., 1989. 23 с.
9. Андрусак В. Б. Функції органів досудового слідства в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків. 2011. 224 с.
10. Щегель Н. І. Кримінальне переслідування: зміст та форма : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 18 с.
11. Фаткуллин Ф. Н. Обвинение и защита по уголовным делам : учеб. пособие. Казань : Казан. ун-т. 1976. 166 с.
12. Дусейнова З. Г. Функция суда по разрешению уголовных дел в системе уголовно-процессуальных функций России и Казахстана : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Челябинск, 2004. 20 с.
13. Шпилев В. Н. Участники уголовного процесса. Минск : БГУ им. В. И. Ленина. 1970. 176 с.

Степанова Ю. П.,
заступник начальника науково-дослідного відділу,
кандидат юридичних наук
(Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького)

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Вплив міграції, транскордонної злочинності, тероризму та корупції на тлі наслідків пандемії вимагає від усіх суб'єктів інтегрованого управління кордоном всебічних зусиль щодо протидії злочинності. Значну роль у цій діяльності відіграють органи та підрозділи охорони державного кордону України. Не є виключенням і діяльність щодо протидії торгівлі людьми.

Причому в ситуації боротьби з пандемією з одного боку карантинні обмеження зумовили зменшення пасажиропотоку, що дало можливість зосередити сили на запобіганні правопорушенням поза пунктами пропуску, проте з іншого боку значний рівень захворюваності зумовив певний дефіцит людських ресурсів правоохоронних органів.

Хоча торгівлю людьми не можна визнати виключно транскордонним кримінальним правопорушенням, однак злочинна діяльність, пов'язана з переміщенням потерпілих від торгівлі людьми через державний кордон здебільшого має організований характер, перетворюючись на злочинний промисел з огляду на його високу прибутковість.

Саме таким проявам торгівлі людьми, пов'язаним з переміщенням потерпілих через державний кордон, протидіє Державна прикордонна служба України.

Можемо виділити три основних напрями такої протидії:
протидія торгівлі людьми в пунктах пропуску під час здійснення прикордонного контролю;

протидія торгівлі людьми поза пунктами пропуску шляхом припинення незаконного переправлення потерпілих від торгівлі людьми через державний кордон України;

протидія торгівлі людьми оперативно-розшуковими підрозділами.

Перший напрям. Здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску осіб через державний кордон

України, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення є однією з функцій ДПСУ (ст. 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України»). Причому, визначаючи мету прикордонного контролю, законодавець наголошує на його правоохоронному спрямуванні: прикордонний контроль здійснюється з метою протидії незаконному переміщенню осіб через державний кордон, незаконній міграції, торгівлі людьми, а також незаконному переміщенню зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, боєприпасів, вибухових речовин, матеріалів і предметів, заборонених до переміщення через державний кордон (ч. 2 ст. 2 Закону України «Про прикордонний контроль»).

Прикордонний контроль здійснюється на двох рівнях, що підвищує можливість виявлення потерпілих від торгівлі людьми. При здійсненні прикордонного контролю першої лінії здійснюються заходи щодо перевірки в мінімально необхідному обсязі з метою визначення наявності законних підстав для перетинання державного кордону. Зокрема, перевірка паспортних чи інших визначених законодавством документів із застосуванням технічних заходів контролю, в ході якої прикордонники можуть виявити документи підроблені або такі, що не належать пред'явнику (у 2020 році ДПСУ було виявлено 527 осіб з підробленими та чужими документами [1]). При цьому слід враховувати, що торговці людьми досить часто вдаються до виготовлення чи придбання підроблених документів з метою забезпечення переправлення потерпілого через державний кордон. Під час перевірки документів прикордонники визначають наявність чи відсутність у базах даних інформації про доручення правоохоронних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон.

Окрім цього дієвим засобом виявлення потерпілих від торгівлі людьми є опитування осіб під час здійснення прикордонного контролю. Під час опитування (інтерв'ювання) звертають увагу на поведінку осіб, прояви тривожності або перебування під впливом наркотичних чи психотропних речовин, розуміння мети подорожі тощо.

У разі виникнення певних сумнівів щодо законності перетину державного кордону, зокрема і визначення можливості того, що особа є потерпілою від торгівлі людьми, проводиться контроль другої лінії. Особливості його здійснення визначені Порядком проведення підрозділами органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України процедури

здійснення контролю другої лінії іноземців та осіб без громадянства під час в'їзду в Україну, затвердженим Наказом МВС України від 14 травня 2018 року № 392.

Зазначимо також, що Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми (2005) регламентує посилення заходів прикордонного контролю, які можуть бути необхідні для запобігання й виявлення торгівлі людьми. До них відносяться: вжиття заходів для запобігання використанню торговцями людьми транспортних засобів, які експлуатуються комерційними перевізниками; впровадження обов'язку для комерційних перевізників упевнитися, що всі пасажери мають необхідні проїзні документи (під загрозою санкцій); відмова у в'їзді або анулювання віз особам, причетним до торгівлі людьми; посилення співробітництва між прикордонними службами (ст. 7 Конвенції).

Другий напрям полягає у протидії торгівлі людьми поза пунктами пропуску шляхом припинення незаконного переправлення потерпілих від торгівлі людьми через державний кордон України. Така діяльність забезпечується шляхом проведенням патрульних, пошукових, контрольних та режимних заходів нарядами з охорони державного кордону. Причому на цьому напрямку заходи протидії торгівлі людьми слід розглядати в контексті комплексної діяльності щодо протидії нелегальній міграції. Як зазначає Ю. Б. Курилюк, нелегальна міграція вважається «фоновим явищем для злочинності», оскільки, як правило, пов'язана з різними видами протиправної діяльності, у т. ч. з торгівлею людьми, контрабандою, браконьєрством, дедалі частіше мігранти потрапляють під вплив екстремістських і терористичних організацій [2, с. 142]. Потерпілі від торгівлі людьми, як правило не вчиняють незаконного перетинання державного кордону поодиночки, здебільшого слідує у складі групи мігрантів, яку переправляють через державний кордон. З огляду на це основними заходами з протидії торгівлі людьми підрозділами охорони державного кордону поза пунктами пропуску є припинення незаконного переправлення осіб через державний кордон, а в разі виявлення нелегальних мігрантів – встановлення серед них осіб, які є потерпілими від торгівлі людьми, надання їм допомоги та захисту. При цьому слід враховувати, що утримування особи, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, в установах тимчасового тримання, крім обумовлених законом випадків, та видворення її за межі України до встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми

забороняється (ч. 5 ст. 14 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»).

Третім важливим напрямом є протидія торгівлі людьми оперативно-розшуковими підрозділами. Як зазначав В. В. Колосков, ця діяльність складається з початкового етапу пошуку первинної оперативно-значущої інформації (превентивно-пошукового етапу), стадії перевірки, стадії розшуку та стадії контролю [3, с. 54]. Оперативно-розшукові заходи щодо протидії торгівлі людьми мають переважно пошуковий характер, здійснюються спеціальними негласними методами і засобами і мають на меті своєчасне виявлення злочинів і осіб, які їх вчинили, потерпілих від торгівлі людьми, встановлення фактичних даних, важливих для подальшого розслідування, а також обставин, що сприяли вчиненню злочинів.

Таким чином, Державна прикордонна служба України є важливим суб'єктом Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. Ефективність протидії торгівлі людьми органами та підрозділами Державної прикордонної служби України ґрунтується на комплексності підходу до запобіжної діяльності та організації належної взаємодії з іншими правоохоронними органами в межах трьох напрямів: протидії торгівлі людьми в пунктах пропуску під час здійснення прикордонного контролю; протидії торгівлі людьми поза пунктами пропуску шляхом припинення незаконного переправлення потерпілих від торгівлі людьми через державний кордон України; протидії торгівлі людьми оперативно-розшуковими підрозділами.

Література

1. Інфографіка 2020 рік / Результати оперативно-службової діяльності / Офіційний веб-сайт Державної прикордонної служби України. URL: https://dpsu.gov.ua/upload/%D0%A0ezyltati_%D0%9E%D0%A1%D0%94.pdf.
2. Курилюк Ю. Б. Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07, 12.00.08. ВНЗ «Національна академія управління»; Класичний приватний університет. Київ–Запоріжжя. 2020. 472 с.
3. Колосков В. В. Оперативно-розшуковий процес та його стадії в Державній прикордонній службі України: сутність, принципи і функції. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії і практики* : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (Дніпро, 20 жовт. 2017 р.): у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 52–55.

Телійчук В. Г.,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ

На етапі розбудови незалежної, демократичної, правової, соціальної Української держави великого значення набуває забезпечення прав та свобод людини, одним із напрямків якого є боротьба зі злочинністю. Аналіз результатів соціологічних опитувань свідчить, що боротьба зі злочинністю, особливо її організованими формами, фігурує в числі перших найнебезпечніших загроз суспільству. Вченими і правоохоронцями констатовано, що організована злочинність становить своєрідну вищу стадію розвитку злочинності і є найбільш стійким та консолідованим проявом першої. У преамбулі Рамкової Конвенції ООН проти організованої злочинності від 21 липня 1997 року підкреслюється усвідомлення державами-учасницями цієї Конвенції того факту, що «організована злочинність у її національних і транснаціональних аспектах дестабілізує міжнародні відносини, включаючи міжрегіональне, регіональне, субрегіональне і двостороннє співробітництво, за допомогою впливу на політику, засоби масової інформації, органи державного управління, судову владу та економіку за рахунок створення структур комерційного і підприємницького характеру» [1, с. 3].

Зростання рівня організованості і професіоналізму злочинності, її технічна озброєність, вироблення і зміцнення імунітету злочинного середовища від традиційних засобів і заходів оперативно-розшукової діяльності, розгалужені корупційні зв'язки сприяють перетворенню злочинних груп у високоорганізовані об'єкти, які мають розвинену інфраструктуру. Наявна в Україні система забезпечення національної безпеки загалом відповідала вимогам, які постали перед державою в перші роки незалежності. Однак характер безпекового середовища, яке сформувалося на початку ХХІ ст. унаслідок розширення спектру викликів і загроз, висуває нові вимоги до системи забезпечення

національної безпеки України й потребує її удосконалення. Саме ослаблення державного контролю за ситуацією в країні дає можливість криміналітету задавати тон, диктувати свої правила поведінки, ідеологію, субкультуру, лобіювати вигідні їй правові, організаційні і тактичні рішення легітимної влади, здійснювати активну протидію правоохоронним структурам. Для організації злочинної діяльності вони оперують значними грошовими ресурсами, які, зокрема, використовуються для підкупу державних службовців, працівників правоохоронних органів, залучення фахівців різних галузей для створення ефективних механізмів, технологій, способів та схем вчинення злочинів тощо [2]. Проблеми нелегальної міграції і торгівлі людьми привертають сьогодні усе більшу увагу міжнародного та європейського співтовариств. Торгівля людьми, як і нелегальне переправлення мігрантів, становить надзвичайно серйозну гуманітарну, економічну та міграційну проблему, а також проблему транснаціональної злочинності.

Новий Кримінально-процесуальний кодекс докорінно змінив структуру досудового розслідування кримінальних правопорушень, було внесено зміни до чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Основними з них є: введення додаткових суб'єктів ОРД; обмеження принципів ОРД принципами верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини; переорієнтовано зміст ОРД на попередження, виявлення та припинення злочинів; законодавчо закріплено порядок здійснення ОРЗ відповідно до КПК; надано перелік негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених статтями 246–275 нового КПК. Наслідком означених новел стала зміна підстав здійснення ОРД, до яких належить наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

злочини, що готуються; осіб, які готують учинення злочину; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб, безвісно відсутніх; розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України; реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб,

які конфіденційно співробітничать або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності.

Це призвело до перебудови всієї системи протидії злочинності та зміни стратегії ОРД з реактивної на проактивну модель. У той же час, досвід використання КПК та діяльність оперативних підрозділів, відповідно до змін у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», визначає необхідність удосконалення нормативного регулювання ОРД на ґрунті подальшого розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності як методології формування сучасної правової бази протидії злочинності [3, С. 340]. Однак, зміни, внесені до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», значно звузили поле діяльності оперативних підрозділів, які свої знання та професіоналізм у протидії торгівлі людьми могли б використати у більшій мірі, за умов належної правової регламентації її ведення.

Аналіз ряду нормативно-правових актів, що являють собою вітчизняне та зарубіжне законодавство у сфері оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження, підсумки вивчення досвіду правоохоронної діяльності на Україні свідчать про те, що в сучасний період виникає нагальна потреба у реформуванні концептуальних підходів до організації роботи оперативно-розшукових підрозділів та органів досудового розслідування й суду. Порівняльний аналіз норм Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» із аналогічними нормативними актами зарубіжних країн, у тому числі, що входять до складу СНД, показує, що вітчизняне оперативно-розшукове законодавство не враховує реальних потреб практики діяльності оперативних підрозділів та не повною мірою забезпечує дотримання прав людини у ході її ведення. Зокрема, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» у чинній редакції не визначено систему оперативно-розшукових заходів, порядок організації та документування кожного з них; правові засади участі в оперативно-розшуковій діяльності осіб, з якими встановлено відносини конфіденційного співробітництва, не встановлено порядку ознайомлення громадян з відомостями, що були зібрані стосовно них у ході ведення оперативно-розшукової діяльності, тощо [4]. У сучасних умовах з метою вирішення проблеми торгівлі людьми, яка виходить на новий рівень, усе більшу роль відіграє підтримка міжнародної співпраці між правоохоронними установами різної юрисдикції у сфері розробки нових методів боротьби з цим видом злочину та транснаціональними угрупованнями.

Внаслідок транснаціонального характеру торгівлі людьми в сучасних умовах нагальним є питання визначення шляхів удосконалення нормативно-правової бази та організації протидії торгівлі людьми, зокрема взаємодії державних і правоохоронних органів, які безпосередньо ведуть боротьбу з цим видом злочину, з неурядовими організаціями, покликаними сприяти їм у цьому.

Ми поєднуємо думку О. М. Бандурки, що удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства вимагає від науковців розробки ефективних тактичних прийомів проведення негласних слідчих розшукових дій що є актуальним і перспективним напрямом розвитку слідчої та криміналістичної тактики. У свою чергу для вирішення цього питання нагально потребується перегляд нормативно-правової бази Національної поліції України що регулює оперативно-розшукову діяльність. Вказаний напрям можна вирішити паралельно вносячи зміни як до КПК України так і до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» з такою метою:

концептуально перебудувати діяльність оперативних підрозділів; законодавчо закріпити й підвищити їх ініціативність у питаннях початку і подальшого проведення оперативно-розшукових заходів із виявлення розкриття й оперативно-розшукової розробки осіб які вчиняють тяжкі особливо тяжкі злочини та, зокрема, злочини з ознаками організованості. Потребує законодавчого закріплення проблема протидії «зłodіям в законі» результатами якого стала б не екстрадиція такої категорії а притягнення до кримінальної відповідальності за транснаціональні злочинні дії, зокрема, зазгуртування організованих груп і злочинних організацій вході так званих злочинних «сходок» та інші дії. Існують також інші проблемні процесуальні питання що потребують уточнення та вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України [5].

Література

1. Лизогуб Б. В. Організованні злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний університет. Харків, 2008. 259 с.

2. Албул С. В. Питання уніфікації норм кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства щодо впровадження негласних працівників в організовану групу чи злочинну організацію. *Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності з протидії організованим злочинності* : матер. Міжнар. наук.-практ. інт.-конфер. (м. Одеса, 28 квітня 2017 р.). Одеса : ОДУВС, 2017. 112 с. URL: <http://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2017/05/Konferentsiya-1.pdf>

3. Телійчук В. Г. Теоретико-правові та практичні проблеми оперативно-розшукового законодавства. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри* : збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції (7–8 квітня 2017 р.). Кропивницький : «КОД», 2017. С. 338–343.

4. Телійчук В. Г. Кримінально-процесуальний Закон України та актуальні проблеми удосконалення оперативно-розшукового законодавства. *Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства* : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (4 грудня 2015 р.). Кіровоград : «КОД», 2015. 264 с. http://kidmu.com.ua/images/ndrobot/Materialu_konferencii_4.12.2015.pdf#page=120

5. Бандурка О. М. Проблемні питання вдосконалення кримінального процесуального законодавства у сучасному стані. *Кримінальний процес та криміналістика: сучасний стан та перспективи* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 листоп. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 4. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9802/Kryminalnyi%20protses%20ta%20kryminalistyka_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Хатнюк Ю. А.,

т.в.о. завідувача кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Йосифович Д. І.,

доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ОКРЕМИМИ ЦЕНТРАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Сучасні форми експлуатації людини та нові виклики, які переживає світ, створюють загрозу поширення торгівлі людьми практично всіх соціальних груп населення. Проблема протидії

торгівлі людьми не є новою як для правоохоронних органів України, так і для міжнародних організацій. Торгівля людьми – це глобальне явище, яке охоплює усі країни світу. Кожна держава намагається виробити власні засоби та способи протидії торгівлі людьми. Не виключенням є і Україна. За останні роки прогрес України у протидії торгівлі людьми є відчутним, проте недостатнім у порівнянні із світовими державами.

Важливою передумовою своєчасного отримання інформації про вчинені кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, а також належної протидії торгівлі людьми є налагодження дієвої взаємодії з усіма суб'єктами, які здійснюють заходи в цій сфері.

Національна поліція України як один із головних органів державної влади з протидії торгівлі людьми, відповідно до покладених на неї завдань, здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення [1].

Проте слід відзначити, що Національна поліція України для забезпечення успішного вирішення основних завдань здійснює свою діяльність не ізольовано, а в різних видах взаємодії з іншими суб'єктами запобігання злочинності.

Серед усіх центральних органів виконавчої влади з якими взаємодіють органи Національної поліції у сфері протидії торгівлі людьми важливе місце займає Державна прикордонна служба України (далі – ДПС). Основними завданнями ДПС щодо протидії торгівлі людьми є: здійснення прикордонного контролю з метою запобігання і виявлення фактів пов'язаних з торгівлею людьми; реалізація слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій заходів щодо виявлення осіб причетних до вчинення таких кримінальних правопорушень; забезпечення дієвого співробітництва правоохоронних органів України з аналогічними органами інших держав у протидії та боротьбі з торгівлею людьми; надання допомоги особам, які стали жертвою від торгівлі людьми та сприяння поверненню їх додому; співробітництво з міжнародними і громадськими організаціями, що проводять правозахисну діяльність пов'язану з торгівлею людьми; запровадження

міжнародного досвіду із запобігання і боротьби з торгівлею людьми, захисту прав жертв такого кримінального правопорушення, розшуку зниклих осіб за кордоном їх повернення і допомоги в реабілітації та ресоціалізації [2].

Нерідко інформація щодо можливих постраждалих від торгівлі людьми, а також осіб, імовірно причетних до вчинення вказаного кримінального правопорушення, надходить до поліції від підрозділів ДПС. Зокрема, це може бути інформація про виявлення ознак протиправної діяльності під час проведення заходів на пунктах пропуску через державний кордон. У межах співпраці з такими підрозділами слід налагодити отримання інформації про факти торгівлі людьми шляхом відпрацювання вузлів транспортного зв'язку (аеропортів, морських портів, вокзалів тощо). З цією метою необхідно забезпечити постійне оперативне перекриття зазначених транспортних вузлів шляхом організації роботи в місцевому органі оперативної групи або оперативного працівника підрозділу, пов'язаного із протидією торгівлі людьми, а в разі неможливості – закріпити окремого працівника за певною лінією роботи чи скласти графік відпрацювання особовим складом підрозділу. Такі заходи можуть мати як оперативно-розшуковий (наприклад, під час отримання та перевірки інформації про можливе переміщення осіб за кордон із метою експлуатації), так і оперативно-профілактичний характер [3, с. 216–217].

Важливу роль в отриманні первинної інформації про підготовку до вчинення кримінального правопорушення зазначеної категорії відіграють підрозділи Державної міграційної служби України (далі – ДМС). Адже торгівля людьми здебільшого передбачає експлуатацію громадян України за кордоном, якій передусє підготування всіх необхідних виїзних документів для потенційних постраждалих осіб. За умови налагодженої взаємодії досвідчені працівники підрозділів ДМС можуть звернути увагу на групи осіб, наприклад, жінок віком від 18 до 35 років або чоловіків працездатного віку, які одночасно подають документи на виготовлення закордонних паспортів, здебільшого замовляють термінове виготовлення таких документів. Крім того, ДМС в межах своїх повноважень здійснює оформлення і видачу іноземцям та особам без громадянства документів для тимчасового перебування або постійного проживання в Україні, а також виїзду за її межі, студентських квитків студентам із іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми; здійснює заходи

щодо репатріації іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми [4].

Державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку є Служба безпеки України. Цей орган у сфері протидії торгівлі людьми вживає заходів щодо усунення причин та умов вчинення таких кримінальних правопорушень. Водночас, Служба безпеки України розвиває співробітництво з міжнародними і громадськими організаціями у запобіганні та протидії торгівлі людьми і захисті прав постраждалих осіб [5].

Виходячи із зазначеного, необхідно погодитись із тим, що протидія торгівлі людьми як складному протиправному явищу, вимагає передусім поєднання зусиль державних органів, спрямованих на підвищення ефективності організації та взаємодії між ними. Чіткий розподіл функцій і повноважень органів державної влади має забезпечувати упорядкованість і узгодженість дій у структурі загальнодержавного механізму протидії торгівлі людьми. У цьому напрямку важливим та спільним є: 1) профілактика причин і умов, що сприяють торгівлі людьми; 2) інформаційне забезпечення органів влади та управління з питань, пов'язаних із торгівлею людьми; 3) контроль за міграційними процесами в межах компетенції, визначеної українським законодавством у сфері протидії торгівлі людьми.

Література

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>
3. Васи́линчук В. І., Ду́бина В. І., Не́битов А. А. Виявлення фактів торгівлі людьми підрозділами боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Національної поліції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 211–223.
4. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text>
5. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>

Хитра О. Л.,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
доктор юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Сторожишин Р. П.,
курсант 4 курсу
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми залишається актуальною проблемою для країни і є одним з пріоритетів діяльності держави. Сучасні форми експлуатації людини та нові виклики, які постають перед Україною та світом, зумовлюють загрозу потрапляння в ситуацію торгівлі людьми практично всіх соціальних груп населення.

Серед найганебніших порушень прав людини у сучасному світі актуальним залишається злочин, який має багато назв: «сучасне рабство», «торгівля людьми», «контрабанда людей».

Торгівля людьми є однією із сфер кримінального бізнесу, що розвивається найбільш стрімкими темпами у світі. Вона приносить мільонні прибутки, поступово втісняючи собою торгівлю зброєю та наркотиками. У цій індустрії домінують добре організовані кримінальні синдикати, а одержанні прибутки спрямовують на фінансування інших різновидів злочинної діяльності, в тому числі торгівлі наркотиками та зброєю [1 с. 7, 9].

Сучасна торгівля людьми має транснаціональний характер – вона охоплює всі регіони та більшість країн світу. Також зростають масштаби торгівлі людьми всередині країн. У тому разі якщо торгівлю людьми пов'язано з переміщенням через кордони однієї або кількох держав, країни відповідно до їхньої ролі в цьому процесі поділяються на:

- країни походження;
- країни призначення;
- країни транзиту.

При цьому одну й ту ж саму країну може бути віднесено відразу до двох або навіть всіх трьох категорій. Україна насамперед будучи країною походження, є також і транзитною країною.

А останнім часом – і країною призначення (здебільшого для дітей із Молдови) [2, с. 24].

Постраждати від торгівлі людьми може будь-яка особа, незалежно від її статті та віку. За даними соціологічних досліджень, близько 10% мешканців України так чи інакше стикалися з випадками торгівлі людьми, де нерідко потерпілими стають діти і жінки. Таку ситуацію зумовлюють бідність, соціальне сирітство, гендерна дискримінація та багато інших чинників [1, с. 16].

Торгівля людьми є величезним міжнародним бізнесом, у якому визначальну роль відіграє організована злочинність. За даними Організації Об'єднаних Націй, обсяги світової торгівлі жінками оцінюються приблизно у 12 мільярдів доларів у рік, а одержувачами прибутків є транснаціональні організації торгівців. Доходи, які отримують злочинні синдикати, складають, за даними міжнародних експертів, 5–7 мільярдів доларів США, що ставить торгівлю людьми в один ряд з торгівлею наркотиками та зброєю, а також перетворює її на складову частину міжнародної організованої злочинності.

Як відзначає О. О. Дульський, серед головних завдань першочергових стратегічних напрямків боротьби з організованою злочинністю та тісно пов'язаною з нею корупцією слід вважати знешкодження суспільно небезпечних організованих злочинних структур, діяльність яких насамперед носить міжрегіональний, міжнародний та транснаціональний характер.

Разом із тим, як зазначають практичні працівники, не завжди вдається притягнути особу до кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, навіть тоді, коли виявлено сам факт вчинення злочину. Адже, не розроблено дієвих практичних рекомендацій щодо попередження та розкриття вказаного виду злочинів, а існуючі накази та інструкції мають поверхневий характер та абсолютно не відображають потреб та умов сучасності. Постає гостра необхідність пошуку нових дієвих способів виявлення та документування фактів торгівлі людьми, виявлення та знешкодження організованих злочинних груп, причетних до такої діяльності.

На сьогодні проблема боротьби з торгівлею людьми (особливо жінками) стала надзвичайно актуальною для нашої держави. Україна, як і більшість країн Центрально-Східної Європи, вже має досить тривалий сумний досвід втрати значної кількості жінок дівчат, вивезених з її території за кордон, де вони стають жертвами різноманітних методів та форм експлуатації, найпоширенішою з яких є примушення до заняття проституцією.

Україна намагається якомога активніше залучатися у процес міжнародного співробітництва у сфері боротьби з торгівлею людьми, а також до загальної боротьби з міжнародною організованою злочинністю. Слід відзначити, що Україна (як на міжнародному, так і на національному рівні) застосовує багатовекторний підхід до проблеми боротьби з торгівлею жінками. Як правило, це проявляється у поєднанні стратегій боротьби з торгівлею жінками як такою, боротьби з нелегальною міграцією та боротьби із міжнародною організованою злочинністю.

Сьогодні одним із негативних проявів світових інтеграційних процесів стала інтернаціоналізація організованої злочинності. Організована злочинність набуває глобального характеру. Діяльність міжнародних організованих злочинних угруповань, у тому числі й тих, що сформувалися в Україні, поширюється на всі регіони світу і досягла рівня, недоступного їм раніше. Створення стійких каналів нелегальної міграції та торгівлі людьми є однією з найприбутковіших сфер та напрямків транснаціональної організованої злочинної діяльності в Україні. Україна є учасницею більш ніж 150 угод і міждержавних договорів щодо боротьби з організованою злочинністю.

Загалом загострення проблеми торгівлі людьми в Україні зумовлене низкою соціально-економічних, правових та організаційних чинників, а саме:

- низькі заробітки більшої частини населення, загальне зниження життєвого рівня та матеріальна незабезпеченість;
- нестача робочих місць, безробіття, особливо серед молоді (в першу чергу жінок);
- активізація діяльності міжнародних злочинних угруповань;
- корумпованість представників різних гілок влади (здебільшого правоохоронних органів та органів прикордонного контролю) тощо.

Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з торгівлею людьми проводилося на наступних трьох основних рівнях:

1) у рамках участі України в діяльності різноманітних міжнародних організацій;

2) у рамках виконання зобов'язань за універсальними багатосторонніми договорами у сфері захисту прав людини, окремі положення яких стосуються боротьби з торгівлею людьми (Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року; Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року, а також Конвенція про права дитини 1989 року);

3) у рамках двосторонніх та багатосторонніх локальних та регіональних міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з міжнародною злочинністю.

Слід підкреслити, що багатостороннє співробітництво у рамках участі в діяльності різноманітних міжнародних організацій та у рамках виконання державами їх зобов'язань за універсальними багатосторонніми договорами у сфері захисту прав людини охоплює не лише безпосередню координацію спільних дій, спрямованих на забезпечення досягнення цілей договорів, а також включає постійний обмін інформацією щодо ефективних методів та стратегій захисту прав людини (і боротьби з торгівлею людьми тощо), які застосовуються державами. Один із способів поширення такої інформації – подання державою спеціально створеним у рамках системи ООН та у рамках міжнародних договорів органам моніторингу її звітів та доповідей про діяльність щодо імплементації положень окремих міжнародно-правових актів [3, с. 137–139].

Типові способи вчинення торгівлі людьми можуть поєднуватися з:

- вербуванням. Досягнення із людиною добровільної (наприклад, шляхом запрошування або умовляння особи, яка перебуває в уразливому стані) або вимушеної (наприклад, шляхом шантажу, погрози застосування насильства) домовленості на її подальшу експлуатацію або на вчинення певних дій щодо неї, таких як переміщення, переховування, передачу іншій особі. Вербування є закінченим з моменту досягнення домовленості із особою, яку вербують для експлуатації;

- переміщенням. Дії, спрямовані на зміну місця її перебування. Зазвичай, переміщення здійснює вербувальник, але це можуть робити й інші особи. Найчастіше воно пов'язане з перетином кордону, але може відбуватись і всередині країни;

- передачею або одержанням дитини. Вчинення дій, пов'язаних із переходом контролю над людиною від однієї особи до іншої. Наприклад, вербувальник або перевізник передає людину особі, яка її експлуатуватиме;

- переховуванням. Обмеження фізичних контактів людини з іншими особами, особливо із представниками правоохоронних органів, що може проявлятися і у наданні приміщення для перебування, і у примусовому позбавленні волі;

- насильством, небезпечним для життя або здоров'я дитини, або з погрозою застосування такого насильства;

– насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства. Заподіяння легкого тілесного ушкодження, яке не призвело до короточасного розладу здоров'я або короточасної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (завдання ударів, побоїв, обмеження чи незаконне позбавлення волі за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння). Заподіяння особі легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкі тілесні ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння

– спричиненням тяжких наслідків (тяжка хвороба (СНІД, серйозна психічна хвороба тощо); заподіяння потерпілому тяжкого тілесного ушкодження; спричиненням тяжких наслідків; вбивство потерпілого, його самогубство чи зникнення безвісти; самогубство чи тяжка хвороба його батьків тощо [4, с. 13–14].

Література

1. Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією / укладачі: Т. І. Созанський, кандидат юридичних наук, доцент; І. Б. Газдайка-Василишин, кандидат юридичних наук, доцент; О. В. Захарова, кандидат юридичних наук, доцент; Е. М. Мручківська, тренер, голова громадської організації «Сучасник плюс»; Р. М. Шехавцов, кандидат юридичних наук, доцент. Львів, 2019. 252 с.

2. Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми. Посібник для журналістів. Київ, 2007. 161 с.

3. Левченко К. Б. Торгівля жінками в Україні – загальна ситуація та огляд українського законодавства. Збірка матеріалів з питань боротьби з торгівлею жінками та дітьми. К., 2000. Кн. 2. С. 201.

4. Методика розслідування торгівлі людьми: альбом схем / О. В. Захарова, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, А. І. Кунтій, С. І. Марко, Є. В. Пряхін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 112 с.

ЩОДО ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВОГО СТАНОВИЩА У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ «ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ»

Використання службового становища виступає кваліфікуючою ознакою цілої низки кримінальних правопорушень, в тому числі передбачена ч. 2 ст. 149 КК України «Торгівля людьми». Проте ні КК України, ні інші нормативно-правові акти не дають нормативного визначення цього поняття. Як результат, відсутня єдина позиція з приводу змісту цього поняття як в науці, так і у правозастосовній практиці. Наприклад у одному посібнику, присвяченому протидії торгівлі людьми написано, що вчинення кримінального правопорушення службовою особою із використанням службового становища матиме місце в разі використання наданих їй по службі повноважень, або у випадку виходу за межі таких повноважень [1, с. 36]. Автори ж іншого посібника пишуть, що використання службового становища – це вчинення дій, спрямованих на торгівлю людьми, шляхом зловживання тією владою або тими службовими повноваженнями, якими наділена конкретна службова особа [2, с. 11].

Загалом в науці традиційно виділяють «вузьке» та «широке» розуміння поняття використання службового становища. Прихильники першого вказують, що під таким можна розуміти лише вчинення діянь, які входять до кола повноважень службової особи. Натомість прихильники другого вважають використанням службового становища й використання авторитету, можливостей впливу на інших осіб, зв'язків, зумовлених статусом службової особи.

Кожна з наведених позицій має свої недоліки. Зокрема, М.-М. С. Яциніна слушно відзначає, що оскільки жодна службова особа не наділена авторитетом нормами права – авторитет не може бути предметом зловживання правом службовою особою. Цілком логічним є й інший висновок авторки: зловживати можна тільки тими правами, якими особа наділена [3, с. 8]. Водночас важко не погодитися із О. О. Дудоровим, який констатує,

що при сприйнятті вузького підходу до трактування аналізованого поняття, статтею 368 КК України не охоплюватимуться випадки одержання неправомірної вигоди за незаконні діяння [4, с. 85]. Тому вузький підхід до інтерпретації поняття використання службового становища породжує прогалини у правовому регулюванні. Особливо актуальна така проблема у розрізі кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, адже дії службових осіб в цьому випадку, зазвичай будуть незаконними.

Враховуючи це, більш логічним виглядає застосування «широкого» підходу до трактування аналізованого поняття, водночас він потребує певної конкретизації, з тим, щоб таке поняття мало більш-менш чіткі межі.

Насамперед, слід встановити, використання яких саме можливостей можна вважати використанням службового становища. Окремими авторами вже робилися спроби визначити коло таких можливостей. Зокрема, В. В. Андрієшин пише, що ці можливості мають бути прямо пов'язані та впливати з повноважень, якими вона наділена та користується [5]. Г. М. Анісімов вважає обов'язковою умовою встановлення того, що дії винної особи були зумовлені її службовим становищем та перебували у безпосередньому зв'язку з її службовими повноваженнями, або були зумовлені фактичними можливостями, що безпосередньо походять від службового становища винного, виконуваних функцій і наданих повноважень [6]. В. П. Коваленко акцентує на недопустимості надто широко трактування поняття «авторитет і вплив службового становища» [7, с. 67]. Автор переконує, що при вирішенні питання про характер використаних владних повноважень, не можна відволікатись від юридичної природи кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, суть яких полягає у посяганні на такі правоохоронювані суспільні відносини, які доступні для впливу винятково службовій особі, і лише з допомогою способу, який перебуває у її руках з огляду на відповідні повноваження [7, с. 67–68].

На основі аналізу наведених авторських позицій можна зробити висновок, що використанням службового становища можна вважати лише таке використання можливостей, яке посягає на суспільні відносини з приводу забезпечення правильної службової діяльності. Використання при вчиненні кримінального правопорушення владних повноважень, повноважень щодо керівництва роботою підлеглих працівників та повноважень з управління чи розпорядження чужим майном завжди порушує нормальну

службову діяльність. Пояснюється це тим, що повноваження не є чимось абсолютним і не можуть реалізовуватися необмежено та свавільно. Вони обмежені правовими нормами та внутрішніми інструкціями і завжди підпорядковані певній меті та завданням, що можуть бути лише правомірними. Водночас слід уточнити, що мова може йти виключно про службові повноваження, тобто про ті повноваження, наявність яких і надає особі статусу службової. При цьому, особа може бути наділена й іншими «неслужбовими» повноваженнями, які, подекуди, теж можуть використовуватись при вчиненні кримінального правопорушення. Однак їх використання не порушує правильної службової діяльності, а відтак, не може вважатися використанням службового становища.

Щодо використання можливостей, обумовлених статусом службової особи, найперше варто згадати про поширені у правозастосовній практиці випадки, коли службова особа вводить в оману потерпілого щодо дійсного змісту та обсягу своїх повноважень. В основі такого введення в оману завжди є існуючі в особи повноваження і діяльність, пов'язана з їх реалізацією. Тому й можна вести мову про посягання на правильну службову діяльність. Можливі також випадки висловлення погрози вчинення або невчинення дій, що входять у коло службових повноважень, з метою домогтися від особи, якій адресована така погроза, бажаної поведінки, а також пропозиція, обіцянка, вчинення або невчинення певних дій з використанням повноважень взамін на вчинення або невчинення дій іншими особами. Особливо актуально розглядати ці випадки у розрізі питання кримінальної відповідальності за торгівлю людьми. При цьому порушення нормальної службової діяльності тут є очевидним, адже надані повноваження використовуються не в тих цілях, для досягнення яких були надані, а для задоволення власних інтересів, чи інтересів третіх осіб.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що під використанням службовою особою свого службового становища, як у статті 149 КК України, так і в інших статтях КК України, що передбачають таку ознаку, слід розуміти вчинення діянь, що є реалізацією службових повноважень такої особи, в тому числі з їх перевищенням, а так само діянь, обумовлених можливостями такої особи, що існують у зв'язку з її статусом, якщо такі діяння посягають на правильну службову діяльність в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах, організаціях. Зокрема, використанням службового становища слід вважати введення в оману потерпілого щодо дійсного

змісту та обсягу своїх службових повноважень; висловлення погрози вчинення або невчинення дій, які входять у коло службових повноважень, з тим, щоб домогтися від особи, якій адресована така погроза, бажаної поведінки, а так само вплив на поведінку інших осіб, шляхом пропозиції чи обіцянки вчинення або невчинення певних дій, що входять у коло службових повноважень.

Водночас, слід звернути увагу на те, що використовуваний в ККУ України термін (використання службового становища) є невдалим, і, за можливості, повинен бути замінений іншим, тлумачення якого не викликає сумнівів. Однак якоїсь альтернативи йому, станом на сьогодні, теорія не розробила. Можливим варіантом видається термін «використання службових повноважень та пов'язаних із ними можливостей», проте відповідні зміни законодавства потребують детального обговорення та належної апробації.

Список використаних джерел

1. Орлеан А. М., Пустова О. В. Протидія торгівлі людьми, вчиненої з метою експлуатації праці : науково-практичний посібник. Київ, Фенікс, 2013. 152 с.
2. Газдайка-Василишин І. Б., Молотов С. О., Созанський Т. І. Кримінально-правова характеристика злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми : посібник для підрозділів Національної поліції у схемах. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 32 с.
3. Яциніна М.-М. С. Зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями за Кримінальним кодексом України (ст.ст. 364, 364-1, 365-2 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2021. 23 с.
4. Дудоров О. О. Проблеми кваліфікації злочину, передбаченого статтею 368 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2006. № 1. С. 80–97.
5. Андрієшин В. В. Сутність та законодавче визначення зловживання як об'єктивної ознаки складу злочину. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Частина 3. С. 3–8.
6. Анісімов Г. М. Особливості кваліфікації злочинів, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 2 (3). С. 250–268.
7. Коваленко В. П. Зловживання владою працівниками правоохоронних органів: монографія. Київ, 2012. 204 с.

Чистоклетов Л.,
професор кафедри адміністративного
та інформаційного права,
доктор юридичних наук, професор
(Інститут права, психології та інноваційної освіти
НУ «Львівська політехніка»)

СТАН ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Торгівля людьми як форма сучасного рабства, злочинна діяльність якої продовжується до сьогодні, набуває загрозуючого безприпинного розвитку. Страшно подумати, що в епоху бурхливого розвитку сучасної інформаційної технології, економічного та соціального розвитку людства така стародавня протиправна «професія» має право на існування. Про це свідчить сумна статистика:

- щорічно близько 600–800 тисяч осіб у світі продають за кордон з метою експлуатації (за оцінкою уряду США) [1];
- щорічний грошовий обсяг за даний транснаціональний злочин становить десятки мільярдів доларів на рік, що робить його другим за величиною після торгівлі наркотиками та зброї (за оцінкою Міжнародного центру із запобігання злочинності ООН) [2]. Щорічно цей злочинний прибуток постійно зростає: від 19 млрд. 2009 р. до близько 40 млрд. 2017 р. [3].

Дитячий фонд ООН – ЮНІСЕФ оперує ще страшнішими цифрами. За їхніми даними, оприлюдненими кілька років тому, понад 215 млн. дітей у світі перебувають у рабстві. При цьому більше половини з них займаються небезпечною діяльністю – йдеться про сексуальне рабство, участь у війнах тощо. Загалом права дітей порушують у понад 170 країнах світу [3].

Не зважаючи на те, що завдяки імплементації світових стандартів викорінювання проявів торгівлі людьми Україна залишається в «Другій групі країн», уряди яких докладають серйозні зусилля з викорінювання торгівлі людьми та додержуються мінімальних стандартів «Акту про захист жертв торгівлі людьми», відповідно щорічної доповіді про торгівлю людьми, оприлюдненої Держдепартаментом США, заходи з протидії торгівлі людьми в нашій країні бажають бути більш цілеспрямованими.

За даними Міністерства соціальної політики України лише тільки за 2020 рік:

- подано місцевими державними адміністраціями для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, – 162 комплекти документів;

– кількість осіб, яким встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, – 97 осіб. Відмовлено – 53 громадянам, відмовлено у провадженні – у 8 випадках. Продовжено статус – 4 особам.

Серед осіб, які отримали статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, 28 жінок, 68 чоловіків і одна дитина (хлопчик).

Із них: 32 особи постраждали від трудової експлуатації, 4 – від сексуальної, 2 – від жебрацтва, 4 особи були втягнені у злочинну діяльність, а 55 – використані у збройних конфліктах.

Країни призначення (експлуатації): Російська Федерація – 4 випадки; Україна – 4; Ліван – 1; Італія – 1, ОАЕ – 4, Туреччина – 1.

Усього за 2012–2020 роки офіційний статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, отримали 975 осіб. Серед них: жінки – 368 осіб; чоловіки – 519; діти – 88 (56 дівчат та 32 хлопчика) [4].

Одними з основних суб'єктів у протидії торгівлі людьми є Національна поліція, Державна прикордонна та Державна міграційна служби України, перед якими стоять завдання, одне з яких полягає в ефективній співпраці та виробленні більш рішучих та життєздатних заходів, спрямованих на подолання цього небезпечного явища, а також запровадження <...> «...жертвоцентричного підходу в діяльності щодо викорінення торгівлі людьми, а також максимально тісна взаємодія з неурядовими організаціями та створення ефективної системи кримінального переслідування торгівців людьми та організаторів злочинів» [5].

У цьому році в Україні національною поліцією викрито понад 750 кримінальних правопорушень, 26 організованих злочинних груп, в яких було 139 учасників пов'язаних із торгівлею людьми.

Сьогодні Україна має співпрацю й чотири спільні слідчі групи у протидії з торгівлею людьми з Австрією, Грецією, Грузією, Францією, Італією, Естонією, Норвегією та Чехією.

Проте, зважаючи на стан розповсюдження цього небезпечного явища, підрозділам правоохоронних органів необхідно максимально докласти зусилля, щоб винести на якісно новий рівень питання запобігання та протидії торгівлі людьми в Україні, захисту прав потерпілих осіб, а також притягнення винних до відповідальності.

Ми цілком підтримуємо думку багатьох працівників слідчої судової практики, що одним з ефективних рішень у запобіганні та протидії торгівлі людьми є «...синхронізація позицій працівників оперативних підрозділів, слідчих, прокурорів та суддів...»,

яке «...дозволить покращити роботу всіх відповідальних за притягнення винних до відповідальності, та в кінцевому підсумку – забезпечить поновлення прав потерпілих» [6].

Література

1. Рабство XXI століття – торгівля людьми. URL: <https://chervonenska-gromada.gov.ua/rabstvo-xxi-stolittya-%E2%80%93-torgivlya-ljudmi-1595858093/>
2. Інформація щодо протидії торгівлі людьми. URL: <https://dermiskrada.dosvit.org.ua/static-pages/informatsiya-schodo-protidii-torgivli-lyudmi>
3. Торгівля людьми: стосується кожного. Убережіть себе і близьких. URL: <https://uain.press/articles/torgivlya-lyudmy-stosuyetsya-kozhnogo-uberezhit-sebe-blyzkyh-892190>
4. Торгівля людьми – одне із найганебніших явищ сучасного світу. URL: <https://muzykivskaotg.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi--odne-iz-naganebnishih-yavisch-suchasnogo-svitu--2021-07-07>
5. МВС посилює систему протидії торгівлі людьми в Україні. URL: https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/MVS_posilyu_sistemu_protidii_torgivli_lyudmi_v_Ukraini_36821
6. Як зміцнити потенціал правоохоронних органів України у боротьбі з торгівлею людьми? URL: <https://ecpl.com.ua/news/yak-zmitsnyty-potentsial-pravookhoronnykh-orhaniv-ukrainy-u-borot-bi-z-torhivleiu-liud-my/>

Chirita Valentin,

Associate Professor of the Chair of Penal Law and Criminology,
Doctor of Law, Police Colonel
(Academy «Stefan cel Mare»
of the Ministry of Internal Affairs)

SOME ASPECTS REGARDING THE QUALIFICATION OF TAKING HOSTAGES PERFORMED IN MATERIAL INTEREST ACCORDING TO THE PENAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary. *The taking of hostages performed in material interest is the deed committed in order to obtain a benefit, advantage or benefit of a patrimonial nature. The material interest, essentially selfish and vile, was rightly qualified by the legislator as a motive capable of aggravating the crime of hostage-taking.*

The aggravating circumstances of the composition of the crime constitute an important means of differentiation, because they are

brought to reflect the considerable changes of the prejudicial degree of the committed deed.

A complete list of aggravating circumstances is established for the offense of hostage-taking. These are stipulated in art. 280 para. (2) and (3) CP. In the present scientific study we will focus only on the aggravating circumstance provided by let. e) para. (2) art. 280 Penal Code.

The aggravation «of material interest» assumes the existence of a pecuniary purpose – the receipt of a sum of money or other material advantages in exchange for the release of the hostage [1, p. 622].

The material interest is nothing but a reason, because the reason in criminal law is the impulse by which the person is led to commit the deed [2, p. 14]. Namely the reason is presented as a basic subjective determinant of any behavior [3, p. 52].

The material reason, being a sign of the subjective side of the offence, denotes the increased prejudicial degree of the deed and the moral degradation of the perpetrator. It places money, patrimony and other material goods on a higher level than human values, even higher than the person's life [4, p. 14].

The material interest consists in the amoral tendency to satisfy one's individual needs by: illegal possession of a foreign patrimony, patrimonial rights that do not belong to the perpetrator or illegal exemption from certain patrimonial obligations [5, p. 71].

This is one of the most powerful and widespread impulses that determines the person to commit the offence. According to the force of its random influence on the person and the dynamic ability to provoke an increased activism, it practically has no equivalent and can give way only to the reproductive instinct [6, p. 43].

In the vision of the author Ion Dobrinescu, the material interest expresses «possession, ownership, use of movable property or real estate, patrimonial vocation over a stuff or right, the benefit of a will of the victim, the disappearance of obligations or their transformation, obtaining by the perpetrator a privileged position in the administration of goods» [7, p. 67].

In more details, the material interest is commented in the Decision of the Plenum of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova no. 11 of 24.12.2012 «On judicial practice in criminal cases relating to crimes committed by murder (art. 145–148 CP of the Republic of Moldova)». In point 5.2 we read the following explanation: «Material interest is the reason generated by the perpetrator's need to increase his patrimonial assets (to obtain or retain a material

gain) or to decrease his patrimonial liabilities (to release of material expenses)» [8].

These explanations can also be fully applied to the understanding of the material interest of the offence of hostage-taking.

So, the offence provided in art. 280 para. (2) lit. e) CP intends committing the taking or retaining of the person as a hostage in order to:

- obtaining a material income for the culprit or for other persons;
- exemption from material expenses.

The first variety of the perpetrator's purposes is most often met in judicial practice.

Starting from these purposes, the perpetrators formulate their requirements, the fulfillment of which is the condition for the release of the hostage.

Thus, in many of the cases of hostage-taking in the Russian Federation: Mineralnâe Vodî region, t. Moscow (Vladimirski Spusk), the school in Rostov, the perpetrators acted in order to receive large sums of money from the state [9, p. 73].

The aggravation provided in art. 280 para. (2) lit. e) CP is formulated in such a way that for the recognition of the given deed as consumed it is not necessary that the material interest from which the perpetrator acted was realized, it is sufficient that this interest exists at the time of taking or retaining the person as hostage and be reflected in the requirements submitted to third parties (addressee). If, however, the material interest was realized and the perpetrator received those material goods that were requested, the deed given, in our opinion, does not require an additional qualification.

The taking of hostages committed in order to recover the borrowed amounts or material damages cannot be recognized as being committed out of material interest, because there is no intention to obtain a material gain.

A variety of this crime committed out of material interest is, in our view, the taking of hostages committed by command. In this case, the deed can be qualified based on art. 280 para. (2) lit. e) CP only on the condition that the perpetrator is guided by material reasons.

Hostage-taking can be defined as an act committed by a person (or several persons) specially employed for it, who operates for the interests of the client (organizer) for profit (i.e. for a certain payment, remuneration, compensation) or for other purposes. This is about the person who orders the taking of hostages, on the one hand, and the professional criminal (combatant, terrorist, etc.), on the other hand.

The professional criminal usually possesses abilities and skills in this field. As it is known, the preparation of the offender, on the one hand, is based on the already accumulated criminal experience regarding the criminal elements of this category, and on the other hand, it is perfected based on the trials and errors encountered in the existing social environment. Often these qualities and skills are obtained even within the law enforcement agencies, the armed forces, in the process of exercising the service, etc. [10, p. 99].

Usually, the material interest of the perpetrator is not contained in the requirements submitted to the addressee (although such a situation is not excluded), consisting in receiving remuneration from the ordering party. Sometimes the connection between the organizer of the deed and its executor (author) is made through intermediaries.

For the qualification, it does not matter when the perpetrator received the remuneration (until the commission of the deed, after or during the commission) or if he received it in general. In this situation, it is important that the perpetrator fulfills the «will», the «wish» of the person who orders the taking of the hostages. At the same time, the persons who organized, instigated or contributed to the taking or retaining of hostages in order to receive a reward are subject to criminal liability based on the respective paragraph of art. 42 and art. 280 para. (2) lit. e) CP.

Sometimes, however, when committing hostage-taking on command, the perpetrator does not seek to receive a remuneration, i.e. he is not driven by the material interest. He may also have an intangible interest, which consists in solving personal problems, for example receiving a passport, illegally traveling abroad, illegally releasing a close relative from places of detention, etc. In this case, in our opinion, the aggravating circumstance provided in art. 280 para. (2) lit. e) CP is missing, and the deed is to be qualified according to art. 280 para. (1) CP (in the absence of other aggravating circumstances).

Therefore, the material reason is presented as a mandatory sign of the subjective side of the crime provided in art. 280 para. (2) lit. e) CP, therefore its establishment is a necessary condition for attracting the person to criminal liability for taking hostages committed out of material interest.

As a result of those mentioned above, we conclude that the deed provided in art. 280 para. (2) lit. e) CP involves committing the taking or retaining of hostages in order to obtain a material income or exemption from material expenses. At the same time, for the qualification it does

not matter if the material interest was realized or not, it is sufficient that this interest exists at the moment of committing the deed.

At the same time, taking into account the previously analyzed, it is necessary to introduce in the legislation a new aggravating circumstance, namely «hostage-taking committed by command», where for qualification would not be important material or immaterial interest that leads the offender to commit given deed. This aggravating factor could find its place in art. 280 para. (3) lit. f) CP.

Bibliographical references:

1. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Redactor responsabil și conducător de ediție Barbăneagră A., dr. hab. în drept, prof.univ. Chișinău, 2009. 860 p.
2. Tararuhin S. A. Ustanovlenie motiva i kvalifikacija prestuplenija. Kiev, 1977. 149 p.
3. Antonjan Ju. M., Golubev V. P., Kudrjakov Ju.N. Lichnost' korystnogo prestupnika. Tomsk, 1989. 160 p.
4. Minenok M. G., Minenok D. M. Koryst': kriminologicheskie i ugovolno-pravovye problemy. Sankt-Peterburg : Jurid. centr Press, 2001. 367 p.
5. Zelinskij A. F. Koryst': opyt kriminologicheskogo i psihologicheskogo analiza // Gosudarstvo i pravo. Moskva, 1993. No. 4. pp. 67–72.
6. Volkov B. S. Motivy prestuplenij. Ugolovno-pravovoe i social'no-psihologicheskoe issledovanie. Kazan', 1982. 152 p.
7. Dobrinescu I. Infrațiuni contra vieții persoanei. București, 1987. 184 p.
8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infrațiunile săvârșire prin omor (art. 145–148 CP al RM) nr. 11 din 24.12.2012 (http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_csj.php?id=234 (visited at 2.09.2021)).
9. Ovchinnikova G. V., Pavlik M. Ju., Korshunova O. N. Zahvat zalozhnika: ugovolno-pravovye, kriminologicheskie i kriminalisticheskie problemy. Sankt-Peterburg : Jur. centr Press, 2001. 259 p.
10. Cușnir V., Berliba V., Pareniuc A. Omorul la comandă. Studiu de drept penal. Chișinău, 2005. 198 p.

LEGISLATIVE PROVISIONS OF HUMAN TRAFFICKING IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The first attempt to regulate social relations in the legal-criminal aspect, in the sense of banning trafficking in human beings in national legislation, was undertaken in 1997, when the legislator made an amendment to the Criminal Code (drafted in 1961), which in the text of the criminal law was introduced art.113 / 1 «Sale and trafficking of children» [1].

This legal norm prohibited only child trafficking, which was one of the objects of human trafficking and did not provide a legal-criminal regulation of this behavior in its entirety. In 1998 another attempt was made to regulate the legal-criminal trafficking in human beings, already of all aspects, with the inclusion of art. 105/2 «Pimpin»« in the Criminal Code, whose provision regulates trafficking in human beings as a criminal activity distinct from pimping. However, according to this rule, only acts of trafficking in persons committed for the purpose of sexual exploitation were subject to criminal sanctions. On 30.07.2001, art. 113 / 2 «Illicit trafficking in human beings» was introduced in the Criminal Code, which meant another stage in the legal-criminal regulation of social relations in order to prohibit trade in human beings and to repress possible manifestations of this type [2].

The current Criminal Code of the Republic of Moldova [3] provides separately for the crimes of trafficking in human beings (art. 165) and trafficking in children (art. 206).

According to art.165 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the recruitment, transportation, transfer, concealment or receipt of a person, with or without his/her consent, for the purpose of commercial or non-commercial sexual exploitation, for forced labor or services, for begging, for slavery or similar conditions, for use in armed conflicts or criminal activities, for the removal of human organs or tissues committed by:

a) the threat of physical or mental violence not dangerous to the person's life and health, including kidnapping, the seizure of documents, and servitude for the purpose of paying a debt, the amount of which was not set within a reasonable limit, as well as through the

threat of disclosure of confidential information of the family of the victim or of other persons, both individuals and legal entities;

b) deception;

c) the abuse of vulnerability or abuse of power, giving or receiving payments or benefits to get the consent of a person controlling another person;

Article 206 of the CC regards that the recruitment, transportation, transfer, harboring, or receipt of a child, as well as giving or receiving payments or benefits to obtain the consent of the person who exerts control over the child for the purpose of:

a) commercial or non-commercial sexual exploitation in prostitution or a pornographic industry;

b) exploitation by forced labor or services;

b¹) practicing begging or other base purposes;

c) exploitation in slavery or in conditions similar to slavery including illegal adoption;

d) participating in armed conflicts;

e) participating in criminal activities;

f) removing human organs or tissues;

g) abandonment abroad;

h) sale or purchase;

Thus, the Criminal Code of the Republic of Moldova defines in more detail than the Palermo Protocol the means of coercion and the purposes of exploitation. For example, art.165 of the Criminal Code of the Republic of Moldova establishes the following purposes of exploitation, which are not found in the Protocol:

- the use of my victims in military conflicts;
- the use of my victims in criminal activity;
- sampling of human tissues for transplantation.

In accordance with the Law on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings, no. 241-XVI of 20.10.20053 [4], trafficking in human beings represents the recruitment, transportation, transfer, accommodation or reception of persons, by threat of force or by the use of force or other means of coercion, by kidnapping, fraud, deception, abuse of power or situation of vulnerability or by giving or receiving money or benefits of any kind to obtain the consent of a person in control of another person for the purpose of its exploitation.

The decision of the Plenum of the Supreme Court of Justice on enforcement practices in cases of trafficking in human beings and trafficking in children [5] defines trafficking in human beings as the recruitment, transport, transfer, accommodation or reception

of a person with or without consent. for the purpose of commercial or non-commercial sexual exploitation, by forced labor or services, in slavery or in conditions similar to slavery, for use in armed conflict or in criminal activities, for the removal of organs or tissues for transplantation, committed by: threat with the application or application of physical or mental violence not dangerous to the life and health of the person, including by abduction, confiscation of documents and servitude, for the purpose of returning a debt whose size is not reasonably determined; deception; abuse of a position of vulnerability or abuse of power, giving or receiving payments or benefits in order to obtain the consent of a person in control of another person, with the application of violence dangerous to the life, physical or mental health of the person; by using torture, inhuman or degrading treatment to ensure the subordination of the person or by using rape, physical dependence, weapons, threatening to disclose confidential information to the victim's family or other persons, and other means.

Also, the Republic of Moldova has ratified several international acts with reference to trafficking in human beings: 1) UN Convention against Transnational Organized Crime; 2) Protocol on the Prevention, Punishment and Punishment of Trafficking in Persons, Especially Women and Children (2000); 3) Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (2005); 4) Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography (2000) [6].

The Republic of Moldova has created a legal and institutional framework for prevention and control, and efforts are coordinated by the National Anti-Trafficking Committee.

A new service for the assistance of victims and alleged victims of trafficking in human beings has been officially launched in Chisinau and will be managed by the National Social Assistance Agency.

The assistance service for victims of human trafficking is a very necessary one in the Republic of Moldova, because in recent years there has been a steady increase in the number of male victims, reaching up to 50% of the total number of identified victims (and in 2020 reached 75%) and some of these people need specialized rehabilitation assistance and reintegration support in society.

The provision of specialized assistance to male victims has been included as an activity in the national action plan for the implementation of the Strategy for preventing and combating trafficking in human beings 2018–2023, following the recommendations made in several

monitoring reports of the US State Department in the field of prevention and combating trafficking in human beings.

The service is the first of its kind in the Republic of Moldova and one of the few similar services in the world, thus aligning itself with the most progressive states in terms of respecting the rights of victims. The new service has 10 placement places, and its employees will be able to offer support and counseling to male victims who do not need placement. Beneficiaries of the service will receive psychological, social, legal and medical counseling. Specialists from the Service, together with their colleagues from the Center for Assistance and Protection for Victims and Potential Victims of Trafficking in Human Beings (CAP), which has been active since 2001, will provide support and advice to specialists in the republic who identify and have competence. providing assistance to victims of trafficking in their place of residence.

References

1. Botnaru Gh., Bujor V., Bejan O. Caracterizare criminologică și juridico-penală a traficului de ființe umane. Chișinău, 2008.
2. Mateuț Gh., Petrescu V., Ștefăroi N. și al. Traficul de ființe umane. Infractor. Victimă. Infracțiune. Iași, 2005.
3. Codul penal al Republicii Moldova (adoptat la 18.04.2002) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128–129.
4. Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, nr. 241-XVI din 20.10.2005 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 164–167/812.
5. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii, nr. 37 din 22.11.2004 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr. 8.
6. Mihaela VIDAICU, Igor DOLEA COMBATerea TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE (DREPT MATERIAL ȘI DREPT PROCESUAL), CHIȘINĂU – 2009 https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Combating_Trafficking_-_Moldova.pdf

ЗМІСТ
ТЕЗ НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

8 жовтня 2021 року

Андрушко А. В. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ.....	6
Балобанова Д. О. ДИНАМІКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	10
Басалик С. А., Білецький В. О. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА РОБОТА ЯК ОДНА ІЗ ОСНОВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	14
Бобик О. В. ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	16
Бойчук Ю. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ ДЛЯ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	20
Брич Л. П. ПРОБЛЕМА МЕТИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЛЮДИНИ У РОЗМЕЖУВАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З ІНШИМИ СКЛАДАМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	25
Бурбій А. В. ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	28
Бурда С. Я. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ.....	32
Веселовська Т. С. ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ З ІНШИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	36
Віхтюк А. ПОЗИЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ЩОДО МЕХАНІЗМІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ІНТЕГРОВАНОВОГО УПРАВЛІННЯ КОРДОНАМИ.....	40
Гаврильців М. Т. ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ.....	43

Газдайка-Василишин І. Б. ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	46
Гловюк І. В. ПИТАННЯ МОТИВУВАННЯ ВИРОКІВ ЗА СТ. 149 КК УКРАЇНИ.....	50
Гурковська К. А., Довга В. Я. ДІЯЛЬНІСТЬ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	55
Данильчук Л. О. ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	59
Данченко К. М., Лук'янович Я. О. ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	63
Джежжик О. В. ДО ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ: НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ».....	67
Дідик Н. І., Пасічник Д. Р. СУБ'ЄКТИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	71
Дільна З. Ф. МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСІБ, ЯКІ ПОТЕРПІЛИ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	74
Дуфенюк О. М. ЧИ ЖИТТЯ ПОТЕРПІЛИХ ТА СВІДКІВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В (НЕ) БЕЗПЕЦІ?.....	79
Ємець О. М. СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ.....	83
Єсімов С. С. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	87
Ковалів М. В. ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ СЛУЖБОВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ У ПРАВООХОРОННІЙ СФЕРІ.....	91
Когут Я. М. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НАСИЛЬСТВОМ ТА ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	95
Косенко С. С., Маліновська І., Коломовець О. Д. ВЗАЄМОДІЯ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ.....	98

Крапівцев О. О., Парінов Р. М. СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ.....	104
Крижна В. В. ПРОЦЕДУРА ВСТАНОВЛЕННЯ СТАТУСУ ОСОБИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	107
Купчак М. Я., Саміло А. В. БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	112
Логінова Н. М. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	114
Мазепа С. ДО ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ У КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ.....	118
Мельников І. М. ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ.....	122
Мовчан А. В. ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ТА БЕЗПЕКОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	127
Мороз О. Б. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	131
Моца В. В. ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	135
Налуцишин В. В. КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	139
Настояща У. В., Гариґа М. М. ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ДЕПРЕСІЯ, ТРИВОГА ТА ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН.....	143
Невмержицький С. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК СКЛАДОВА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	147
Орловська Н. А. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ.....	150
Острове́рх А. М. ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ НА ПРОТИДІЮ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	154

Палій М. В.	
ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ СБУ З РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	156
Політова А. С.	
СТАН ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ.....	159
Рямзіна А. Ю.	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ.....	164
Салієнко О. О.	
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ (ІТАЛІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА).....	168
Середа В. В., Лотошинська Х.	
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ.....	171
Сидорчук В. В.	
КВАЗІФУНКЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	176
Степанова Ю. П.	
ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	180
Телійчук В. Г.	
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ.....	184
Хатнюк Ю. А., Йосифович Д.	
ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ОКРЕМИМИ ЦЕНТРАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	188
Хитра О. Л., Сторожішин Р. П.	
МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	192
Цивінський О. І.	
ЩОДО ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВОГО СТАНОВИЩА У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPУШЕННЯ «ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ».....	197
Чистоклетов Л.	
СТАН ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ.....	201
Chirita Valentin	
SOME ASPECTS REGARDING THE QUALIFICATION OF TAKING HOSTAGES PERFORMED IN MATERIAL INTEREST ACCORDING TO THE PENAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	203
Dodi Corina	
LEGISLATIVE PROVISIONS OF HUMAN TRAFFICKING IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	208

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: УКРАЇНА ТА СВІТ

Збірник тез
Міжнародної науково-практичної
конференції

8 жовтня 2021 року

Тези опубліковано в авторській редакції

Макетування Галина Шушняк

Друк Іван Хоминець

Підписано до друку 19.11.2021 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 12,56.
Тираж 100 прим. Зам № 100-21.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.